అందుండి కురియు జీ - వౌషధ మరయ
నలచేతి నొప్పించి - తఱుఁగక వచ్చు
నమ్మాయి! మీయూర - నలరు నలవణ
ఋషియొద్ద దీని మ - హిమ విందుగాక
యని యామె పలుక న - మ్మణి మేఖలయును

వలపున మణిపీఠి - వలగొని మ్రొక్కి
ద్వీప తిలక తోడఁ - దెరువున నరిగి
గోముఖి వలగొని - గుడికొని నిలువఁ
బాత్రంబు లేచి యా - వ్వనిత యంజలిని
నిలుచుటయును - చెలి నెమ్మనమందు

మితిలేని ముదమున - మీటి పెల్లుబ్బ
మారుని గెల్చిన - వీర పదములు
చెడు త్రోవ చెడుపగ - చెలుచు పాదములు
తగ నుపదేశించు - తలిరు పాదములు
స్వర్గంబు గోరని - ప్రణుత పాదములు

తలఁపులు వెనుబడ - నిలుచు పాదములు
కన్నులొసంగు స - త్కరుణా పదములు
చెడుపలుకులు వినని - చెవుల పాదములు
నయము సత్యము నిల్పు - నాల్కపాదములు.
నరకులు వగచెడ - నడచు పాదములు

అరుహాల చింతల - నడఁచు పాదములు
అట్టి నీ పదముల - కడఁగుట దక్క
దీవింప నానాల్క - తివురదు సత్వ
మని వినతించు న - మ్మణిమేఖలకును
బోధి నీడను దోఁచు - నాథుపాదములు

తనివితీఱ నుతించి తద్ద్వీప తిలక
యిట్లను నాఁకలి - యిలువడిఁ జెఱుచు
గౌరవమును చంపుఁ - గైకొన్న విద్య
యను నావను పగుల్చు - నరుదైన తొడవు
సిగ్గును వదలించుఁ - జెఱుచుఁ గీరితిని

సుందరులై యొప్పు - సుదతుల వెనుక
నిలుపు నాఁకలియను - బలు పిశాచమ్ముఁ
దటిమిన వారిఁ గీ - ర్తనము సేయుంగ
నానాల్క కంత వి - న్నాణంబు లేదు
ధరణి వేఁడిమి నిండఁ - దరువు లెండంగఁ

బాగ లెగయ రగులు - నగిని పైకొనఁగఁ
ప్రాణులు మడియ వ - ర్షము పడకున్న
విశ్వపాలన చెడ - వేద విభుండు
స్వర్గమర్త్యంబులఁ - జనఁ జాలువాఁడు
గాటంపు టాఁకలి కాల్చి పీడింప

నార్చు వెరవులేక - యులయుచు సోలని
తిరుగు విశ్వామిత్ర - దివ్యతపస్వి
కుక్క మాంసము గాంచి - కూర్మి వేల్పులకు
నొప్పించి తినఁగ నా - హుతి సేయువాని
యెదుటఁ బర్జన్యుండు - పడఁటూనఁ డోఁచి ౯౫

వర్షంబు కురియఁగ - బంటలు పండె
జీవులు సుఖయించెఁ - జెలఁగె లోకములు
కలవు నోరుచు శక్తి - గల ధనికులకు
బెట్టువారు తగవు - నెలఁ గట్టువారు
ఓరువలేకుండరే - నరు దరిద్రులకు ౧౦౦

గలుగు ఫలాకలిఁ - దొలఁగించువారు
ధర్మమార్గమ్మునఁ - దనరారు సౌఖ్య
మయి జీవితము నూరా - లయి మంచు కడవు
వారలు బీదల - నారసి యుక్త
మిడువార లన్నంబు - నిడువార కొరకు ౧౦౫

ప్రాణంబులు నొసంగు - వారలు మున్ను
అట్టి జీవితే డాన - మను దృష్టాంతము
పూని సన్మార్గంబు - బుద్ధి నారసితి
వనుటయుఁ బొలిపొట్టు - వున నేను వలుకు
చెలువుండు హోముచే - జీవముల్ వీడు ౧౧౦

నేనగ్గిఁ జొచ్చు ము - న్నెండలో నలసి
వచ్చిన సాదున - కిచ్చి కుడ్పినది
యరసితిఁ గలలోని - యర్థంబువోలె
నాఫలమ్ముగ జీవ - నౌషధమైన
పాత్రమ్ము చేతికి - వచ్చి నిల్చినది

తగ విత్తి ఫలియించు - ధర్మఫలమ్ము
కుడుచు ధనికు లిండ్ల - కడనిల్చువారు
కడుపును జఠరాగ్ని - కాల్పఁ బేలికలు
కట్టి మానముదాఁచి - కండలు కరఁగ
నెండఁగాంచక వాన - నెంచక యేగి

తల వాకిటను నిల్చి - తలఁచుచుఁ బూర్వ
పాపమ్ముచేఁ దాప - పడువారు వారిఁ
గన్నఁగొడుకు మోముఁ - గాంచి తపించి
పాలు కురియు తల్లి - వక్షోజ మట్లు
కోరిన యప్పుడు - కోరిన యంత

జీవామృతము దయ - చేయు పాత్రమునఁ
దపియించు మోములఁ - దనివి నిండంగ
నలరారుచోఁ గాంచ - నాస గల్గెడిని
అన, దాని వృత్తాంత - మరసితి వీవు
ధర్మమ్ముసాక్షిగా - దయను వర్షించి

కుడువఁ బుణ్యులకై తాఁ - గఁరియుఁ బాత్రమ్ము
మఱవకు మీఁటనుండి - మరలుచు యుండఁగఁ
దెఱవ మిన్నయు ద్వీప - తిలక పాదముల
కెఱఁగి యాపాత్రము - మృదుల హస్తమునఁ
దాలిచి మణిపీఠి - దర్శించి మ్రొక్కి ౧౩౫
మీఁటి కెగసె మణి - మేఖల యంత
దైవము పల్కె స - ప్తను దినమిద్ది
తనయ యింకను రాదు - తప్పనో యనుచు
వనరుచు నుండిన - వారల యెదుర
దిగి వారి కలఁతలఁ - దీర్చి వారలకు ౧౪౦
నద్భుత మగు లీల - ననియె నాబాల
రవివర్మపుత్రి! దు - ర్జయుదేవి! యమృత
వతి గర్భమునఁ బుట్టి - హిత లక్కలగుచుఁ
దారయై వీరయె - తెసరిన మీకు
మ్రొక్కెద మీకలి - బొంది యుండఁగనె ౧౪౫
తాపముల్ తలఁగించు - తపముసేయంగ
నఱవణమానీంద్రు - నంఘ్రిపద్మముల
కడ నుపదేశ మం - దుఁదు మార్గమదియు
పసిపట్టికై యమృ - త సురభి యిద్ది
దీనికి మీర ల - ర్థించి మ్రొక్కుఁడు ౧౫౦
అన వారు మ్రొక్కిరి - ముని పదములను
శరణొంద రెండనఁ - జనిరి ముప్పురును.

౧౨. అఱవణముని సేవనము

అట వారు చనుచు మ - హామునిని యెచట
వఱలు సంచరయుచు - నఱముది మేను
తలరని నాలుక - గలుగు నఱవణ
ముని వసియించు ని - మ్మును చేరి ముగురు
ముమ్మాఱు వలగొని - ముని పాదములకు

వందన మొనరించి - భక్తి గేల్మోడ్చి
సుకుమారి యుపవని - జొచ్చుట యుదయు
డచటికి వచ్చి తె - న్నాడిన పలుకు
మణిమేఖలా దేవి - మణిపల్లవమున
వదలుట యాటంబీర - వలనం దొల్జాము

పొలుపు నెఱుగంగా - బూర్వ -నాథుండై
యుదయ కుమారుండై - యుదయించుట ఋను
అక్కలై యుండిన - యల తార వీర
దుష్కర్మమున మృతి - దొరసి మాధవిగ
సుతమతిగా జనిం - చుటయును దెలిపి

నియమముల్ మాని స - న్నిధి వినుమనుచు
మూండు మంత్రమ్ములు - ముదమున నేర్పి
మణిమేఖలా దేవి - మఱుగగా నంత

ద్వీప తిలక కాని - పించి చేరుటయు
గోపుత్రకుని బిచ్చ - కోర నిప్పించు
టయు దానికత ముని - దాపున వినుచు
యనుచుఁ బొమ్మనఁ దాను - చనుదెంచుటయును
నియతుని పాద స - న్నిధి విన్నవింప
విని మహాముని యిట్లు - వివరింపఁ దొడఁగె
తనివి సనని ప్రేమ - తల మూఁటి సన్న
వనితల నడవడి - వలదొప్ప వినుము
నీకు దైవ మెఱుఁగ - నిగదించు నాళ్లు
చనిన పిదప మఱు - జన్మంబుఁ దొలఁచు
జిత మూరు చరణాబ్జ - చిహ్నంబు లున్న
పాద పంకజగిరిఁ - బరికింపఁ జనుచుఁ
గచ్చయమేలు భూ - కాంతు దుర్జయుని
విరితోఁటలోఁ గాంచి - ధరణీశ చంద్ర!
నీవు నీదేవులు - నెమ్మి నున్నారె?
యన రాజు కళవళ - మంది చింతించి
మైరేయ పాన వి - మత్తత వీర
మే నెఱుంగక క్రొత్త - యేనుఁగు నెదురఁ
జని చచ్చుటను విని - వనరుచుఁ దార
మేడ యెక్కి దుమికి - మృతిఁ జెందె ననుచు

వినిపింప విధికృత - మున కిట్లు వగవ
వలదని యూఱట - పలికి లేచితిని

ఆట వెలందుల - యాభరణముల
మాఱుపువలె వేఱు - వేఱు భూషణము
లితవుగఁ దాల్చి వ - చ్చితిరో యటంచు
మణిమేఖల యెదుట - మాధవి సుతవు
తుల చరిత్ర మతఁడు - తెలిపియుఁ దృష్టి

సనక యిట్లను జన్మ - సంగతుల్ ధర్మ
పద్ధతుల్ క్రమముగఁ - బరికించి తెలియు
కన్యకా! వేడ్కతోఁ - గడఁకతో వినుము
ధర్మప్రభుని మహా - ధ్యక్షతఁ దెలుపు
సద్ధర్మములు వృద్ధిఁ - జనక నిర్వాణ
పథము గతికయును - పల్లేరు పెరిఁగి
మాయంగఁబడి దోష - ములనుండి కలుగు
దుర్గతి వాకిలి - దోఁచె విస్తృతిగ
జీవులు చనుదారి - చిర శుద్ధ మయ్యు
గొడ్డుమంచు కనిసి - కస్తుక నుంచు
మిహిర మండలముండు - వహినిదోఁచినది
కాని యింపు వెలుంగు - కాన రాదయ్యె
సినుప సలాక చో - చ్చిన మణి త్రోవ

నబ్ధి పోవద యైన - నాత్రోవఁ జొచ్చు
సన్నని జలధార - సరణి సన్మార్గ

మనుసరించుచు నుండె - జనమునఁ గొంత
నాయుపదేశమ్ము - నర్మిలి వినక
యియ్యది మర్త్యుల - యెఱుఁగమి గానఁ
జక్రవాళంబునఁ - జను వేల్పులెల్ల
దుఃఖించి గుమిగూడి - తుషితలోకమున

* మహాదేవు పదముల - మన్నించి యెఱఁగి
గాఢాంధకారమ్ము - గ్రమ్ము జగమున
బాలసూర్యుఁడు తోఁచు - పగిదిని ♦ వేయి
నాఱు నూఱుల పది - యాఱవయేఁట
బుద్ధదేవుఁడు భూమిఁ - బొడమె నాపిదప

గురు సరస్సునఁ బిన్న - పరివాహమందు
గొప్ప వెల్లువచొచ్చు - కొమరునఁ జిన్న
చెవి త్రోవ సద్ధర్మ - సిద్ధాంత విషయ
ముల్లాస కరమగు - నుత్సుకత్వమున
జీవింపఁగాఁజొచ్చెఁ - జిత్ర భానుండు

---

* ఇతనిపేరు ప్రభాపాలుడు.

♦ ఇది యేశకమో తెలియరాదు.

కలిగిన తఱిఁ దన - కాంతులఁ జూపు
మణివోలెఁ గటికి త - మంబు నిండారు
హృదయ మాలిన్యంబు - చెదరి పర్విడఁగ
బుద్ధరవి పుడమిఁ - బొడమ ప్రభాత
వేళ రవీందులు - వెసఁ బ్రసన్నులయి

విలసిల్లుచును ఋతు - వితతి క్రమమ్ము
ననుసరింపఁగ మొగు - లనువుగఁ గురియ
భూమి సుభిక్షమై - పొలు పొందుచుండఁ
గార్శ్యదేహములు దుః - ఖము లొందకుండఁ
గరువలి వలగొని - తిరుగుచు నుండఁ

గొండలు ఫలముల - నిండారుచుండ
నుదధి పెక్కునయమ్ము - లొసఁగుచు నుండ
గోవులు క్రేపుల - కుం ద్రావనిచ్చి
పాత్రముల్ నిండఁగాఁ - బాఁడి యొసఁగుఁ
బులుఁగులు తృప్తిమై - నెలవుల నుండు

మృగములు మనుజులు - పగమానియుండ్రు
నరక పిశాచ గ - ణములు సుఖించుఁ
గుంటి మూఁగ చెవిటి - గూనియు గ్రుడ్డి
మృగరూపములు నవి - మృత్యుకారిణియు
నవివేకమును ప్రాణు - లంద వానాటఁ

ప్రభవించు వారు ధ-ర్మము విన్నవారు
కలు దుఃఖ జీవిక-కడచిన వారు
బోధిమూలము చేరు-నాథుని పాద
జలజముల్ దాసఁగులు-తొలఁగఁ గీర్తనము
మఱవంగఁ జాల జ-న్మము జన్మమందు

ఇట నీవలనఁ గల్గు-హేతు సంఘటన
లున్నవి పెక్కులు-వ్యాపరిన పిదపఁ
గాక నీ బోధనల్-కలుకులు వినరు
ముప్పు లడఁచు నాది-మూలుని పాద
పంకజగిరిఁ గాం చి-ప్రణుతించినట్టి

వార లగుటచేత-వీరు నీతోడ
మహిమచే నున్నతి-మాన్యాంబు నైన
మారజితుని పాద-వారిజములకు
వలగొని కేల్మోడ్చి-ప్రణుతించి కర్మ
పాశమ్ముల స్త్రీఁగి-పరిపూతమైన

సద్గతి పడయఁగఁ-జాలినవారు
సమయని జీవనౌ-షధము నొసంగు
నమృత సురభిఁ గేల-నందితి వీవు
మర్త్యుల కేని య-మర్త్యుల కేని
గొద తీర్చుటయె కడు-గొప్ప ధర్మమని

యురుతర సిద్ధాంత - మొక్కటే కలదు
కార్చిచ్చువంటి యాఁ - కలి బాధ తీర్ప
శక్తవు నీవని - సత్తపస్వి యన
మణిమేఖల కొసఁగె - మహితపాత్రమును.

౧౩. గోపుత్రక వృత్తాంతము

అమృత సురభి యను - నక్షయపాత్ర
గొని మీకు దయసేయు - గోపుత్రు చరిత
వినుఁడు వారాణసి - విప్రుఁ డభ్యాప
కుం డభంజను వాని - కొమ్మ శాలియను
పాఱుత ధర్మంబు - మీఱి పాఱునకు
గూర్చిన యపనింద - కుం దగు దండ
నమునకు భీతిల్లి - కుమరి తీర్థమున
నీరాడఁబోవుచు - నిండు చూలాలు
కావునఁ గూరుకు - కటికి చీఁకటిని
కనిన బిడ్డను గాంచి - కరుణ వోనాడి
విడిసిన యొకతోఁట - విడిచిపోయినది
బిడ్డ పాలకు నేడ్వ - విని యొక్కయావు
బాలకు కడకేగి - పాలు ప్రేమమునఁ
గుడిపి మై నాల్కతోఁ - దడపి దుఃఖంబు
దొలఁగించి యేడు నా - ళ్లిలమి రక్షింప

వయునగోడను గ్రామ - వాసి పాఱుండు
*యువభూతి పసిపాప - యుమ్మలంబు విని
కలఁగు మదిన్వచ్చి - కన్నీరు నించి
యితఁడు గోపుత్రకుఁ - డెట్లగు నాదు
తనయుఁడే యని మది - తమకంబు మీఱ

దనకు ననుగ్రహిం - చిన వేలుపునకుఁ
జేమొత్తి మ్రొక్కి యా - చిఱుత నెత్తికొని
మనకు బిడ్డగఁ గె - మన వంశ మింక
వర్ధిల్లఁగలదని - పాఱుండు పిదప
జాతకర్మాదులు - జరపి పోషించి

వడుగు చేయించి ప్రాఁ - బలుకు లంగమ్ము
లధిగమింపఁగఁజేసి - యవనీ సురులకు
వలసిన యవినేర్పి - వఱలుచున్నంత
నొక్కనాఁ డయ్యార - నొక విప్రునింట
మాంస మాహుతిసేయు - మఖమునయందు

కొమ్మలఁ బూవుల - కొమరొందు పశువు
తన కబ్బు దురవస్థఁ - దలఁచి దుఃఖించి
యంబాయనుచు రోద - నం బొనరించి

* ఇళంబూది యనుటకు సంస్కృతీకరణము.

హింస్రకౄరైరయొక్క - మృగయుల వలను
తగులువడిన జింక - పగిదిఁ దపించి
పిలుచు పిల్పున, గుండి - యలు నీరుగాఁగఁ
బలవించి నే దొంగ - పనిచేసియైన
దీని మరణబాధ - దీర్తుఁగాకనుచు
గోపుత్రకుఁడు రేయి - గోవును గొనుచు
గ్రామమ్ము దాఁటి మా - ర్గము దప్పి యొక్క -
పలుకు బొల్పరవిన - పథమందు నిలిచి
యున్న తఱిని దయ - యొక్క యింతలేని
కటికి డెందముగల - ఘనులతోఁగూడి
విప్రుండు వెదకుచు - వెసఁ జనుదెంచి
గోపుత్రకుని పట్టు - కొని వానిఁ గాంచి
గోవును క్రొంద్రోవఁ - గొనిపోవఁజూచు
నీవు చోరుండవు - కావేని యేల
చావఁదెచ్చితి విప్లు - చండాల పుత్ర!
కుల సంఘమున నిన్ను - వెలి వేసెదమని
కశలతో మోఁది య - గ్గలిక బాధించు
నవనీ సురుల నుపా - ధ్యాయు నాయావు
కొమ్ములఁబొడిచి ప్రే - గులు వెలికీడ్చి
యడవిత్రోవను గంతు - లిడుచుఁ బాఱుచును

గోపుత్రకుఁడు వారిఁ - గూర్చి యిట్లనియె
బాధించుటలు నా - పలుకులు వినుఁడు

గోవులు తమ యంతఁ - గుంభిని మొలచు
కసవు మేయుచు జీవ - గణములకెల్ల
మేలైన తన తియ్య - పాలను ధర్మ
బుద్ధితోఁ గరుణతో - బూనికఁ గురిసి
త్రాగించు వీసచేఁ - దనరిన వేడుగు

కలఁదేని వృద్ధ వి - ప్రులు తెల్పుఁడనఁగఁ
గాంచన నేమి చ - క్రము కుడిచేతఁ
దాల్చిన వెన్నుని - తనయుండు మనకు
దయచేయు గొప్ప వే - దముల యర్థంబు
నెఱుఁగక యిటు తిర - స్కృతిచేసి నగితి

పదటంపు బెదర పిన్న - వాఁడవు నిక్క
మాఁబసి కుట్టుఁడ - వనఁ దగియుంటి
విప్రసుతుండ వె - వ్విధమునఁ గావ
యుని గేలి చేయంగ - నాతఁ డిట్లనియె
నచలుండు పశుపుత్రుఁ - డగుఁ గాఁడయేమి

జింక కొడుకు కాఁడె - శృంగి ధారణిని
పులికొడుకై కదా - పుట్టె ఖరించి

కీర్తి పాత్రుండైన - కేశ కంబళుఁడు *
గొప్ప వినుతిగనె - గోమాయు కొడుకు
అల వసిష్ఠుఁడు వేశ్య - యందుద్భవించె
బెస్త పిల్లకుఁబుట్టి - పెరిఁగె వ్యాసుండు
వీరు మీకుల పూర్వ - వీరులు కారె ?
వినుతి మించే నేఁడు - కొనుచుండలేదె ?
అగుచో శ్రుతులయందు - నాగమములను
సద్గ్రంథములఁ బలు - సంతతి యగుచు
వచ్చిన యొకచెడు - వంశమ్ము గలదె ?
యనఁగ నందొక విప్రుఁ - డనియె నీరీతి
వీని జన్మంబు నే - వివరింతు వినుఁడు
త్రోవ నడచు శ్రమ - తో నొక్క విప్ర
వనిత మున్నుకుమారి - పదములఁ గొలువ
నొంటిమైవచ్చిన - యువతిని గాంచి
యెవ్వరి దానవీ - వేల వచ్చితివి
యూరేది యన నామె - యుమ్మలికించి
వారాణసిని ఘన - పాఠి యన్ కీర్తి
నలరు నభంజనుఁ - డను పాఱు సతిని

---

* అసిత కేశ కంబళుఁడని యొక పేరు బౌద్ధగ్రంథములందు కానం బడుచున్నది.

శాలిని యనుదానఁ - జపల చిత్తమున
విప్రులకుం గాని - పెడ త్రోవ నేగి
పతి వీడి దండన - భయమున నూరు
వీడి కుమరి తీర్థ - మాడంగఁ బోవు
జనములతోఁ గూడి - చనుచుండి పాండ్య ౯౫

రాజధానియగు కో - ట్కను దాఁటి గొల్ల
పల్లియ కడ బిడ్డఁ - బ్రసవించి కరుణ
తోడ నిసుఁగు నొక్క - తోఁటలో విడిచి
వచ్చితి నిట్టి దు - ర్భగ నైన నాకు
సుగతి యనఁగ నొక్క - చొప్పును గలదె? ౧౦౦

యని ప్రలాపించిన - దాయప కొడుకు
వీఁడు వీనిని గూర్చి - వివరించి ఫలము
గలదె యంచింతకుఁ - దెలుపకుండితిని
కూళ వ్రాత్యుండు చం - డాల పుత్రుండు
కుండుం డితనిఁ దాఁక - కుండన్న యంతఁ ౧౦౫

జిఱునవ్వు నవ్వి యాఁ - జిఱుతఁ డిట్లనియె
పాఱులు వచ్చిన - వంశక్రమమ్ము
వినుఁడు మొట్టమొదటి - వేలుపు మొదటఁ
గన్న తిలోత్తమా - గణికకుఁ బుట్టు
నిరువురు బాలకు - లీ విప్రకులము ౧౧౦

మొదటి వారలు వారె - మొకటి జందెమ్ము
దాల్చినవారు స - త్యాశ్రమ్ము వసించు
*శాలి దోషిణి యన - సాహసి చిత్రి
అనినవ విప్రులా - తనికి నుత్తరము
నొసంగలేక కినిసి - యువభూతితోడఁ
దెలుప నాతఁడు నెఱి - దెలిసియు నూరి
పగభరింపఁగలేక - పట్టిఁ బోఁ ద్రోచె
యువభూతి విడువంగ - నూరి వారలును
పసిమ్రుచ్చునుచు వానిఁ, బిలుచుచుఁ దఱుము
నూరూరు తిరియుచు - నుండఁ బొఱుతలు
పాత్రలోఁ బడరాలు - పడన్నైన విసిగి
ధనికులు వసియించు - దక్షిణ మధుర
కరిగి సరస్వతి - యాలయమునకు
ముందరి మండప - మున వసియించి
యూర భిక్షాపాత్ర - మూని నిర్దుష్ట
పద్ధతిఁ దిరిసి యూ - వచ్చినదాని
గ్రుడ్డివారల చెంటి - కుంటి వారలును
వ్యాధి బాధలనొందు - వారగతికులు
నందఱు రండోరం - డని పిల్చిపెట్టి
శేషమ్ము తాను భు - జించి పాత్రమ్ము
దిండుగాఁ గొనుచుఁ బ - రుండి నిద్రించుఁ
బ్రాణి కోటికి నార్త - రక్షకుఁడతఁడు.

---

* శాలియను బ్రాహ్మణికిని పేరు.

౧౪. పాత్ర మహిమము

ఆతని కొఱకు నాఁ-డమ్మండపమున
సంఘటించిన చిత్ర-చరితమ్ము వినుఁడు
నడురేయి కొండలు-తడిసి వర్షమునఁ
జీఁకటిఁబడి త్రోవ-చెడి తూలిపడుచు
మండపమున నిద్ర-నుండు నా భిక్షుఁ

బొగడి పుణ్యాత్మ! క-డ్పులఁ గాల్చుచున్న
యాఁకలిచేఁ జావ-నయ్యె నిష్ఠనుడు
భిక్షాన్నమే తక్కు-వేఱొండు లేని
గోపుత్రకుఁడు వారి-గోద తీర్చ వెరవు
గానక తపియింపఁ-గాంచి పవిత్ర

సర్వమతస్థ స-జ్జననుతపాత్ర
సత్కలాలయ సర-స్వతిదేవి సుప్ర
సన్నయై నిలిచి యో-సద్భక్త తిలక!
చింతింపకుము లేచి-చేకొను మిద్ది
దేశంబు క్షామ బా-ధితమైన వట్టి

పోవదిం దక్షయ-జీవనౌషధము
కొనువారి చేయి నొ-చ్చును గాని లోఁటు
వడని దియ్యది యని-వడిఁ జేతి పాత్ర
మాతనిచేఁబెట్ట-నతఁడు కేల్మోగిచి
ఆఱని దీపమా-అమరాధినేత్రి

ప్రాణి కోటికిఁ దెల్వి - పరఁగించు తల్లి!
ఆపద లరసి మ - మ్మాదుకోవమ్మ
యని మ్రొక్కి వారల - యాపద దీర్చి
యా దినమ్మున నుండి - యాఁకలి నొచ్చి
వచ్చి యన్నము గొను - వారి కే లొన్నవ్వ
జీవులఁ గాచుచుఁ - జెలఁగుచునుండ
మనుజులు మృగములు - మఱి పక్షి వితతి
తమ జాతివైరముల్ - తలఁగంగఁ ద్రోచి
పండిన మ్రాఁకునఁ - బక్షుల మాడ్కి
నొద్దికతోఁ జేరి - మోరెమ్ము గొనుచు
వచ్చువారలు పోవు - వారలు నగుచు
నెడపడకుండ సం - దడి సేయుచుండ
నిచట నీజగమున - నీతని చర్య
క్రతు భుగింద్రుని * పాండు - కంబళాసనము
జలియింపఁ జేయఁ జం - చలమైన నడక
తోడ మూఁడవ కాలి - తో నేలనూని
వంగిన మొగల - పాటుఁడై యింద్రుఁ
డీ లోక జీవుల - నింపారఁ గాచు

* భూలోకమున బౌద్ధులకేదేని యాపదసంభవించిన నింద్రుని పాండు కంబళాసనము చలించును. ఆ సంజ్ఞయెఱిఁగి వచ్చి వరములిచ్చి వారి కొఱఁతలఁ దీర్చుట యింద్రుని విధి (చూ ౨౯-వ ప్రక.)

గోపుత్రు నెదుట సం - కోచించి నిలిచి
యింద్రుఁడ వచ్చితి - నిటకు నీయుద్దేశ
మేమి? దానఫలమ్ము - నిత్తుఁ గైకొనుము
నాకమ్మునకు రమ్ము - నంగ నా బోఁడ
పక పక మని వెన్న - ముక విఱుఁగఁగ
నవ్వి కేరడము నొ - నర్చెఁ బొమ్మనియె
నిచ్చటి పున్నెంబు - నచ్చటఁ గుడుపు

వేలుపుల్ ధర్మమ్ము - విధిఁ జనువారు
నాపద వేళల - నాదు కొన్వారు
తపము శ్రమలకోర్చి - తగఁ జేయువారు
భవ బంధములను ద్రెం - పఁగఁ బూనువారు
వెదకిన లేని యా - విబుధ లోకమున

కధిపతివైన సు - రాధ్యక్ష! వినుము
కష్టించి యలసి యాఁ - కలిగొని వచ్చు
వారి యాఁకలి దీర్పఁ - దేటిన నవ్వు
మోములఁ జూపు నా - ముద్దు పాత్రమ్ము
కుడుపు నిచ్చును గద - యుడుపు నిచ్చుఁగద

పెండ్లము కద మఱి - విభుఁడు రక్షకుఁడు
సర్వమ్ము నీయంగఁ - జాలియు యుండ
నింక నీవేమి నా - కిత్తువో చెపుమ

యనుటయు జీవుల - నరసి రక్షించు
వాని పాత్రము కోరు - వారలు లేక

వ్యర్థమౌ కరణిని - వాసవుఁ డపుడు
వాన దండిగఁ బడి - పంటలు పండి
తిరిపగాండ్రకు భూమిఁ - గఱవగు నట్లు
గోపుత్రకుని మీఁది - కోపంబు వలన
మేదిని జనులకు - మేలుసేయంగ

వరుసఁ బండ్రెండేండ్లు - పాండ్యుని భూమి
వానలు కురియక పంటలు లేక
జీవుల మరణింపఁ - జేసిన కఱవు
భూమి చల్లఁబడఁగ - భూజనములకుఁ
బనులు గలుగ దండి - పంటలు పండి

యాఁకలి దప్పులే - యరయని రీతి
యేర్పడ నన్నంబు - నిడు మండపమునఁ
బలు విధముల రవ - ములు గుడుగుప్పు
మని నిల్వ విటులు ధూ - ర్తావలి నటులు
పరిహాసకులు తెరు - వరులు మున్నైన

వారలు ముదమునఁ - జేరి నెత్తముల
వ్యర్థ భాషణముల - నర్థిలు నంత
మండపమున గోసు - తుం డుండ లేక

వదలి యూరూరును - పల్లె పల్లెయును
తిరిగి తిరిప గాంచ్ర - నరయుచు నడిగి
యెవ్వఁ డీతండని - యెల్లరు నవ్వఁ
బరులానఁ గనునాస - పడిన యాతండు
నీవుంటివా యని - నిలిచి ప్రశ్నించు
వారు లేని కతాన - వఱలు సంపదలు
నుదధి కొల్లగొనఁగ - నొంటిమై వచ్చు
మహిపతివలె నొంటి - మైవచ్చు నతని
యెదురఁ గడలి నావ - నింపుమై దిగిన
వారలు మ్రొక్కి * శ్రా - వక దేశమందు
వాన లేమిని చచ్చెఁ - బ్రాణి వితాన
మధికమ్ముగా నన - నమరేంద్రు కరుణ
చే భుజించెడి వారు - చిక్కని కతన
కన్యక మదిసిన - కరణి వ్యర్థముగ
నున్న పాత్రము కేల - నూని యోనచటి
కరుగుటయే మంచి - దని నిశ్చయించి
కడలి యాత్రికులతోఁ - గలమున నెక్కి
చనుచుండ నొకట ను - ప్పెనలేచి జలధి
నల్ల కల్లోలమ్ము - నడరింపఁ గాంచి
పడవను మణిపల్ల - వము తీరమందు

* జా. వా.

నిలిపి నేఁడిట నిల్చి - వెలలుద మనుచు
మాలిమి యన, గోకు - మారుండు దిగియె ౧౦౦

సగము రేయిసి గాలి - ప్రగ్గిన యంత
నందఱు రండని - యట నుండి పడవఁ
గదలించుకొని యార - కాటి చన్నంత
దీవిఁ గాంచెడి వేడ్క - తిప్పుర గోపుత్రుఁ
డరిగి యావలి నాఁడు - మరలి వీక్షించి ౧౦౫

పడవ లేమికిఁ జాలఁ - బరితాప మంది
మణి పల్లవంబున - మను జీవి యొుండు
లేమిఁ బ్రాణులఁ గావ - లేమికి వగచి
పాత్రమ్ము ననుగాచు - మాత్రానకోర్వ
లేను తపః ఫల - మైన యీపాత్ర ౧౧౦

వ్యర్థమగుట కోర్చి - బ్రతుకంగఁజాల
బ్రతికి మోచుచునుండ - ఫలమేమి యనుచు
బ్రొుక్కి విసుగున గో - ముఖుఁ బాఱవైచి
యేఁడాది కొక్కనాఁ - డిందు కన్పడుచు
కరుణతో జీవులఁ - గాచు వ్రతమ్ము ౧౧౫

కలవారు రా వారి - కడఁజేరు మనుచు
నిరశన వ్రతమూని - నియతిమై నుండి
ప్రాణమ్ము వీడు నాఁ - డాతని కడకు

నే నేగి యెట్లయ్యె - నెట్టి వారలకు
నని ప్రశ్న సేయంగఁ - దనకు ఘటిల్లు
పలు దుఃఖముల నాకుఁ - దెలిపి మైవిడిచెఁ
దొలు దెసఁ బుట్టి యు - రులఁ బోవఁ దఱిమి
మలుదెసఁ గ్రుంకిన - మార్తాండుఁబోలె
మణి పల్లవమ్మున - మట్టి ఘటమ్ము
వదలి తనివి లేమిఁ - బ్రాణులఁగాచు
తలఁపుతో శ్రావక - ధారణి నేలు
భూమి చంద్రునినాఁటఁ - బొలుపారు నొక్క
గోగర్భమునఁబుట్టె - గోపుత్రకుండు.

౧౫. బిచ్చమున కేగుట

కన్నెకా! యానాళ్ళఁ - గసుగందుఁగాచు
నావు తత్పుణ్యాన - శ్రావక దేశ
మందు ధవళగిరి - ప్రాంత ధారణిని
పూన్కిఁ దపించు మృ - ణ్మఖుని యాత్రే
మమ్మున బంగరు - కొమ్మలు గిట్ట
లొప్ప నాదూడయై - యుదయించి యెల్ల
వారు ప్రేమింపఁగ - వర్ధిలి చూలు
గొను మున్నె చనఁబాలు - గురిసి జీవులకుఁ

ద్రావించుచుండ నా - తపసి త్రికాల
వేది తత్త్వజ్ఞుండు - వీత మోహుండు
కాంచి యా యాఁబసి - గర్భంబునందు
వర్షంబు కురియించి - ప్రాణులఁగాచు
రక్షకుఁ డుదితుఁడై - రాజిల్లు నతఁడు
ఆంత్రమాలలు దాల్చు - నట్టిఁడు కాఁడు
బంగరు గ్రుడ్డునఁ - బ్రభవిల్లు వాఁడు
అనియు నవ్వాల వ్యాధు - లాధులు లేక
జనియించి పాడియై - జరియించి తుదిని
మణిపల్లవమ్మున - మనుజదేహమ్ము
వదలినాతఁడు దయా - వంతుండు పశువు
నే యెల్లవేళల - నెదనెంచు కతన
జనులు 'యాం తేమతిః - సాగతి' యనెడి
పలుకు ఫలింపంగఁ - బశు గర్భమందు
దేవతా గణము మో - దింప లోకంబు
సన్నుతింప జగతికి - వెల తెల్పరాని
తోడ్పుగఁ బుట్టె బు - ద్ధుఁడు తోఁచినట్టి
విరి మాధవమ్మున - వృషభమాసమున
పదుమూఁడు దినము ల - వధి చన్న పిదప
మీన నక్షత్రాన - మీన లగ్నమునఁ

బోధిసత్త్వుఁడు భూమిఁ - బుట్టిన నాఁడు
కలిగిన శుభ సూచ - కములతోఁ బుట్టె

ధరణి మబ్బులు లేక - విరివాన గురిసె
బుద్ధుండు పొడమిన - పుణ్యదినమ్ము
కానున్న నట్టి మం - గళ నిమిత్తములఁ
గనుచుంటి మనుచు న - క్కజమంది చక్ర
వాళంబునం గల - పరమతాపసులు

కంబ పలిమఁగాంచి - కనుఁగొందమంచు
నారేయి చీకటి - యదనఁ జేరఁగ
మణిపల్లవమ్మున - మైవీడి నతఁడు
జీవరక్షణ తృప్తి - చెలఁగిన కతన
శ్రావక దేశాన - జనియించె నతని

కత యఱవణముని - కనిన వాఁడనుచు
నానాలుకకు నొప్పి - పూనిచె నవల
భూతలేశ్వరుఁడగు - భూమి చంద్రుండు
మృణ్ముఖపాద నీ - రేజ ద్వయమున
కెరఁగి సద్భక్తిమై - నే నపుత్రకుఁడ
దమదయచే నపు - త్రకుఁడ నైతి నని
గోపుత్రకుని ప్రేమఁ - గొని పోయి పెంచె
రాజ్యంబు సత్య వర్ధక మయ్యె నతఁడు

శ్రావక ప్రభుఁడయ్యె - జనము మోదింప
నింద్రునకుం దృష్టి - యొసఁగమి నేము
ధర్మప్రభుఁడు నీతి - దప్పెనొ యేమొ
కావేరినది దండి - గాఁ బాఱుచున్న
పంటలు పండక - ప్రాణివర్గమ్ము
తగు తిండి లేక యె - ద్దడిని తపించె
మణిమేఖలా! క్షీర - వనధి యొసంగు

నమృతంబు వేలుపు - లాని శేషంబు
వాఁడని వసువున - వఱపైనచోటఁ
గష్టముల్ దొలఁచు న - క్షయ పాత్రమొదవ
కుండుట తగదని - యోగీశుఁ డనుడుఁ
దల్లులతోడఁ ద - త్తనయ యమ్మాని
పదముల కెరఁగి యా - పాత్ర చేపట్టి
బిచ్చగత్తియ పోల్కి - వేసంబునూని
చనుదేరఁగా గొల్లు - మను సద్దుతోడ
విటులు ధూర్తులు పిన్న - పెద్దలు కాంచి
మున్ను వత్సేశుఁడు - మోసంబువలనఁ
జెఱవడ విడిపింప - స్థిర చిత్తుఁడగుచుఁ
జలచిత్తుమాడ్కి - నుజ్జయినిని దిరుగు
బ్రహ్మసుందరయోగి - పట్టి యాగంధ

రాయణుఁడూను వి - భ్రాంతవేషమ్ముఁ
గని యోర్వక తపించు - జనముల కరణి
నుదయ కుమారకుఁ - డెద దాఁచినట్టి
మణిమేఖల సమస్త - మనుజులు కాంచఁ
దిరిపబోఁకిని కేల - ధరియించి రాఁగఁ
జూచి యచ్చెరువని - స్రుక్కి చింతించి
దూపిల్లి నొవ్వ నా - త్రోవ వెంబడిని
జంగమ సుమలత - బంగరుబొమ్మ
మాధవి పుత్రి స - మ్మతి దిటవేడ్క
మహిఁ బతివ్రతలు ప్రే - మమ్మున నిచ్చు
బిచ్చంబు తొలుదొల్త - మచ్చికఁగొనుట
తగుననఁ గొలఁకు తో - డుగు తమ్మిలందు
కమల వసించు మే - ల్కమలమ్ము భంగి
నిల్లాండ్ర మేటియై - యొసఁగిన యార్ద్ర
యిల్లిది చొరఁదగు - దిచ్చటి కతివ!
తగ నుత్తరమున వి - ద్యాధర నగర
మునఁబుట్టి దక్షిణ - మున మలయమున
నొకయేటి గట్టున - నొక మహా తపసి
కొక నొవ్వి గలిగించి - యొక శాపమంది
కట్టోర్వరాని యాఁ - కలి నొవ్వినొంది

పరితాపమందుచుఁ - దిరుగుచునున్న
కాయ చండికయును - కాంతను నేను

౧౬. ఆర్ద్ర బిచ్చమిడుట

*ఆదిర చరిత వ్యా - ఖ్యానింతు వినుము
సాధ్వి యాయమ భర్త - సాధువర్ణ వాఁడు
తగవును విడనాడి - తరుణిని వీడి
ధననారి వలఁబడి - దాని కూడుదిని
నెఱదంట యనుపేర - నెగడి జూదమున
ద్రవ్యమ్ము వెచ్చించి - తదన్వయమ్మునను
వండలు గలుగుచు - వలచిన వేశ్య
తక్కినవారును - తఱుముటవలనఁ
జే విదుర్చుకొని ము - చ్చిరుచు యోచించి
వంగదేశమ్మగు - వణిజులఁగూడి
కడలిఁ జనుచునుండ - సుడిగాలివలన
సుడివడి పడవయుఁ - జెడి వడి మునుఁగ
నొక విఱిగిన కఱ్ఱ - నూఁతగఁ గొనుచు
నీఁదుచుఁ దరిఁగలు - వొందఁగ నేగి
నగ్నచారు లయిన - నాగు లున్నట్టి

* ఆర్ద్రాశబ్దభవము

కొండ ప్రక్కంజేరి - యుండె నాతండు
పడవ పగులఁ దన - వలె గట్టుచేరు
వారూరు చేరి యా - పడవ మునుంగఁ
జచ్చినవారితోఁ - జచ్చె సాధువన
విని యార్ద్రదుఃఖించి - విలపించి యంతఁ
గాటఁ బల్లముత్రవ్వి - కట్టెలు పేర్చి
యనలంబు దరికొల్పి - తన పతి కర్మ
వశమునఁ జేరిన - పదము చేర్చుమని
యనలుని ప్రార్థించి - యగ్గిలోఁ దుముక
వేసిన పడకయు - మూసిన కనవు

కాలక పూసిన - గందమ్ము చెడక
పూసరముల పొల్పు - పొలివోకయుండ
నిందీవరస్థ యా - నిందిరవోలెఁ
బొగయ కుండంగ ని - ప్పును కాల్పలేని
దుర్భగ నేనెట్లు - దోరుదు నమచుఁ
గొంతెత్తియేడ్వ నో - కోమలీ! వినుము
నీ భర్త కెరటముల్ - నెట్టంగ నేగి
నగ్నచారణులను - నాగులున్నట్టి
కొండను చేరి నాఁ - డుండఁ దచ్చోటఁ
జాలకాలము దాఁకఁ - జంద్రదత్తుండను

వణిజునితోఁగూడి - వచ్చి నిన్జేరు
నీ దుఃఖమును వీడు - నీరజాక్షియని
యొక వాక్కు - వినఁగఁ గా - టుక కంటి నీరు
కాఱనేడ్చుట మాని - కలికి నీరాడి
చింతవిడిచి యిల్లు - సేరి నా భర్త
వడివచ్చుఁ గాకని - వ్రతము లొనర్చి
శరదమ్మ కరియు నా - శ్చర్య చర్యగల
పతి రతలును మ్రొక్కు - భవ్యాత్మయమ్మ
నచట నాయమభర్త - యంభోధి దరిని
గిరి క్రింద నొక తరు - వరమూలమందు
కడలి నీఁదిన పెను - బడలికవలన
నొడలు మఱచి కూర్కు - నొందిన యంత
నాగిరి వసియించు - నాగులు నియమ
మరయని మోఱకు - లందు నిద్రించు
నాతనిఁ గని డాసి - యాతండు మిగుల
నలసి నాఁడొంటరి - యై వచ్చినాఁడు
వీని క్రొవ్విన మేను - విందు నేఁడనుచు
వాని నిద్దుర లేప - వారల నొడులు
నెరసులు లేకాడ - నేర్చినవాఁడు
కావున నాక్రూర - కర్ములు డాల

నిలిచి గారవమారఁ - బలికిరి మాకు
గురుఁ డొకండు గలండు - జరగుద మటకు
నన వారితోఁ జని - యట మద్యఘటము
లధిక దుర్గంధమ్ము - లగు కఱకుట్ల
సరముల కడఁ బెను - కరములతోడఁ
దన పెంటితోఁ గూడి - తనరు నెలుంగు
కరణినుండిన నాగ - గురు సారు గాంచి
వాఙ్మధురిమ వాని - వశపఱచుకొని
చెలిమి చేసి ని పె - జెట్టు క్రీనీడఁ
గూర్చున్న పిదప నా - గురుఁడు నీవిటకు
వచ్చు కారణమేమి - వాక్రువ్వు మనఁగ
నీతఁ డంబుధిఁబడ్డ - యుగచాట్లఁ దెలుప
నీరు తిండియు లేక - వారిధి నీఁది
యలసి నాతఁడు గాన - నన్నంబు నీరు
కల్లు మాంసము తోడఁ - గలికి నొక్కర్తు
నిండన నదివిని - యొదవడి నిలిచి
సాదువు దోష వ - చస్సులు వింటి
వలదన నాతండు - పడఁతిని తిండి
వదలిన ధరణిపై - ఫలవంత మేది
కలదు ? కలిగెనేని - తెలుపుమ యనుచుఁ

గినిసి పలుక సాదు - వనియె. నీరీతిఁ
చెడుకల్లు వానుట - జీవ వధమును
నిష్క-ల్మషులు బుధుల్ - నిందించినారు
పుట్టినవారలు - గిట్టు చుండుటయు
గిట్టినవారలు - పుట్టు చుండుటయు

నిదుర మెలంకువ - వదురగు నిజము
సద్ధర్మమొనరించు - జనములు పుణ్య
జగము లొందుటయు దు - ష్కర్మముల్ సేయు
వారలు నరకానఁ - బడుటయు నిక్క
మని యెఱింగిన విజ్ఞు - లవి వలదనిరి

అన వికటంబుగా - హాసంబు చేసి
మరణించు జీవులు - మైగొని మరల
జనియించు నని వచిం - చినది నిక్కంబ
యేని యాజీవ మే - వైపునఁ బోయి
వేఱు దేహంబొందు - నారసి విశద

రీతి మాకిట వివ - రింపుమ యనుడు
సాదు విట్లను నీర - సము లేక వినుము
జరుగుచున్నది కాంచి - యరయంగఁదగుదు
పొదలిలో నీజీవుఁ - డుండ వేఱొక్క
మేను జీవుండు వీడ - దానిని నటుకె

యగ్గిపెట్టిన నది - యరయదు కాన
నొడలిని వీడిన - దొండున్న దనుచుఁ
దెలిసిన నీవు త - ద్దేహి చరించి
విడియ నొండొక చోటు - పడయుట నేన
కాదెల్ల వారలు - కని యెఱుంగుదురు

దేహ మిచ్చుట నుండ - దేహి పెందవ్వ
చేరుట కలయంను - నారయుచుందు
వెటకేని యీ జీవుఁ - డేగి చేయుటయుఁ
దన దేహమునఁ జొచ్చి - తాఱుచుండుటయు
నరయుమ యని సాదు - కరుణతోఁ దెలుపఁ

గ్రూరదృష్టుల నాగ - గురుఁ డాలకించి
బాగు నెఱఁగి సెట్టి - పదనుల వ్రాలి
కల్లు మాంసము వీడి - కాయంబులోని
జీవుఁ గావఁగఁజాల - జీవితావధియుఁ
దమ యనుభవమైన - దారియుఁ దెలిపి

సద్ధర్మములు మాకు - సరవిఁ జెప్పుమన
నతఁడు బాగుగఁ బలి - కెతి విది వినుము
సన్మార్గమున నెప్డు - జరుగుము నీకుఁ
దెలియు మార్గం బుప - దేశింతు వినుము
పగులు కలముఁబోలు - పాతు మైకొలుకు

పలుప్రాణులను హింస - పఱచుట మాను
వారు సాయపడి కా - పాడుచుండుదురు
ముదిసి నైజంబుగ - ముగియు జీవులను
నడుమనే చంపుట - న్యాయ్యంబు కాదు
ఏ ప్రాణి యెడనేని - హింస వీడుమన

మావల్ల నైనంత - మట్టు ధర్మంబు
సలుపువారము నీకు - వలయు వస్తువులు
వలసినంత గొనుము - కలముల ముంచి
నరులఁ దింటిమి వారి - నగలు ధనమ్ము
లట రాసులై యుండె - నగురు చందనము

కుప్పలు తిప్పలై - కొఱలుఁ గై గొనుమ
యని యొప్పగించెఁ జే - కొని యతఁడుండె
చంద్రదత్తుం డనఁ - జను వణిజుండు
వంగదేశమునకు - రంగార నేగు
తరణిలో నెక్కి యీ - పురమునఁ జేరి

యీయమతోఁ గూడి - యిష్టభోగములఁ
బొందుచు బహుదాన - ములు సేయుచున్న
వాఁడట్టి యార్ద్రి చే - వదలు బిచ్చంబు
గొనఁ గమన లోనికి - మణిమేఖల చని
మాటలాడని ప్రతి - మంబోలె నిలువ

నాదిక కని వచ్చి - యంజలిచేసి
వలగొని వింతల - వలఁ దెగఁగోసి
యున్న యయ్యూమ పాత్ర - మొగి నిండి మితము
ముట్ట నాఁకలి నొవ్వఁ - పోనుఁగుఁ గాకనుచు
నార్ద్ర గారవమున - నన్నంబు నిడియె.

౧౭. మండపము చేరుట

పతి భక్త చేతి యా - పంచిన భిక్ష
గొన్న పాత్రంబున - యన్నంపుటుండ
ధర్మ సంపాదిత - ధనరాశి ధగ్మి
తన త్రోవ వాడిన - యనువున నామె
చేకొను వారల - చేతులు నొవ్వ

జీవులు సంతృప్తి - చెందుచుండుటయుఁ
బాత్రాన్న మబికేడి - పగిదిని గాంచి
యేనుఁగు తీపుచే - నెదఁ గుందుచున్న
కాయ చండిక నమ - స్కారమ్ము చేసి
పర్వత నారదుల్ - పదరి తామిడిన

శాపంబుచే వారి - స్వస్థత చెడఁగఁ
బుడమిని జనియించి - కదలి బంధించు
పట్టునఁ గ్రోఁతుల్లు - పడవైచు గొప్ప

యద్రులు జలధిలో - నడఁగిన రీతి
నిడిన యన్నంబుచే - నడఁగని వట్టు
టాఁకలి పూర్వ కృ - తాపరాధమునఁ
బొందితినో యన్న - పూర్ణ ! నాబాధ
నడఁగింపుమా యని - యర్థించి ప్రొక్క
చేతి పాత్రము నిండి - చేకొన్న యన్న
మామె చేతం బెట్టు - నంత భుజించి
యెన్నండు నాఁటని - యెడరు నాఁకలియుఁ
బోనుపడ మణిమేఖ - లను వినుతించి
యనియె విద్యాధర - జనలోకమందు
కాంచన పురమొండు - గలదందు వెలయు
దానను దుర్విధి - తలఁబట్టి త్రోవ
భర్తతో మలయంబు - పరికించు నాస
నరుదెంచి సెలయేటి - దరినున్న యిసుక
తిప్పపై నొకచోటఁ - దిరుగుచునుండ
జండెంబు తిరుచైన - జడలు వల్కలము
చెలఁగిన వాఁడు వృ - శ్చికుఁడను తపసి
తాటి పండంత నే - రేటి పండొండు
టేకు నందుంచి యే - టికి నాడఁబోయె
దుర్విధి ప్రేఁవ - గర్వంబుతోడ

నీల్గుచుఁ బోయి దా-నిని కాలఁదన్ని
చిదచిదఁ జిదియంగఁ-జేసితిఁ దపసి

తిను వేడ్క వచ్చి నా-తీరును గాంచె
నలఁగిన పండును-నన్నును గాంచె
నఱకాలి మంట చె-చ్చెఱ నెత్తికెక్క
నీ పండు దివ్యమై-యెపుడుఁ బన్రెండు
వత్సరమ్ముల కొక్క-పరి యొండు పండు

దీనిని దినువారు-తిరుగఁ బన్రెండు
వత్సరముల దాఁకఁ-బసి నొందఁబోరు
మూన్నాలుగేండ్లకు-మొగి నొక్కమాఱు
భుజియించు వ్రతమును-బూనిన వాఁడ
నా భుజించెడి పండు-నలఁచితి విట్లు

మగువ! గగన చర-మంత్రంబు చెడఁగ
నేనుఁగు తీపుచే-నిడుముల నొంది
పదియు రెండేండ్లకుఁ-బండిన పండు
నేఁ దిన్నమీఁదట-నీ గోద యుడుగుఁ
బొమ్మని యమ్మని-గ్రమ్మన నొసఁగు
శాప మిన్నాళ్లకు-శమసె నీ వలన
గోదఁగుంది యమ్మని-కుంజరుఁ డేగ
మలయంబు గను వేడ్క-మాని వీడితిమి

ఆత్రంపుఁ జెయిదికి - సంకిలి నొంది
మద్భర్త చింతించి - మఱి దైవగతికి
వగచి ఫలంబేమి ? - వగవంగఁ దెచ్చి
కొంటి వియ్యాది లెమ్మ - యింటికి ననిన
మంత్రంబు మఱచితి - నాంత్రముం గలఁచు
బాధ మిక్కుటమయ్యెఁ - బసి పెల్లురేఁగ
భరియింపఁ జాల దు - ర్భరమయ్యె నంటిఁ
గాయ లాకులు పండ్లు - కందముల్ దెచ్చి
యిచ్చిన నాఁకలి - యీఁగద బాధ
దుస్సహ మగుడు నా - తోడ నాభర్త
ద్రవిడ దేశమున స్థి - రంబైన లక్ష్మి
కలవార లనుకంప - గల వార లబల
బీదల పాలిటి - పెన్నిధానములు
అనదల పాలిటి - యమర ద్రుమములు
పొలుపారు కావేరి - పూంపట్టనమునఁ
గలరు పెక్కు దినాలు - కడచవనిమ్ము
నడచి యే చనియందు - కడపుము గడువు
పతి యిట్లు పల్క నే - వసియింతు నిచట
నిద్రోత్సవ దినాల - నే తెంచి భర్త
నను విచారించుచు - నా బాధ కడచు

గడువు లెక్కించుచు రాఁ - గల యేట దీని
నని చెప్ప నిరుడు నేఁ - డట్టులే యయ్యె
నాగొద దీర్చితి - నతు లివే నీకు
నింకఁ గాంచన పురి - కేగెదు దాన
భవ దుఃఖములఁ బాపు - పావన మౌని
వరులు పల్వురు చక్ర - వాళానఁ గలరు
ఎల్లవారలు వచ్చి - యేగుట కొఱకు
వాకిలి తెఱవంగఁ - బడియుండు సతము
ధర్మమండప మొండు - తనరారు చుండు
నట నెండ తెందఱో - యూఁకటఁ గుందు
వారు తీఱని నొవ్వి - పడువార లిడెడి
వారుంటచేఁ జేరు - వా రట కేగు
మని కాయ చండిక - యరిగిన యంత
మేడ వీథిని మణి - మేఖల యొక్క
ప్రక్కనోదిఁగి పోయి - వలగొని మ్రొక్కి
యమ్మండపం బెక్కి - యందొక్క యోర
నిలిచి యందలివారు - పలువురు మ్రొక్క
పొగడు చంపావతి - పొలుచు కోవెలకుఁ
త్రికరణశుద్ధిగఁ - దెలచి యెల్లరకుఁ
బూర్వకారణము తె - ల్పుచు నుండు కంబ

పతిమను వినుతించి - భాను తాపమునఁ
బానుపడు నడవికి - ముంగారు వాన
కొమరున నాఁకటఁ - గుందుచున్నట్టి
జనులకుఁ జేతి య - క్షయ పాత్రఁజూపి
గోపుత్రకుని చేతఁ - గొఱలు పాత్రమిది
ఆఁకలి గొన్న వా - రందఱు రండు
రండనఁ జని యోగి - రము గొనువారు
తిను వార లిడునది - విని వచ్చువారు
చేయు కల కలమ్ము - చెలరేఁగె నచట.

౧౮. ఉదయుఁడు మండపము చేరుట

అది విని పుంటిలో - నగ్గి నెఱ్ఱనగు
బల్లెమ్ము చొనిపిన - పగిదిఁ దపించు
నుల్లంబు నందలి - యెల్లను మీఱు
నెంజిలితో లోన - నిలుకడ చెడిన
యలమట తోడ నూ - ర్పులు పుచ్చిలేచి
యీ వ్రత ధర్మమ్ము - నీటు గావింతు
ననుచుఁ జిత్రావతి - యూట వెలఁదుల
కిట్లనుఁ గోవలుఁ - డీల్గిన పిదపఁ

దత దుఃఖమంది మా - ధవి మునిపల్లె
చేరుట నవ్వుల - చేటయ్యె మనకు

నీ గొప్పపురమున - నిది తగునెడి
విజ్ఞానులకు నాట - వెలఁది పతివ్ర
తాత్వమనంగ ను - దాహరణమ్ము
పరిహాస పాత్రమై - పరిభవిల్లినది
ప్రియుఁ డాపదం బొంద - వీడని యసుఱు

తానేడ్చి చల్లని - తోయంబునందు
మునుఁగు వారకరణిఁ - బొగలేక మండు
చితిలో దుముకు కుల - స్త్రీల కై వడిని
పతిరతలము కాము - పైఁడి కాంతలము
పలువుర చేతి కూ - డెలమి భుజించి

వైణికుం డిలుగఁ న - వ్వానితోఁ బోక
నిలుచు వీణియవంటి - నెలఁతలము కద !
మధువున్న వేళ స - మ్మతి నాని ఫలము
వఱలని యెడఁ బూల - వదలు తుమ్మెదల
వంటి వారము కర్మ - ఫలము తీఱు తఱిఁ

బద్మాలయను పోలు - వారము మనము
పురుషులు చేపిడఁ - బొగులుచు ననద
వేస మూనుట లోక - విదురులు నవ్వ

మొయివడిగద మణి - మేఖల యనెడి
లతిక పుష్పించు కా - లముఁ బ్రతీక్షించు
న దయ కుమారుఁడన్ - కొదమ భృంగమ్ము
విమలమా హృదయమ్ము - వేడ్క వహింప
వికసించి నట్టి క్రొ - వ్విరి చేతఁగొన్న
పాత్ర తిరిప గాండ్ర - పాలు గావించి
యుదయుని తేరిపై - యువతి నెక్కింప
నేని * యింటిక రాల - నేడింటి నెత్తి
నెత్తించుకొని రంగ - మిమ్ముగఁ జుట్టి
నిందనొంద బ్రదుకు - నీచంపు లంజ
నై యాట వెలఁదుల - హాసు మేడలకుఁ
బోనని శపథంబు - పూనితి ననుచు
నెదనుండి పెనుపొగ - లెగయంగ నూర్చి
బూమె పల్కుల నొక - పోల్కి నూఱడిలి
వెలఁదులు కొందఱు - వెంబడి రాఁగఁ
జెమట బొట్టులు మేనఁ - బొటమరింపంగ
నగరి వీదిని కాలి - నడకతో నరిగి
యుదయుఁ డుండిన యెడ - కొదుఁగుచు డాసి
రొదసేయుచున్న తు - మ్మెదలును తేంట్లు

---

* వ్యభిచరించిన వారి నెత్తిపై ఎఱు కాలిన యిటుకరాలుంచి ఊరు చుట్టించి వదలుట పూర్వకాలపు దండనము.

మునరుచుండెడి పోఁత - యినుకపై నొక్క
ప్రక్క బంగరుగోడ - పగడంపుఁ గంబ
ములతోడ నొప్పిన - ముత్యాల చవికఁ
జిత్ర వితానమ్ము - జిగి లీనుచుండ
స్ఫటిక కాంతుల యలల్ - పరవు మంచమునఁ
బరిశుద్ధ పుష్ప త - ల్పమ్మునమండి
యలల పోలి విరిసి - యొలయు చామరలఁ
దరుణులుగాని యిరు - దరి నిల్చి వీవ
నుదుటున నొప్పారు - నుదయుని పాద
ములకడ నిల్చి కే - ల్మోడ్చి జయమ్ము
పలుక నాఁడు రద - మ్ములు కొంత తెలియ
మందహాసముచేసి - మాధవితోడ
మణిమేఖలయు నొందు - మాని వేషములు
దోసము లేనివై - తోఁతెంచు నవియె ?
యన నది యిట్లను - నరుడైన - పరువు
మాలతి లతక్రింద - మణి కాంచి పూచె
నిల భరతమ్మునఁ - గలకంఠరవము
నెమ్మి నృత్యము గని - నెమ్మది చెందె
భ్రమర ముదయువేళఁ - బరికింపఁదేల ?
యని వేగ వచ్చితి - నయ్య - దీయూర

మనసంబు కడనుండె - మండపమందు
'విజయీభవ' యటంచు - వెలఁది పల్కఁగఁ
గలను చెడినతతిఁ - గడలిలో మంచి
పడవ దొరకు రీతి - పరిఢవిల్లంగ
నుదయుండు ముదమంది - ముదిత కిట్లనియె
స్ఫటిక మండపమున - జానైన క్రొత్త
ప్రతిమ చిత్రమునఁగ - వదలితి మున్ను
కై కట్టు కడు నొత్తెఁ - గఠిన స్తనములఁ
బగడంపు బిగిమీఱి - జగడాలు గొలుపు
ముత్యాల క్రోవలో - మొలచిన యమృత
కాంతుల నానంగఁ - గాంక్ష దలిర్చ
నలుపురేకుల కలు - వల వెక్కసెట్టి
బల్లెముం గెలిచిన - నల్లని మీలు
లేవఁ దెలివి వేఱు - త్రోవయ్యెఁ దనకు
నని చెవిలోఁ జెప్ప - నట్టి యందంబు
పటిక గీమునఁ గానఁ - బడినట్టి ప్రతిమ
నాయుల్లమున దాఁగి - నన్ను రక్షించె
నడురేయి యటనుండ - నా యెట్టయెదుట
బంగరు కళుకుల - పసమీఱు మేను
గలయొర్తు నిలిచి చ - క్కటి దెల్పి తపము

వలచిన కన్యక - పైఁగల వలపు
మఱతు గాకనె నామె - మరులు దయ్యెమ్మొ!
వేలుపో? యెఱుఁగను - విభ్రమపడితి

నని యుదయుఁడు పల్క - నమ్మది ముదిత
చిఱు నగవూని యో - చిన్ని మారాజ!
ఆ చింత విడుము కా - మాసవ మాని
మత్తుచేఁ జేయు ను - న్మాద చేష్టితము
లెన్నిరో వేల్పుల - యెడను పెక్కయ్యె

గౌతము భార్యపైఁ - గామంబు గొన్న
యమరాధిపతి సహ - స్రాక్షుఁడై నదియుఁ
బ్రాలేయగిరి శర - వణ మందు సప్త
ఋషుల భార్యలను మో - హించిన యగ్ని
కాతని దార స్వా - హాదేవి తత్త
దుచిత రూపమ్ముల - నొంది స్వభర్త
మక్కువ దీర్చుట - మఱచితి వేమి?
ప్రభువుల కన్నికా - వలి పెండ్లి పిదపఁ
గావలి పతిచావఁ - గావలి నెఱిని
గాంచి పరులు పరుల్ . గానంగ నీక
యుంచు నాతఁడుగాక - యొగి వేలుపులును
సమ్మతింపని కుల - సతుల వంశమునఁ

బుట్టిన యదికాదు - భూజనుల్ కాంచ
రంగమెక్కి - తనదు - రంగంగు చూపి
ఆటల పాటల - హాసు గాన్పించి

చెఱకు తుంటల విల్లు - చిఱుదేఁటి యల్లె
పువ్వుటమ్ము లొకైదు - మొగ్గ కటారి
నంగజుండెత్త వా - లుం గన్నులనెడి
యీడుపు వలవైచి - యీడ్చి యెద్దలను
హరియించి యుడుగక - యందు తాఁజొచ్చి

తియ్యని పలుకుల - తీపులెత్తించి
పలువిధ ధనధాన్య - ఫలము లంబొంది
తేనె వట్టిన విరిఁ - దేఁటి చందమునఁ
దోలఁచెడి వెల వెలం - దుకలఁ గ్రమమున
నిలిపి యక్రమ పద్ధ - తుల నడఁగించు

కులధర్మ రక్షణ - కువలయేశ్వరుల
కారయ ముఖ్య కా - ర్యంబుగుఁ గాదె?
యనుడు నుదయు నుల్ల - మల్ల చలింప
వాజులఁ బూన్చిన - పసిఁడి తేరెక్కి
మణిమేఖల వసించు - మండపమునకుఁ

జని, దుర్గ యాఁకలి - చనఁగేలఁ బాత్ర
గొని నిల్చి తినిపించు - కొమరున నొప్పి

యాఁకొన్న జీవుల - కన్నంబు నొసఁగు
పాత్రంబు చేఁగొన్న - పడఁతిని గాంచి
నెఱి మీఱు వలపుచే - నిలుకడ చెడిన
తనువుతో నాయుల్ల - మునఁ జొచ్చి దాని
నాక్రమించిన దొంగ - వధిక వ్రతములు
చేసి భుజించు నీ - జీవిక గాథ
తపమూని తిరిపంబు - తమి నారగింపఁ
గోరు కారణమేమి ? - కోమలీ! యనుచు
నొంటరియై తాన - యొగి డాసి యడుగు
టుత్తమ మని యెంచి - యుదయుండు చేరి
తాపసి వగుటేల - తరుణి! తెల్పుమని
సాహసించి యడుగ - సారసనేత్ర
మును నన్ను వలచిన - భూపుత్రుఁ డితని
పదముల కెరఁగుట - పరమ ధర్మంబ
యని మ్రొక్కి హృదయంబు - నతనిపై కేగ
నితఁడు మున్నెయొక - నృప కుమారితను
చేపట్టినను పూర్వ - చిర పరిచితుని
కడ వాదులాడుట - గాదంచుఁ దలఁకి
ప్రశ్న కుత్తరమిత్తుఁ - బ్రాజ్ఞుల వలన
విన్న వీనులమైన - వినఁదగు నిదియుఁ

బుట్టుట పెరుఁగుట - ముప్పులనొంది
కార్శ్యమందుట చావు - గలయది మేను
పల్లిదుమల కాట - పట్టు మానవుల
తనువని పరికించి - ధర్మమాసించి
యిట్లైతిఁ బెనుపోరు - లెసఁగ నడంచు
మత్తకరీంద్రంబు - మాడ్కి- వారలకు
నాఁడు వారలు తెల్ప - నహ్వహా గొప్ప
యర్థంబు లేదిల - నైన నీ విషయ
మాలించి యవ్వలఁ - బోలిన తెఱఁగు
గావింపు మని యట - భూవర తనయ
వదలి యక్కన్నె చం - పావతి యున్న
* గుజ్జరి కోవెలఁ - గుదురుగఁ జొచ్చి
మగవారి చెయిది నె - ఱుఁగు వారలెవ్వ
రనుచుఁ జంపావతి - యడుగుల కెరఁగి
మంత్రమ్ము మదిని ము - మ్మాఱు జపించి
కాయచండిక రూపు - గైకొని వచ్చి
వెలుపలఁ గనఁబడఁ - దెలియక యుదయుఁ
డా గుడిలోనికి - నరిగి పాత్రమును

---

* ఘూర్జరులు శిల్పమునఁ బ్రసిద్ధులు. వారు నిర్మించిన కోవెల

కాయ చండికకిచ్చి - మాయుచే డాఁగు
నా మనోహారిని సు - న్నపు బొమ్మలందు
తెలియనెట్టిది యని - తెలియంగఁ జూప
వేని మెన్నాళ్లైన - నిటఁబడి యుందు
దేవి! ప్రవాళంపుఁ - దీరగు నోరు

కాటుక వెట్టని - కన్నులు తేట
చిఱు నగవును వింటేఁ - జెనయు కన్బొమలు
అంకుశమై దోఁటి - యై బరిగోల
యగుచు లోఁగొన విద్య - యనెడి మావంతు
చేఁగాఁపు వలవైచి - చిన్నారిపలుకు

లను వీణతోఁ దెల్పి - నమరించు వేద
వాక్కులఁ జూపించి - వరదంతి నొండు
వేఁట్రాడికొని పల్కు - వేల్ప! నీ గుడిని
చేరు దానిని వీడి - యూరక పోవఁ
జాల నొట్టిడితి నీ - చరణంబు లంటి

యీ కోర్కి దయచేయు - మో కలాదేవి!
యని యచ్చటన యుద - య కుమారుఁడుండె.

౧౯. చెఱసాల ధర్మశాల గావించుట

చంపావతీదేవి - చరణంబు లంటి
ముమ్మాఱు వలగొని - మ్రొక్కి రాకొమరుఁ
డొట్టిడి కూర్చుండ - నరు దయామతిని
రాఁగల దెఱుఁగక - రాజకుమార!
శపథంబు చేసితి - చనునె నీకిద్ది?

యని నేరుపున శిల్పి - లొనరించియున్న
యొక్క చిత్రంబున - నుండిన వేల్పు
పలుకంగ విని యెద - కలఁగ నాతండు
చెఱవడ్డ తెఱఁగునఁ - జింతించి కుంది.
యామెను మఱవుము - యని యదలించి

యాజ్ఞ గావించు ద - య్యాను పల్కు మహిమ
యొందఱు యాఁకలి - నేని తొలంపఁ
గరమునఁ దాల్చు భి - క్షాపాత్ర మహిమ
ముఁగురు తల్లులఁ దొలి - దగు సరస్వతికిఁ
దప్పుజేసితి వని - దైవాఱఁ బ్రతిమ

పలికిన పలుకులఁ - గల మహిమమ్ము
నేర మెట్టిదో? మణి - మేఖల చెయిది
యందు పదంపడి - యరయుద మనుచు

తేచునంతఁ దూఱంగ - లించు విశాల
ముఖము గలుగు భూమి - మొగిఁ దమి మ్రింగ
సంజ యన్నొసలును - చంద్రవంక యను
కోర గలుగు నీల - వారణ మొందు
హస్తిపకుఁడు లేక - హస్తంబు చాఁచి
బంభరమ్ములు క్రమ్మ - వాసన గలుగు
మద మగ్గలింప భ్ర - మమునఁ గాల్ద్రివ్వ
క్రమము తప్పిన రీతి - గాఁ దొడరుటయు
నగర విటులు వెల - మగువల తోడ
మకర వీణియ యందు - మైత్రస్వరముల
మీఁటి స్వరైక్యంబు - మీఱ సారైన
తాళ క్రమంబనఁ - దగు వాఁడి భల్ల
ముల్లంబుఁ జీల్పంగ - నోర్వని యెడఁద
యందలి పొగతోడి - యగ్గిరాజంగఁ
గొలిమి తిత్తింబోలెఁ - జెలఁగ నిట్టూర్పు
చుదయ కుమారుఁడు - కదలిన పిదప
నున్న దేవళమున - నురువు వేఱుగను
గల మణిమేఖల - తలపోసి తుదకు
మాధవి తనయగా - మండప మందు
తిరుగు చుండిన రాకొ - మరుఁ డూరకుండఁ

డనుచుఁ బేరాఁకలి - నట నుండి నట్టి
కాయచండిక నూరఁ - గల జన మెఱుఁగు

నని యామె రూపము - గొని గొదగొన్న
వారలకుం దోడు - పడుట చేయిచ్చి
యిడుట తిరియు వారి - కడ కేగి యిడుట
ఘనుల యుత్తమ మార్గ - మనిరి సద్విదులు
కావున శారద - కోవెలలోన

నుంచిన పాత్రముఁ - గొంచఁ జేతఁ
గొని వీథులందేగి - గొద గొన్నవారి
కొసఁగుచు దండితు - లున్న కారాగృ
హమునఁ బ్రవేశించి - యటనున్న వారిఁ
గాంచి నిట్టూరిచి - కరఁగి చింతిల్లి

యేడిచి యట బువ్వ - కేఁకరుచున్న
జనుల చేతులు నిండ - సాదంబు వెట్టి
కుడుపంగ వారికిఁ - గుడిపిన పాత్ర
మొక్కటేయని చాల - నక్కజ మంది
కావలి వారలు - భూవరు కడకుఁ

జని పాత్రదానము - చాన చెద్దియును
గొప్ప మహిమ తోడఁ - గూడిన దనుచు
మనవి చేయుద మని - మదిఁ దలపోసి

చని విష్ణుమూర్తి వా - మనుఁడయి చూడఁ
జూడఁ బెరిఁగి పెను - పోఁడిమి నొక్క-

యడుగునఁ బుడమిఁ దా - నడఁచిన నాఁడు
జలధార వీడిన - బలి వంశమందు
జనియించిన నరేంద్రు - తనయ శీర్తియను
దేవితో మొగ్గలు - తావితో నలరు
నలరుల తోఁటలో - నలఁప్రవేశించి

మెల దేంట్లు వేణువు - నెలసాన నొత్తఁ
దుమ్మెదల్ వీణా ర - వమ్మొనరింప
జాతీయ గీతికా - సమితి కోకిలలు
పాడంగ నెమ్మలి - యాడుచు నుండు
విరుల పందిరిఁగాంచి - వేడుక నంది

హంసిని వీడిన - హంసమ్ముతోడ
నమ్ముల జత టెక్క - లిమ్ముగా విప్పి
వలయమ్ముగాఁ జుట్టు - వానిని గాంచి
యలరి వెన్నుండును - బలియును నీల
యాడిన చైత్ర మి - య్యది యగు నంచు

కని గోఁగు పూవు చే - రిన మావి పిందె
తో నున్న నెమిలిని - జానగు పైఁడి
గిన్నెలో పాలను - కీర పోతమున

కితవ్వనఁ గుడుపు మే - ల్ప్రతిమ యగాననుచుఁ
ప్రణయ కోపమ్మునఁ - బలుచు చున్నట్టి
వానరి నూరార్చి - వనచరం బొందు
బాలల యుయ్యాలలోఁ - జేర్చి యాడించు
చుండుట గని యొయ్య - నొయ్యన నవ్వి
పచ్చని వెదురుంలో - నచ్చంపుఁ బూవు
లమరిన తెల్ల క - డిమిఁ గాంచి శౌరి
బలరాముఁడును నిల్చు - వలనయ్యె ననుచు
నంజలి ఘటియించి - యలరి నుతించి
యాటలో నభినయ - మరసిన వారు
కావ్యనాటకములఁ - గడు విమర్శించి
తెలియు వారలు వీణఁ - బలికించు వారు
పసగ మృదంగమ్ము - వాయించువారు
గమకముల్ క్రోవిని - గలిగించువారు
పాటలు సొంపుగాఁ - బాడెడి వారు
విని తల లాడించి - వివశులౌ వారు
తెగిన హారమ్ముల - మొగిఁ గ్రుచ్చువారు
చందనమ్ము మెయి న - లందెడు వారు
కుంకుమ స్తనముల - కుమ్మొత్తువారు
మరువ జేకుల హార - ములు గట్టువారు

కురులఁ దావి విరులు - చెరివెడి వారు
ముఱువుగ నద్ద మె - దుర నిల్చువారు

నై యింద్రువలెఁ జని - యాటాడి యలసి
వన్నెల మల్లెలు - పొన్నలు జాజి
మాలతి పొగడ చే - మంతి మున్నైన
తరువుల కడ నిల్చి - తిరుగుచు నవ్వి
ముంగిస కుందేలు - మురిపంపు జింక

రండని కోయని - రాణికిఁ జూపి
మరుఁడు వసంతుండు - మలయ మారుతము
యంత్రపు బావి క్రీ - డాద్రి ఝరంబు
విరుల పందిరియును - సరసు దీర్ఘికయుఁ
గూప మంతర్జల - కూపంబు దాఁగి

వఱలు చోటులు సౌరు - స్ఫటిక గృహములు
గల యెల్ల యెడలను - కాంతుతోఁ దిరిగి
మగధదేశస్థులౌ - మణి కారకులు న
వంతి నాటను గల - స్వర్ణ కారకులఁ
యవన వర్ధకులను - ద్రవిడ కార్మికులఁ

గూడి యొప్పిదముగఁ - గూర్చి వన్నియలఁ
గనుల పండువుసేయఁ - గల పగడంపుఁ
గోళ్లు మా నికములు - గూర్చు బోదియలు

ముత్యాల సరములు - మెఱుపుగ వంగు
కోణసంఘులు శిల్ప - గురుత యొప్పారు

నేలకట్టు గలుగు చా - మీఁకర మంట
పమ్మున నింద్ర భో - గమ్మున మీఱు
రాజు మోదమునఁ జే - రఁగ ద్వారపాల
కులతోడఁ దెలిపి రా - సెలవంది లోని
కేగి చాఁగిలఁబడి - యెఱఁగి భూపాల!

యీభూమి నాసించి - యెద విరోధించి
చతురంగ సేనతోఁ - జనుదేరఁ గాంచి
వారి యుత్సాహ బు - వారించు వీర!
ఘనకీర్తితోఁ గల్ప - కల్పంబు మనుదు
గాక! యియ్యది విను - కరుణామయాత్మ
ఏనుఁగు తిప్పుచే - నెడలి కృశించి
యూరఁ దిరుగు చేద్పు - చుండిన క్రొత్త
చేడె యొక్కతె మన - చెఱసాలఁ జొచ్చి
తమ పేరు వినుతించి - తన చేతి పాత్ర
మున నుండి యట మూఁగు - జనములు తనియ

నన్నంబు పెట్టిన - దవనీశ తిలక!
యనవుడు పార్థివుఁ - డయ్యమ యిటకు
వచ్చెఁగాక యనఁ గా - వలివారితోడ

నా చెలి యేతెంచి - యువనీశ తిలక
కరుణ వర్ధిల్లును - గాకని నిలువ
నో తపస్విని! పేరు - నూరేది నీకు
నీపాత్ర మెక్కడి - దెఱిఁగింపు మనుడు
నయ్యామ యిట్లను - నయ్యా! భూపాల!
ఏను విద్యాధర - మానిని నొక్క
కతన నజ్ఞాతనై - కాఱియ పడుచుఁ
దిరుగుచు నుందు నీ - పురమున నధిప!
ఈ చేతి పాత్ర మీ - యిచ్చటి మండ
పమ్మునఁ గలవేల్పు - నెమ్మి నొసంగె
నియ్యది దివ్య మ - హిమ గల పాత్ర
మొనుఁగు తీపును - హృదయానలంబు
చల్లార్చినది జీవ . సంతతి కీద్ది
యూన దీఱంగ ది - వ్యాన్న మొసంగు
ఁన రాజు నానుండి - యవసర మున్న
నడుగుమ యన నామె - యల్ల నిట్లనియె
చెఱసాల పడఁగొట్టి - కరుణామయు లగు
ధర్మాత్ములకు శాంతి - ధామమ్ము గాఁగఁ
జేయుము చాలు హ - ర్షింతు ననంగ
చెఱసాలఁ జెఱిచి యా - వరసాధ్వి తెలుపు
పగిది ధర్మాత్ములు - పరము గొనంగ
ధర్మముల్ బోధింపఁ - దగు ధర్మశాల
గాఁగ మార్పించె నా - క్ష్మా రమణుండు.

౨౦. ఉదయ సంహారణము

మేటి రావని మణి - మేఖల కరుణ
నిరయ సమంబగు - చెఱ గదులందు
జన్మ దుఃఖము లొందు - జనములు కర్మ
ఫలముచే మంచి భ - వము గలవార
లైనట్లు నాల్గు స - న్యాసులఁ బ్రేమించు

గుణము గలుగు బుద్ధ - కోవెల నెనరు
ఔదగల ధార్మికు - లెనయు పల్లెయును
బానస సాలయు - బోన సాలయును
దృఢ రక్షణము కల - దిగ నగునట్లు
మణిమేఖల యటకుఁ - జనుటయుఁ దనకు

స్థిర కీర్తి నరపతి - చేసిన యదియు
నుదయుఁడు తలప్రీల - నూహాలు సేసి
ప్రజ్ఞగలారలు - పరిహాసించినను
రాజు కోపించినఁ - బ్రజలు నవ్వినను
వికృత వేషిణిని నే - వీడక పట్టి

హేమరథంబుపై - నెక్కించుకొనుచు
వెలఁది నేర్చిన విద్య - వీనులు నిండ
వినుచు నీతుల మాట - వినియెదఁగాక

యని లేచి పెక్కండ్ర - యాఁకలి దీఱ
మహఁతుక యొదిఁగిన - మండపమునకు
నల్ల నల్లనఁ జని - యామెఁ గాంచుటయు
మొగులు క్రమ్ము సిగర - ములు గల మలయ
గిరియందు వెదురులు - పెరుఁగు చిట్టెట
ముని యొసంగిన శాప - మునకైన గడువు
కడచనె రాదేమి - కారణ మనుచు
కాంచనఁ డనువాఁడు - కాయ చండికను
వేఱొక త్రోవను - వెదకుచు వచ్చి
సంగమపురిఁ జేరి - చదుకఁబు పూల
తోఁటయుఁ దపనుల - వాటియు రచ్చ
కొట్టముల్ చవికలు - గుళ్లు రోయుచును
వచ్చి జనుల గొద - వనట దీర్చుటను
గని యట నిలిచి నీ - కరమున పాత్ర
మొక్కటే యయ్యెను - పెక్కండ్రు కలరు
తినువార లేవఁగు - తీపెట్టు వోమె
నగ్గలంబై నొంచు - నాఁకలి తొలఁగ
వేలుపుల్ కరుణ చూ - పిర యేమి యనుచుఁ
బ్రామంతనములు జ్ఞా - పకముగఁ దెలుపఁ
దనుకని యెడఁద నా - తని కడనుండి

తొలఁగి యుదయుఁడున్న - తలమున కేగి
నరఁ గఱిగిన వృద్ధ - నారి నొకర్తను
కనిపించి తెన్మొయుఁ - గట్రియునైన
యిసుక వన్నియ మాఱి - యిప్పుడు తెల్ల
యిసుక వంటి వయిన - యీ యమ కురులఁ
గాంచితే! చంద్ర రే - ఖను పోలు నొసలు
ముడుతలు పడియుండు - మురువు కాంచితివె?

నరగల్గి తిరిగట్టి - నాసిల్లి యూచు
జడగంటివే? వింటి - సమమగు బొమలు
చూడవో? చేఁవల - చూపులుచూడఁ
గలవాళ్ల వంటివై - కానంగ నయ్యెఁ
గలువల వంటి క - న్నులు నీరు వట్టు
గుంట పోలిక దాల్చు - కుదురు వీక్షింతె?
బుడగను పోలిన - ముక్కును గనుము
చీమిడి వదలి యీ - క్షింప రోఁతయ్యె
నాణి ముత్తెపుఁ గాంతి - యగు చిఱునగవు
నిప్పుడు కంటివే - యెటవోయి డాఁగె

సొరవిత్తులం బోలెఁ - జూపట్టు పండ్లు
ఎటువోయె? బోసి నో - రిట నిల్చెఁ గనుము
చివురును దొండను - చెనయు కెమ్మోవి

యే మయ్యెనో సుంత - యెఱిఁగితి వేమి?
రసిగల పుంటి క - రణి నీచు కాఱి

వాడిన దంటు నా - వ్రాలిన చెవులఁ
గఁటివె? కండలు - కరఁగి పెల్లెండు
కజ్జూరముం బలెఁ - గనఁబడు మేను
పరికించితే? యుబ్బి - ప్రబ్బిన గబ్బి
గుబ్బలు నేమయ్యె - గొలగొల యగుచు

వట్టి తిత్తుల వలె - వ్యర్థమైన యవి
వ్రాలు బెంకాయాకు - వలె వ్రేలుకేలు
కానవో? నరములు - కానరాఁ దోలు
సడలి నఖమ్ముల - సంగతి వదలి
సన్ననయిన వ్రేళ్ల - సవురు కాంచితివె?

అనఁటి కంబము లట్టి - యుగ్గైన తొడలు
మొగిలి యూఁచలు వాడు - వగయయ్యెఁగంటె?
అమ్ముల పొదిఁ బోలి - నట్టి మీఁగాళ్ల
రంగు గాంచితివె? న - రమ్ము లెమ్ములును
బయలు పడ్డ తలిరు - పదముల స్థితిని

తెలియవో? మొండి ము - దిరిన టెంకాయ
రాలుట చూడుము - పూలచేఁ దావి
గందమ్ముచే నీచు - కంపు నడంచి

సూదిచే మణులచే - సొంపుగఁ బూర్వ
కేర్చి కూర్చిన మోస - మెఱుఁగవ యేమి ?
యనుచు విద్యాధర - వనిత రూపమున
మణిమేఖల వచించు - మాటలు విన్న
విద్యాధరుఁ డిది - వీనినే గోర
విఁ జేడి నామాట - పెడచెవి నిడియెఁ
బరు వెంబడించెను - వాఁ డేగుచుండఁ
జూచుచున్నది రాజ - సుతునకు నీతు
లుగ్గడించి తుదకు నొక సైఁగతోడఁ
బగడంపుఁ దునకపై - నగవును కలువ
కనులతో సంగిత - మును చూపి పోయె
నిరేఁడు ప్రియుండౌట - నిచట నిల్చినది
యని కనలుచు నంత - నామె యున్నట్టి
మండపమునకు లో - మండుచు నరిగి
బుట్టకుఁ బాము జి - వ్వనఁ జొచ్చినట్లు
చొచ్చి యడఁగి డాఁగి - చూచుచు నుండె
లేమ తెల్పిన నీతి - లెక్కింప కుదయుఁ
డీమని వేడ్కతో - నింటికి నేగి
మణిమేఖలయె నన్ను - మభ్యపెట్టుటకు
కాయ చండిక రూపు - కడఁక ధరించి

పాత్రమ్ము చేనంది - వంచనచేత
మన్మనంబును విభ్ర - మ పఱచి చనియెఁ ౧౦౮

బరుఁ డామెతో నేమొ - భాషించు చుండె
మున్నె యమ్మండప - మునయందు వాని
తోడ నద్దము రేయి - కూడక యున్నె ?
యరయుదుఁ గాకని - యటనుండిలేచి
మలయమారుత రథం - బల మీనుపడగ ౧౦౯

మొక్క చెఱకు విల్లు - మొగ్గ పూములికి
కలవాఁడె పలుకు ప - క్కముగాఁగ వేశ్య
తో నూరె నిద్రించు - నా నడురేయి
నొంటరిగ్గా యేన్గు - వెఁటాడ లేచు
వేఁగి పోల్కి నగరు - వీడి వాకిండ్లు ౧౧౦

కడచి తావలచిన - కలికి యున్నట్టి
మండపమున యందు - చండ విషోగ్ర
భుజగంబు వసియించు - పుట్టలోఁ జొచ్చు
జోడఁ జొచ్చుదు - వానిరాకను మున్న
తావి పూవులును చం - దనమును తెలుప ౧౧౧

వాఁడె యిటకు దీని - వలచియే వచ్చె
నని యెంచి కట్టు దె - బ్బను దిన్నపాము
కనుకోపమునఁ దన - పడగను విప్పె

నన లేచి రాకుమా - రుని వెంబడించి
వాని కొండను పోలు - బాహువుఁ ద్రెంచి
కాయచండికఁ గొని - గగన మార్గమునఁ
బోవుదమని డాయఁ - బొడవు కంబమున
దేవ కారువు దిద్ది - తీర్చిన ప్రతిమ
డాయకు కాంచనా! - డాయకు మనుచుఁ
గ్రచ్చుఱఁ బల్కె - త - ర్వాత నిట్లనియె
మణిమేఖల యనెడి - మడఁతుక మాఱు
వేసమ్ము నూని యి - వ్వీథిఁ దిరుగాడెఁ
గాయ చండిక కుదు - గని గొద యేన్గు
తీపు తీఱఁగఁ బ్రసా - దించె నీయమయె
తన నొప్ప దీఱ నీ - దార వ్యోమమునఁ
జనుచో ఘటిల్లిన - సంగతి వినుము
అంబరచరులు దు - ర్గాలయ మున్న
వింధ్యకు మీఁదుగ - వెడలరు వెడల
వారల చాయతో - వారక లాగి
గ్రుంగుచు వింధ్యను - మెలఁకువఁ గాచు
వింధ్యాఘటిక యను - వేల్పు కడ్పునకుఁ
గాయ చండిక యట్లు - పోయి చేరినది
చిన్న పోవక మదిఁ - జింత నొందకుము

విధి యిట్లు నినుఁదెచ్చి - పీడఁ జంపించెఁ
జెడు కార్య మరయక - చేయుట కతన
విడువదు నిన్ను న - వ్యాధి యని పలుకఁ
దన యవిమృశ్యత - తన్ను కంది ప
విద్యాధరుఁడు వేఱు - విధిలేక తుదకుఁ
బక్షివలె నెగిరి - పఱచె నెయ్యెడకో.

౨౧. స్తంభ ప్రతిమ ఆగామి తెలుపుట

మయుఁడు చిత్రించు ని - ర్ణయ బుద్ధి గలుగు
ప్రతిమకుఁ బడమటి - వాకిలి కడను
బ్రాహ్మి మాలయము లో - వల నుండినట్టి
మణిమేఖలయు విభ్ర - మంబున లేచి
విద్యాధరుని చేఁత - పృథ్వీశ తనయు
దురవస్థయుఁ బ్రతిమ - యరయించు వింత
వృత్తంబు విని లేచి - యీ రూపు తనకుఁ
దీఱుఁ గాకని పీడి - దృష్టి విషంబు
నీ యసుఖులఁ దీసి - మాయించు తెఱని
చితి మీఁద వీడితి - జీవముల్ నేను
ఉపవని నీమొకఁ - గృపమాలి మనసు
మాఱ్చ నయితిఁ గాన - మాయిలు వేల్పు

మణిపల్లవమునకుఁ - గొనిపోయి వీడ
భవపాశముల నూడ్చు - భగవంతు వీర
మును చూచి నాతొలి - పుట్టువుఁ దెలియు

తర్వాత వచ్చి నీ - పూర్వ వృత్తంబు
చెప్పఁగాఁ దెలిసి నీ - సేమమ్ముఁగోరి
పుట్టిన వారలు - గిట్టు చుండుటయు
గిట్టిన వారలు - పుట్టు చుండుటయు
సుఖ దుఃఖముల తీరు - చొప్పడఁ దెలిపి

చెడువిధిఁ దలఁగింప - నెడఁ దలపోసి
కాయ చండిక రూపు - గైకొంటిఁ బ్రియుఁడ !
కనలు విద్యాధరు - కరవాలు చేతఁ
గడకు నిశ్చైతని - యుడలి తపించి
పరిదేవనము చేసి - పడఁతి లేచుటయు

మదిరాక్షి! పోవకు - నుదయుని కడకుఁ
చింతతో సివమెత్తి - చేరఁబోవకుము
ఇతఁడు నీ భర్తయై - యెసఁగఁ బుట్టుటయు
నితనికి నిల్లాల - వీవౌట పూర్వ
పూర్వమ్ములం బలు - పుట్టువులందు

కలదొక్క పుట్టునఁ - గలయది కాదు
తడఁబడు పొడఁపులఁ - దొడరు దుఃఖములు

భవపాశ బంధముల్ - వదలించు కొనఁగ
యత్నింపుము కలంత - నందకు మనుచుఁ
బలుక బంగరు కాంతి - గలుగు పూఁదీఁగ
యన నొప్పి సత్యవా - క్యములతో నలరి
యిమ్మండపమ్మున - నెలరు దైవమ్మ!
నీ చరణములకు - నా చిన్ని నతులు
పూర్వజన్మంబున - భుజగంబు గఱవ
నితని జీవము లేగె - నిపుడు విద్యాధ
రుని కత్తిచే నెద - గ్రుంగ నగ్గలపు
టుమ్మలికమ్ము నే - నొంద నిట్లాట
కేమి కారణమొ నీ - కెఱుఁగంగ రాదొ?
యెఱిఁగి తెల్పంగ నీ - కరుణ భాగ్యంబు
పూర్తిగ నేనిటఁ - బొందుదుఁగాదె?
యనఁగ నద్దేవత - వినుమని పలికె
కాయ గట్టను నేటి - గట్టున మాయ
తెలియని తబిసి రాఁ - గల యది తెలిపి
విభ్రాంతులగు వారి - వీత కల్మషుల
నొనరించు బ్రహ్మ ధ - ర్మని చేరి సేవ
చేసి భిక్షకు వంట - చే[illegible]దు మనిన
వేకువ వేళఁ గా - వింపు మనుటయు

సంజయు శేయియుఁ - జన ముదమంది
వేకువ రా వంట - వేగ చేయుమని
బానసీనికిఁ దెల్ప - వాఁడాలసించి

వచ్చి తొందర పడి - వంట పాత్రమ్ము
పడవేసి * శీలంబు - పాటించు మునికి
దోసఁ గాచరింపఁగాఁ - దోఁచిన కినుకఁ
దలయు భుజమ్ములు - ధరణిఁ బడంగ
నఱికిన క్రూర దు - ర్నయ ఫలమిద్ది

---

* ఇది పంచశీలములు దశశీలములని యిరు తెఱఁగులు. అహింస, సత్యము, అస్తేయము, బ్రహ్మచర్యము అసంగ్రహము, అనునవి పంచశీలము లనఁబడు. వీనితో మున్నతాసన మిచ్చింపమి, చందనాదికము తాల్పమి, వెండి బంగారు తాఁకమి, ఆట పాట లిచ్చింపమి, రేయి భుజింపమి అనునవి చేరి దశశీలము లనఁబడు. పంచశీలములలో కల్లుద్రావమి చేర్చి చెప్పు వారును కలరు. (నీలకేశి గ్రంథము, సమయ దివాకరటీక) అహింస, అస్తేయము, అవ్యభిచారము, సత్యము, కల్లుద్రావమి అనునవి పంచశీలము లనియు నివి గృహస్థులకును విగనఁనియు వీనితో రేయి అశుద్ధాన్నము భుజింపమి, చందనాదిక ముపయోగింపమి, నేల చాపపై పరుండుట, అను మూడుచేర అష్టాంగ శీలమనియు నివి గృహస్థులలో నిష్పాపులకే తగుననియు, నీ యెని మిదితో నాట్యగానము లిచ్చింపమి, వెండి బంగారు తాఁకమి, అను రెండునుచేరి దశశీలములనియు, నీ పదియు సన్న్యాసుల కర్హములనియు వ్యభిచరింపమి యనునది బ్రహ్మచర్యమనియు ధార్మిక సూత్రమను గ్రంథమునఁ జెప్పబడినది. (చూ. పీఠిక.)

యెప్పుడు నిప్పుడు - నతని వీడనిది
తాము చేసిన కర్మ - తత్ఫలంబులను
దైవమ్ము తప్పించి - తలఁ గాచు ననెడి
వా రవివేకులు - వనజాక్షి ! నిజము
తగ వాచరించు నీ - దయితుఁడు ప్రేమ

కలఁడయ్యె ధర్మంబు - కలదయ్యె దుష్ట
కర్మ ఫలమ్ము త - క్కక కుడిపెడిని
అవి తరువాతి పు - ట్టువుల రావచ్చు
నచటి కర్మ ఫలమ్ము - నిచట నీ పగిది
కుడిపిన యది రాచ - కొమరుని స్థితికి

చింతించి మునులు వ - చించిన నిజము
విని రాజు నిను చెఱ - వేయును మరల
రాజమదేవి నిర్ఘ - రాణి వాపమున
నుంచు కొనఁగ నుద్దే - సించి వదల్చి
నీ తల్లి యఱవణ - నిఁను తాత్మ పాద

నీరేజముల మ్రొక్కి - నిలిచి నీకైన
యాపద తెలుపంగ - నాతండు వచ్చి
తెలుపు వాక్కులు విని - దేవి నీ చెఱను
వీడుచు నవ్వల - విను మిఁది నీవు
రాజ శార్దూలుఁడై - రాజిల్లు నట్టి

గోపుత్రకుని కడ - కుం బోదు పోయి
ధర్మవాక్యములు విని - తన్నృపు తోడ
మణి పల్లవము చేరి - మణిపీఠి వలన
ద్వీపతిలకచేత - స్వీయ వృత్తంబు
విని శ్రావకేంద్రుండు - తన నాడు చేరఁ

బిమ్మట నాదీవి - విడి మౌనిరూపు
పూని వంజిపురికిఁ - బోయి యచ్చోట
గొప్ప విజ్ఞులఁ బలు - గుంద్రను గాంచి
పలువిధ ధర్మముల్ - పాటించి విందు
వట నహం బ్రహ్మాస్మి - యను వారు భువన

ముల సృష్టిచేసిన - మొదటి వాఁడనెడి
వారును తనకు రూ - పములేదు ప్రాణి
కోట్లకు రూపమ్ము - గూర్చెడు వాఁడు
గద దేవుఁ డగునని - చదివెడి వారు
గాసిలి వ్రతములఁ - గడపఁ బుట్టువుల

సారిది బంధము ద్రెంచి - సుఖలోకమందు
మేటి పదవి నుంచు - సూటి నన్వారు
భూత వికారమే - పుట్టు వన్వారు
పలు మతముల యసం - బద్ధ వాక్యముల
వినఁదగు నాళ్లలో - వేలుపు లేఁడు

గిట్టిన వారలు - పుట్టంగఁ బోరు
ధర్మమ్ముతో నేల - తగులాట మనెడి
భూతవాదిని జన్మ - మును ధర్మతత్త్వ
ములతోడ వినిన నీ - వెలనవ్వ నగుదు
విది విని నవ్వితి - వేల నీవనుచు ౧౦౫

నిజము తెల్పుమనంగ - నీ జన్మ వృత్త
మెఱిఁగింతు వది విని - యెలనవ్వ నవ్వి
యతఁడు స్వప్న భ్రమ - మందితి వనుచుఁ
బలుకు నయ్యది మఱ - వం దగు దీవు
దుష్కర్మములు కీడు - తొడరించుటయును ౧౧౦

మరణించు వారలు - మరలఁ బుట్టుటయు
సత్యమేయని నమ్మి - జనియించు భ్రాంతి
పీడుము ధర్మంబు - వీడని తరులు
ధరణియు వ్రాయు చి - త్రములు మాటాడ
వని యరయుట యురు - దగునేమి ? యరయు ౧౧౫

దాక్షా ? యరయవేని - యొప్పుగ వినుము
సంపూర్ణ మహిమతోఁ - జను నీ పురమున
దేవళములు నీడ - తావులు నీటి
రేవులు రచ్చలు - తావులు పెద్ద
మండపములు మంచి - మహిమమ్ము గలిగి ౧౨౦

రక్షణమున నొప్పఁ - బ్రాజ్ఞులు కాంచి
మంటితో రాలతో - మ్రాఁకుల తోడ
గోడలతో వేల్పు - గుళ్లు స్థాపింప
వేలుపు లాచోట్ల - వీఁకక జనుల
కగునవి తెలుపు చుం - టరయవో నీవు

నావృత్త మడిగితి - నాతిరో! వినుము
దైవ్యదిశఁ దనువాఁడ - దైవగణముల
నొకరుఁడఁ దొల్లి మ - యుండను శిల్పి
యనువుగ నాకుఁ జే - సిన బొమ్మయందు
నిలుతు నదేలన్నఁ - జెలిపెద వినుము

మర్త్యు లెఱిఁగిన ద - మర్త్యు లెఱుఁగరు
చిత్రసేనుండు నా - చెలిమి కాఁడగుట
యీ నగరము వారి - కెవరు నొడివిరో?
యాతనితోడ నే - నరిగి వయ్యాళి
చేసిన స్థలములఁ - జెలిమి పెంపారఁ

దరువు నీడయుఁ బూవు - తావికై వడిని
యుండిన వారి నా - యొప్పున వ్రాసి
నాలుక యెడఁడంగ - నను పొగడంగ
మూఁడు కాలంబులు - ముచ్చటలెల్లఁ
దెలుపుచుందుదు నీకుఁ - దెలిపితి నింత

తెలియు మసఁగ నాపె - దేవతావళిని
తెలియుదు నాతఁడి - తెలుపు మనుటయు
ద్వైదికుం డిట్లను - తరుణిరో! వినుము
వానలు కురియక - ప్రాణులు చావఁ
గాంచీపురము స్థితి - కడుఁ జెడుట విని

జీవామృతముగఁ జం - పావతి యొసఁగు
దివ్యపాత్రము కేలఁ - దేజఁగుగఁ దాల్చి
సుతమతి మాధవి - యుతుఁడై యఱవణ
ముని యట నుండుట - విని కాంచి చేరి
యతని కృపామతి - మతభేద బుద్ధి

వీడి నీవారలై - వెన్నంట జనులు
పాడి వర్ధిల భువి - వర్షంబు కురిసి
పంటలు పండంగఁ - బ్రజలు మోదింప
యమృత సురభిఁ గొని - యన్నంబు నిడెద
వాయూరఁ ధర్మ మ - త్యభివృద్ధి నొందు

నచ్చట నీవల్ల - నగునవి పెక్కు-
కలవు తక్కిన ధర్మ - ములను బోధింప
వారి తత్త్వము లఱ - వణ మహామునికిఁ
దెలుపంగ నాతఁడా - దినములఁ దపము
ధర్మము తగవు ద్వా - దశ నిదానములు

తెలివిడి భవ మహా - జలధి తారణము
పద్ధతితోఁ దెల్పి - పాపంపు టిరులు
విరియ జీవతతి ని - ర్వృతి సుఖమంద
ధర్మ ప్రకాశమ్ము - తనరంగఁ జేసి
బుద్ధితో ధారణి - బుద్ధ సూర్యుండు

పొడము వఱకుఁ జావు - పుట్టుక లొంది
ధర్మ పథము ప్రేమ - దవులక యాస్థ
లము వీడ మణిమేఖ - లా నీవు నేను
తల్లియు నెల్లరుఁ - దడఁబాటు లేక
న్యాయమార్గమ్మున - నడతుము గాక

యని యతండు పలుక - నాతని పలుకు
పాటించుచును జవ - దాఁటక పెక్కు
ధర్మమ్ము లొనరించి - తరువాతఁ గాంచి
పురమున దేహమ్ముఁ - దొఱఁగి యుత్తరపు
మగధలోఁ గలుగు జ - న్మము లెల్ల గార

వంపుఁ బుట్టువులయి - పొడియుఁ గరుణ
తప్పక మహిమమ్ము - చొప్పడఁదోఁచి
కలఁకయు విభ్రాంతిఁ - దొలఁచి పరులకు
ధర్మ తత్త్వంబు బో - ధము సేయు వృద్ధు
ప్రియ శిష్యుఁడవయి పం - డెదు నిదాన

ము లెఱింగి త్రెంతు నీ-కులమునఁ దొల్లి
తగవుచే నున్నతిఁ-దనరు విజ్ఞాని
నొకని సంద్రమునుండి-యొగిఁ గాచినట్టి
మణిమేఖలాదేవి-మహీ సాధు చక్రు
నకుఁ బ్రేమతోడ న-న్నం బిడు ఫలము ౧౮౫

వలన నీ జన్మంబు-గలిగిన దనుట
యరసితే? యుపవన-మందు గాన్పించి
మణి పల్లవమునఁ జే-ర్చినదా ఫలమ్మో
అని దైవ్యదికుఁడు తెల్పఁ-దన చింతవీడి
మేర మెఱుఁగు మణి-మేఖల యంత ౧౯౦

నమ్మండపమున డెం-దమ్మునఁ గలఁక
నీఁగుటయును గాఢ-నిద్రలో నుండి
లోకమ్ము లేపెను-లోక బాంధవుఁడు.

౨౨. కారా బంధనము

తరణి మండలము పే-రిరులఁ జెండాడ
నిష్పక్షపాతియై-నిలిచిన కంబ
పతిమ తోడను సర-స్వతిని పూజింపఁ
బోయిన వారలు-భూపతి సుతున
కొనరిన స్థితిఁ దెల్ప-విని చక్రవాళ ౫

మందలి తాపసు - లందఱు వచ్చి
మణిమేఖలను గాంచి - మహీప కుమారు
మరణవృత్తమ్ము నీ - కెఱుకయె యనుచు
దలఁకక యామె త - ద్ఘటనమ్ముఁ దెలుప
మునివరుల్ మణిమేఖ - లను నృపతనయు

తనువును వేఱుగా - దాఁచి రాజేంద్రు
వాకిటి కావలి - వారికి రాకఁ
దెలిపి లోనికేఁ జన - నెలవంది యేగి
నిండు చంద్రు కరణి - నీవెల్ల యెల్లి
యున్నత స్థలి నిల్చి - వెన్నెల లీనఁ

కత్తియు దండమ్ముఁ - గరుణార్ద్రదృష్టిఁ
దనరి జగము గావ - ధర్మ చక్రమ్ము
దోసఁగు పోసఁగ నీక - దొరలును గాక
నేఁడె కాదీ పురి - నిన్నటి దాఁక
కామ మధువు ద్రావి - నేమంబు దప్పి

కుల సతులను డాసి - గురు తపస్వినుల
వెంట మనసు వీడి - వెతలను గుడిచి
యిలిగిన వారలు - పలువురు కలరు
క్షత్ర కులమ్ము నా - శ మ్మొనరించు
పరశురాము నెదుర్చ - వలదని దుర్గ

మండలింపఁగఁ గాంత - మహీపాలకుండు
తన నగరముఁ గావఁ - దగు వారలెవ్వ
రనుచు యోచించి భూ - మిని వగవారు
తలరంగ భోగినీ - తనయుఁ డుత్తముఁడు
వీరాధి వీరుఁడై - వెలయు కకందుఁ
డను వాఁడు తగిన వాఁ - డని నిశ్చయించి
క్షత్రియుఁడును కాఁడు - క్ష్మాపాలనార్హుఁ
డును కాఁడయని రాముఁ - డును డాయఁడనుచుఁ
దొల్లి కష్టము లగ - స్త్యుఁడు తొలఁగింపఁ
గావేరిఁ బ్రవహింపఁ - గాఁజేయు దేశ
మును తా మరలి వచ్చు - దనుకఁ గావుమని
యునుచుటఁ గాకంద - మను పేరు దీని
కేర్పడె; నాన్నృపుఁ - డితర వేషమునఁ
జనవెంచి యుండిన - స్థలమునఁ కరిగె
నవ్వాల నొకట నాఁ - డప్పురి నొకట
పాఱుత 'మరుది' కా - వేరి నీరాశి
యొంటరియై వచ్చు - చుండఁగఁ గాంచి
చపలాత్మ యిది యని - చలిత చిత్తమునఁ
దలఁచి కకందుని - తనయుఁడు పొంద
రమ్మన నామె భ - యమ్మంది గంద్ర

గోళమ్ముతోడ భూ - గోళమ్మునందు
వర్షమ్ము కురియించు - పత్నులై రేని
పరుల చిత్తమ్మునఁ - జొరకుండు రేని
పరునెదఁ జొచ్చితి - వహ్ని నర్చించు
నర్హాత్వ మింత లే - దని కంది కుంది
పోవక యింటికి - భూత చతుష్క-
మున కేగి కుములుచుఁ - బెనిమిటి వలనఁ
దగని దూఱొందిన - దానను గాను
కనిన యాతని డెంద - మున కెక్కినట్టి
నీచనైతి గృహస్థ - నియమమ్మునుండి
దిగ జాఱితిని నేను - తెలియక చేయు
దోసఁ గొండు గలదె? చ - తుష్క-భూతమ్మ
నీ వసాక్షికముగ - నిలువంగఁ దగవె?
యని యామె పలవింప - నా భూత మప్పు
డగపడి యో వని - తావతంసమ్మ!
'* ఇతర దైవముఁ గన - కిలుఱేని గొలుచు
సతి యాజ్ఞయిడిన వ - ర్షంబును కురియు'
ననిన యాసత్య వా - క్యని యర్థవాక్క-
విన వసత్యమ్ములు - విడి కతలైన
వీఱేడి మాటలు - విన నిచ్చగించి

* ఈ రెండు పాదములు తిరువళ్లువ కవివి. ఇట్లే అటనట కొన్ని.

సంగీతవాద్య మృ - దంగ రవాది
కముతోఁడి వేడుకల్ - గను నాసనుంచి
దైవమ్ముఁ బూజించు - దానవ మైతి
కాన నీయానతి - వానయు రాదు
నిలుకడగల చెలు - వల వలెఁ బరుల

దెందముఁ గాల్చు శ - క్తియు లేదు వాని
పీడితివేని నీ - వాడిన యట్లు
కురియు నం చగడు వా - క్కుల మందలించి
యేఁడునాళ్లు ప్రభుండు - పీడెన యేని
తర్వాతఁ గాక యి - త్తఱి నాకుఁ గాదు

ఇంతలోనఁ గకందుఁ - డేతెఁగి తత్పుత్రు
ఖండింపఁ గలఁడు దుః - ఖము మాను మనుచు
సుఖమయ భూతమ్ము - సూటిగఁ బలికె
నా యేడు నాళ్లలో - నారాజు పుత్రు
దుష్కర్మమును విని - తుండ్లుగ నఱికె
మఱియు వినుము రాజ - మార్తండ! ధర్మ

దత్తుఁడన వైశ్యుండ - తని మామ కూఁతు
రగు విశాఖయు సేవ - తాలి ప్రతిమల
చిత్రంపు నేర్పును - శిరసునఁ దన్ను
చెలువంబుతో వావి - గలవారు గాన

గాంధర్వమున నాడఁ - గాఁ దగువారె
యని యూర నెల్లవా - రాడు కొనంగ
రంగులు లేని చి - త్రమ్ముకై వడిని
మేన నలంకృతుల్ - మాని గృహమ్ము
వదలి యాయమ మండ - పముచేరి కంబ

ప్రతిమను గాంచి వి - నుతి చేసి ప్రజలు
చేసిన నింద పోఁ - ద్రోసి కావుమని
ప్రార్థింప బ్రతిమయుఁ - బౌరులార! వినుఁ
డీ యమ వర్షమ్ము - నీయంగఁగలదు
శంక వల్దంచు వి - శాఖను గూర

వించి పల్కుడు, వేల్పు - వినిపింప దేని
యూరి వారి మదిని - దూఱు తొలంగ
దని యామె మఱఁదిఁ - నాల నీకోసఁ
గాను రెండవ బాము - గనుమీఁద నగుదు
నని తన మది నిశ్చ - యము వెల్లడించి

తన మేడకేగిన - తరువాత ధర్మ
దత్తుండు తాఁ దలి - దండ్రులంగూడ
తత్పురి వీడి నిం - దాకరమైన
యగడు తొలంచితి - వని స్తంభ చిత్ర
మును చాలఁబొగడి క - ల్మల చేతఁ గలల

చే మహాకవి నుతిఁ - జెందు దక్షిణపు
మధుర చేరిన మీఁద - మామ కుమారిఁ
దక్కఁ దక్కిన వని - తల నొల్ల నిక్క
మీపుట్టు కడచుఁగా - కిట్టులె యనుచు
సద్వ్రతంబుల నూని - [1] సద్వణిగ్వృత్తి ౧౧౦
గడియించి నట్టి యు - త్కట ధనరాశి
కధిపతివై [2] యెట్టి - యను బిరుదంది
యిఱువది వత్సరా - లరిగిన పిదప
ధర్మదత్తుని గాంచి - తపసి యొక్కరుఁడు
[3] సన్నిధి ద్వయి కధీ - శ్వర ! యొక్క ౧౧౫
పలుకు వినుము భార్యఁ - బడయని వారు
పలు విధ ధర్మముల్ - పరఁగఁ జేసినను
వేలుపు లోకమ్ము - వే చేరఁ జాల
రనుట వినవా ? నీవు - విని మఱచితివా ?
విని మఱవవ యేని - వేగ నీ పురికిఁ ౧౨౦
బొమ్మన మధురాపు - రమ్ము వ్యర్థమ్ము
గాఁ జన నీపురి - కోజఁ జేరుటను

---

1. కొనుట ఎక్కువయు ఇచ్చుట తక్కువయుఁ గాని వృత్తి.

2 రాజువలనఁ గొనఁబడు పట్టమునకుఁ దగిన ముసిఁడి పూవుగొనుట (ఎట్టి = ముసిఁడి)

3. ఇహపరములు రెంటికిఁ గూడఁబెట్టఁబడినది.

విని విశాఖయు నింటి - వెనుక మార్గమున
లోనికిఁ జని స్త్రీకి - లోఁకువ గాక
పలువురు బిడియంబు - వడ నుత్తముండగు
ధర్మదత్తుని గాంచి - దాపున నిలిచి
మన మిప్డు పూర్వపు - మాడ్కి నరయము
మనకు నవ్వాఁడు విభ్ర - మము గూర్చి నట్టి
సౌందర్య మిప్పుడె - చట డాఁగినదియొ?
నీ కఱువది యేండ్లు - నిండిన విపుడు
నాకును వెండ్రుకల్ - నరసె యౌవనము
కామమ్ము హొరాయుఁ నె - క్కడ నుడిఁగినవో?
నీకు నీ భవమున - నే సతిఁ గాను
మఱు పుట్టువునఁ దప్ప - మార్గంబు లేదు
పరువ మస్థిరము మే - నరయ నిల్వనిది
ధన మనిత్యము దివిఁ - దనయు లీలేరు
తాఁ జేయు ధర్మమే - తనకుఁ దోడగుఁ
దాతవు గమ్మన - ధర్మదత్తుండు
మామ కూఁతునకు సం - పల్లక్ష్మిఁ జూపి
వడి నామెతోఁ గూడి - నడపిన తగవు
పెంపారి రిక్కల - గుంపుల కంటె
గదుకొనఁ గన్నైయె - ముదిసిన యూపె

ప్రతిమ వాక్యమునఁ బు - రమ్మున వారు
చేసిన చెడు నింద - చెసఁ బెద్ద వీథి
నరుదెంచుచుండంగ - నంతలో నొకఁడు

మరుదిని కామించి - మడిసిన వాని
యన్న యూమెం గాంచి - యధిక కామమున
మత్తుఁడై తన తాల్చు - మాలికఁ దీసి
చేకొని పూర్వులు - చెప్పిన పెండ్లి
వహీ యిది యని మెడ - వైవంగఁ బూని

యెత్తిన చే యది - యెత్తిన యట్లె
తలముడి నుండి - యివ్వలికి రాదయ్యె
విని యది యాతని - జనకుండు కినిసి
కొడుకని చూడక - తడయక నఱకెఁ
గల్ప కల్పము భూమిఁ - గాచి వర్ధిల్లు

భూపతిలక ! యని - మునుల నొక్కరుఁడు
వచియింప విని రాజ - వర్యుండు నేఁడె
కాదు పల్మారులు - ఘన విషయముల
నెంచి దృష్టాంతీక - రించి పల్కితిరి
అట్టి దుష్కృతి నేఁడు - నరయంగఁ గలదె ?

యున్నఁ దెల్పుఁడి యని - యుర్వీశుఁ డనుడుఁ
జెడుగులు చెడుఁగాక - యొషయల మిన్న !

యని యొక ముని యిట్టు - లనియె సిద్ధాంత
వాక్యమ్ము లెఱింగిన - వార లీ భువన
మున పీడినవి యైదు - మొనయు నిక్కముగ

కల్లును బొంకు దొం - గతికము హింస
కామ మనెడి వీనిఁ - గడముట్ట నడఁచు
వార లన్నిటి గెల్చు - వారలు గెలువ
లేని వారలు తక్కు - వాని నన్నిటిని
గెలిచియు నిజముగ - గెలువని వారె

కాము గెల్చిన వారె - ఘన తపోధనులు
తక్కినవారు స - ద్గతి లేని వారు
ఘోర నరకమునఁ - గూలెడి వారు
రాజేంద్ర ! వినుము చి - త్రావతి తనయ
తన ప్రియుఁ బొందిన - దాయ మాలించి

బన్న మోర్వక *ముని - పల్లెఁ జొచ్చినది
మెలఁత కూఁతురు మణి - మేఖల యనెడి
పడుచు తపము సేయఁ - బాల్పడి యూర
నిల్లిల్లు చని బిచ్చ - మెత్తుచు నుండి
మండపమునఁ జేరి - మలయు చుండినది

అది యట్టిదియ యైన - నామెను నీడ
పగిది వెంబడి దాని - పై వలపుఁ గొని

* మునిపల్లె = బౌద్ధవిహారము.

చిమ్మ చీఁకటి యని - నెన్నదిఁ గొనక
మండపమునఁ జేర - మహఁతుక కాయ
చండిక రూపున - నుండిన దచటఁ

గాయ చండికయు న - క్కడ నుండెఁ గాన
దత్సతి భర్త వి - ద్యాధరుఁ డటకు
వచ్చి దాని వెదకు - వాఁ డామె రూపు
గొను మణి మేఖల - వెను వెంటఁ దవిలి
దుర్విధి రేపఁ ద్వ - త్సుతుఁ డుదయుండు
చేరిన యా చిమ్మ - చీఁకటి వేళఁ
దన సతిపై వల - పున వచ్చె ననుచుఁ
దలఁచి తటాలునఁ - దన చేతి వాలు
తో దొర కొమరుని - దోర్దండ భుజము
నఱికె దుర్విధి యని - వర మునుల్ దెలుప
భూపతి వారల - మోము వీక్షించి
తాఁ జేయఁ దగియుండు - తగవు నా[illegible]ండు
చేసెను గాన దో - షియె కాఁడు నిజము
తపసుల వ్రతము క్రొ - త్తదుః శీలమ్ము
మానవపతి కావఁ - డేసి ధర్మంబు

కొఱకు రథముక్రిందఁ - గొడుకుఁ ద్రోయించు
దొరకులంబున నొక్క - దుష్టుండు వొడమె

నను వార్త రాజులు - విను మున్నె వానిఁ
గాటఁ జేరిచి కాల్చి - గణిక పుత్రికను
తెప్పించి చెఱను బం - ధింపుఁడి యనియె.

౨౩ కారా విముక్తి

ప్రభువరు దయ నొంది - వాసంతి యనెడి
ముదుసలి సరసిన - వెద గల వనిత
జనపతి కేని త - త్తనయున కేని
దేవేరి కేనియు - దృష్టాంత సహిత
ముగ వివరించి నె - వ్వగలను దుడుచు

సార్థ మనోజ్ఞ వా - క్చతురత గలది
రాజమ దేవికి - రాఁజిన చింత
తొలఁగఁ ద్రోవఁగఁ ద్వర - తోఁ జని డాసి
పట్టఁ జాలని దుఃఖ - భరముతో నేడ్చి
పదములఁ బడి మ్రొక్కి - యెదుట నిల్చున్న

రాణిని దీవించి - రాజాధికార
ముం గొని ప్రజలను - ప్రోచి దీర్ఘంపుఁ
గ్రోధంబు గలుగు మా - ర్తుర వశ పఱచి

కొనినను *దర్భపై - న నిచి ఖడ్గమునఁ
జీల్చి పోర నరులఁ - జెండాడి చచ్చు
రాజులు చేరు స్వ - ర్గము చేరుఁ డనుచు
భూసురుల్ వచియింప - ముదిమిని పొంది
చచ్చుట యీ వంశ - సంభవు లైన
ప్రభులకు నా నాల్క - పలుక మై కొనదు
అయ్యది సిగ్గిల - నగు పద్ధతి యగుఁ
దన దేశముం గాచు - కొనుటకుఁ గాదు
పరుల దేశము వశ - పఱచుకోఁ గాదు
మఱి యేమనఁగ వచ్చు - బ్రహ్మపుత్రు చావు
మహిని యెదుర ను - మ్మలికంబు గొనకు
మని యామె నూరార్చి - యరిగిన పిదపఁ
జేష్టలచే మన - శ్చింతను దాఁచి
నృపవరు దేవి కృ - త్రిమ నీతి పూని
పుత్రశోకము నెద - పొదలోన డాఁచి
మణిమేఖలను కృత్రి - మమున వంచించి
కసి దీర్చుకొందుఁ గా - క యని లోనెంచి

---

* పోరిలోఁ జాపక ముదిమిచే రోగముచేఁ జచ్చిన రాజుల శవమును క్షత్రియులు దర్భయందు నుంచి, తమ మగఁటిమియే యాఁతగా యుద్ధమునఁ జచ్చిన రాజులు చేరు లోకము వీరును చేరుదురుగాక యని కత్తితోఁ జీల్చి పదపడి యంత్యక్రియలు గావించుట పూర్వ క్షత్రియాచారము.

యొకనాఁడు తన విభుఁ - నొద్దఁ గూర్చుండి
సల్లాపములు సేయు - సమయంబునందు
పరులు వెన్నాడఁ భా - వంబున రోయు
బిచ్చుకత్తియ యైన - వేసంబు గాంచి
మతి నళియించిన - మన యుదయుండు

ధరణీశ సుతుఁ డనఁ - దగఁడు నిజమ్ము
చెఱకు విల్తుఁడె తన - చేష్టలు దక్కఁ
దలఁచి పొందఁగరాని - తన యౌవనమును
సఫలంబు గానీక - సమయింపఁ జేయు
మేధ గల్గిన మణి - మేఖల యుచటఁ

చెఱ నుండఁ దగిన దు - శ్శీలాత్మ కాదు
అనుడు రాజేంద్రుఁ డ - య్యమ కిట్లు లనియె
జననుత జ్ఞాన మొం - దిన వారె సుతులు
మందులౌచో మఱ - వం దగు వార
లని యెఱింగితి మేల - యయ్యె నా పడఁతి

చెఱ విడిపింపుము - చెలువ! నీ వనుడు
విడిపింతు నాతోడ - వెలఁదుక యుండఁ
గాంక్ష నొందిన నుండుఁ - గాక కాదనుచుఁ
దన పాత్ర చేఁ గొనఁ - గొనుఁగాక యనుచు
రాణి యామెను తోడ - రమ్మని కొనుచు

నంతి పురికి నేగి - యట దీని తెలిసి
మందులచే నాశ - మందించి జనము
తటిమి కొట్టం దగు - దానిఁ గావింతు
నని యెంచి పిచ్చి మం - దును దినిపింపఁ
బుట్టుల యెఱుఁకువ - పొందిన వారి
నది యేమి యేని చే - యఁగ లేదు కాన
నెప్పటి యట్లుండ - నెడ్డెయె రాణి
చదువు సాములు లేని - చండి నొక్కరుని
వెదకి తెప్పించి యొ - ప్పించి యమ్మగువ
మణి మేఖల తనకు - మక్కువ వలపు
క్షత్రియ యని దాని - కాయంబు నందు
కలయిక చిన్నెలఁ - గాన్పించి తనకు
వశ మైన దని పుర - వాసుల కొప్పఁ
గల్పించి చెప్పుమ - కాసు లిత్తు నని
చేతి నిండుగఁ బోయఁ - జేకొని వాఁడు
సుదతి కూర్చుండిన - చోటికి నేగి
మోఱకుఁదనము చూ - పుచు నిల్చునంత
దేవి వంచన మని - తెలిసి యా చెలువ
మంతము జపియించి - మానమ్ముతోడ
మగ వేసమున నిల్వ - మడియందు కాంచి

జంకుచు రాణి వా - సంబునఁ బురుషు
లుండ రీవింత యే - మో నిరయమునఁ
బడు నీమె దుష్ట భా - వము నేరకుంటి
వని వాఁడు పరువిడు - నంత సూనునకు
చెఱుగు గల్గించిన - చెడిపను బ్రతుక

నిచ్చుకేలని నిచ్చ - యించి భరింప
రాని నోవున నోగి - రము వీడె నంచు
వ్యాజంబు గల్పించి - వాయువు లేని
గదిలో నడంప నాఁ - కలి లేని మంత్ర
మున్నది కావున - నోగి జపియించి

కార్శ్యంబు నొందమిఁ - గాంచి యా రాణి
చేష్ట లుడిగి నేను - చెమ్మగిల్లంగ
నమ్మ! తపస్విని - వగు నీకుఁ జెడుగు
పుత్ర దుఃఖమ్ముచేఁ - బొందఁ జేసితిని
మన్నింపు మని మ్రొక్క - మణిమేఖలయును

రాహులు నునుజు స - ర్పము హరియింప
బ్రదుకఁ జాలక శరీ - రముఁ గాల్చు నాఁడు
వాని కై యటనుండి - వగచితి విప్ర
దోర్వాక యేమేమొ - యొనరించి తిచట
నునుజుల కేడ్చితో? - యొడలి కేడ్చితివో?

ఒడలి కేడ్చితివేని - కొడుకును గొనుచుఁ
గాటఁ బెట్టిన కష్టఁ - గతిను లెవ్వారు?
ఉసురుల కేడ్చెదే - నొగిఁ గర్మఫలముఁ
దొడరి తా వే ఱొక - యొడలిలోఁ జొచ్చు
నిది యెఱుంగు తెలివి - యిలలోన నరిది

తనయు జీవములకే - నెనరు చూపితివి
అన్ని జీవుల యెడ - ననుకంప గొనుము
దేవి! నీ తనయుఁడా - తీరున నగుట
కున్నది కత మది - యొప్పుగ వినుము
వంట పాత్రము నేలఁ - బడి పగులంగఁ

గినిసి పాచకు నఱ - కిన పాప ఫలము
పాఁప నెపమ్మునఁ - బ్రాణముల్ దీసి
విద్యాధరుని కత్తి - వేటునఁ ద్రుంచె
ని పుష్పవనము చొ - చ్చిన యది మొదలు
దైవము తెలుపు న - ర్థము తుది గాఁగ

వివరించి యంతట - వెలఁది యిట్లనియె
పిచ్చిమందులు - నాకుఁ బెట్టితి గోల!
మఱు జన్మవృత్తమే - నెఱిఁగితిఁ గాన
మఱపు గూర్పఁగ లేదు - మానిని! మూర్ఖుఁ
డాకఁడు నీ పంపున - నొయ్యన రాఁగ

మగ రూపు గొని యుంటి - బెగడంగ వాఁడు
ఆఁకలి చెడు మంత్ర - మరసితిఁ గాన
నీవు చేసిన కుట్ర - నెఱవేఱ లేదు
కామ గమనమును - కామ రూపమ్ము
నెదఁ దలఁపఁగ నైతి - నేలందువేని

పూర్వ జన్మంబునఁ - బొలుచు నా పతికిఁ
దల్లివై యుండు క - తన నీకుఁ జెప్పుదు
గలిగించు దుష్కర్మ - ములఁ దొలఁగించు
తలఁపుతో నీ దోస - ముల లెక్కఁ గొనక
పిలిచితిఁ దెలుపంగ - వలసిన వాని

వినిపించుచుంటిని - వినుము శ్రద్ధమెయి
ధరణిపుల్ న్యాయంబు - తప్పి చరింపఁ
బ్రజలును తార్మాఱు - పడిన దేశమున
నిల్లాలి నొక్కతె - నిలుపేఁచు వీడఁ
దనయుని వీడి యా - తన్వి యొంటిమెయి

నిచ్చ వచ్చిన కడ - కేగి యిచ్చించు
తిరునఁ గులటయై - తిరుగుచు నుండ
నా సుమ కొడుకు బ్రా - హ్మణుఁ డొక్కరుండు
పెంచి పెద్దగఁ జేయఁ - బెరిఁగి యాకులట
నెఱుఁగక కామించి - యెఱిఁగిన పిదప

మరణించుటయు, దప్పి-మానుచు వేఁడ్క
నెండ మావులఁ గని-యెలసిన హరిణిఁ
గరువు జాఱఁగ వడిఁ-బరువిడు దాని
వేఁటకాఁ డమ్మున-వ్రేయ నా జింక
పడుటను గని మతి-చెడి తపియించి

కో యని కో పెట్టు-గో డాలకించి
నిట్టూర్పుతోఁ గంట-నీరమ్ము కార్చి
కరఁగి యవ్వేఁటరి-మరణించుటయును
మదపుటేన్గు నెదుట-మత్తున నేగి
దంతమ్ము లాగి త-ద్దంతిచేఁ బొడువఁ

బడి యిలుగుట త్రావు-ఫలమాట చూపి
మఱచితివో? కల్ల-కఱుదు లాడుటలు
ముఖ్యవృత్తిగఁ గొన్న-మొఱకు లొనర్చు
క్రూరకర్మ ఫలమ్ము-కుడువమి గలదె?
దొంగలు పొందెడి-దుఃఖమ్ము లివ్వి

యని వివరింపంగ-నవసర మున్నె?
ఇవి యైదు జగమున-నిడుములఁ గూర్చు
నని యని వదలంగ-నర్హులు జనులు
చదువుటయే కాదు-సద్భాషణమ్ము
కనలు వీడిన వారె-కఱచిన వారు

జగతిని జీవించు - జను లెవ్వరనిన
నున్నది పేదల - కొసఁగెడి వారు
జగము నెఱింగిన - చతురు లేరనఁగ
నొచ్చు వారల గోద - నొగు లూడ్చువారు
బాములఁ దొలఁగించు - పరమార్థ తత్త్వ

మెఱిఁగిన విజ్ఞాను - లెల్ల జీవులెడ
సమదృష్టి నెనరు ని - చ్చలు చూపువారు
అనుచు విజ్ఞానతో - యమ్ము ప్రోక్షించి
రాజమదేవి క - ర్ణంబులఁ బోసి
తనయు దుఃఖాగ్నికి - మన మింధనముగ

మే నెరియించెడి - లోని యంగదను
రత్నమేఖల యార్చ - రంజిల్లి చిల్ల
పడిన నీరము వలె - భావంబు తేఱి
చలమును వీడి ని - శ్చలు భక్తిమీఱఁ
జాఁగిలి పడ నామె - సమ్మతి గొనక

యిది యుక్తపద్ధతి - యెట్లగుఁ జెపుమ?
పతికిఁ దల్లివి రాజ - పత్నివి యనుచు
మణిమేఖలయె మ్రొక్కె - మహీపతి సతికి.

౨౪. గోపుత్రకు దేశము చేరుట

మానవేశ్వరసుతు - మనసును మార్చి
ముదివేశ్య తనసేయు - మోసంబు వలనఁ
గాంచను కత్తిచే - ఖండింపఁ బడియె
నుదయుఁ డనెడి వార్త - బెదరు తోడ విని
రాణి పాదములఁ జి - త్రావతి తెలచి

సాధు తాపసులు ప్ర - సాదించి నట్టి
పదునొకండుగురును - వాసవుని సభ
నభినయ దోషంబు - నంది శాపమున
వసుధపైఁ బుట్టిన - వారైదుగురును
ముని కోపమున జయం - తుని తోడ భూమి

నూటి జనించిన - నూట నల్వంగ్రము
పాకారి యెదుట నూ - ర్వశి శాపమంది
నా కులంబునఁ బుట్టు - నాతి యొక్కతయు
వెరసి నూటిరువ దొ - క్కరు నొక్కచోట
నొక రూపమునఁ బుట్టు - వొందిన కరణి

నొప్పారు మాధవి - యిప్పుర నందు
పుట్టు నాఁటంగోలెఁ - బొందు నాదుఃఖ
మెవ్వరు నొంద రి - లేశ్వరు దేవి!
గణిక లందెల్లర - కంటె నెక్కుడుగ
రోయి యొసంగిన - ప్రోడ కోవలుఁడు

మరణించె నని విని - మాధవి మునుల
పల్లెఁ జొచ్చుట దాని - పట్టి పాత్రంబు
చేపట్టి యిల్లిల్లు - చేరి బిచ్చంబు
గొనుట నవ్వంగఁ ద - గుఁగాక యాట
వనితల కిది యుక్త - మన రెట్టివారు

కాన నిమ్మడఁతుక - చే నుదయునకుఁ
గలిగె నంతియు యని - తలఁపంగఁ జనదు
రమణులచే నగ - రము పొందు నిడుము
లెన్నఁ దరమ్మగా - దిది యొందు వినుము
ఉప్పళంబున గొప్ప - తిప్ప యిసుకను

పొంగుచు నున్న త - రంగముల్ తాఁకు
పొన్నతోఁటను రాజ - పుంగవు నెదుట
మాధవమునఁ దావి - మలసిన చోట
నొకప్రక్క నొ టిమై - నొకర్త కానఁ
బడ నీమె యెచ్చటి - కాంత యొందుండి

యిట వచ్చెనని సుంతి - యెఱుఁగక మరులు
గొని కను కంటిలో - విను చెవి యందు
తిను నోట వాసన - గొను ముక్కునందు
తాఁకు నెఱుక గల - తనువున యందు
విజయ ధన్వియగు పూ - విలుతుని మల్లె

కంకేళి మామిడి - కలువ పద్మమ్ము
పరువ మందు విరియు - విరియంప తావి
వీవంగఁ బెక్కుటద్ద - వీఁపులఁ గనిన
రాజా పడఁతి పద - రాజీవములకు
నెఱఁగి త్వత్పద సేవ - కరుణింపు మనఁగ

సరి యని యొకనెల - ధరణీశుఁ డోడఁ
జెలువ యుండియు మీఁదఁ - దెలుపక పోవ
పిదప నెచ్చట డాఁగె - వెలఁదుక యనుచు
విభుఁ డెల్లయెడలను - వెదకుచుండఁగ
నీటఁజొచ్చిన యట్లు - నేలను మునిఁగి

చంద్ర సూర్యులఁబట్ట - జరగిన కరణి
నింగికి నెగయుచు - నీటను నడచు
చారణుఁ డగపడ - జనపతి మ్రొక్కి
దేవ సమాన ! నా - జీవ సమాన
యిట డాఁగె నటకేగె - నెఱుఁగ నంతయును

ఎఱిఁగి యుండినఁ దెల్పుఁ - డీ యని కేలు
మొగుపంగఁ జారణ - ముఖ్యుఁ డిట్లనియె
నీ లతాతన్వి - నేఁ గాంచలేద
మైన నాచెలిఁ బూర్వ - మరయుదు వినుము
నాగదేశము నేలు - నరపతి దేవి

నవమాలిక యనెడి - జవరాలి గర్భ
మందు పీలివలయ - యను కన్య పుట్టె
నట్టి దినమున సూ - ర్య కుల మహేంద్రుఁ
జేరి చూలు ధరించి - చేరు నిచ్చుటకి
నని యొక దైవజ్ఞుఁ - డట వచియించె

నాకన్య యది యింక - నటనుండి యిటకు
పుత్రుఁ దేతెంచును - పూఁబోఁడి రాదు
వెతనొందకుము ముఖ్య - విషయంబు వినుము
జిష్ణు నుత్సవ మీావు - చేయని నాఁడు
నీ మహానగరమ్ము - నీరధిఁ గలియు

నని మణిమేఖల - యన్నది దీని
కింద్ర శాపము గల - దిది తప్ప దంద్రు
అట మహానగరమ్ము - నిట జనపతియుఁ
జెఱుట సత్యమ్మని - చింతించి నగర
మంబుధిఁ గలయనీ - యని యింద్రు నుత్స

వంబును మఱవంగ - వలదని యతఁడు
వెడలిన మొదలు తుం - డుడుకు పోవమిని
తనపేరి మఱఁతి యు - త్తల మందునేని
దేవి కినియు నంచు - దిగులు నొందితిని
సన్మానసంబుతో - జనియించి నట్టి

యతివను నాయింటి - కనుపుము యనుఁడు
రాజమదేవి యీ - రాణ వచించె
కల్లు వలపు హింస - కల్ల చౌర్యమ్ము
నను పెద్ద లేవ గొ - నిన వాని ముఖ్య
ముగఁ గొన్న మీవశ - మున నుండి మనుట

యపవిత్ర మని జంకి - యరుదెంచు చెలువ
నీతోడ నేతెంచి - నీ యిల్లు చొరదు
మాయొద్దనుండు స - మ్మాన్య లీల ననె
మణిమేఖలా స్థితి - మాధవి విన్న
యంత శుద్ధ జలమ్ము - నందు దుమ్మువడఁ

గలఁగిన తీరునఁ - దలఁగని చింత
సుతమతికిఁ దెలిపి - ప్రుక్కి యఱవణ
మునికి విన్పించి యా - తని తోడ రాజ
పత్ని కడకు రాఁగఁ - బ్రభుని దేవియును
మాయ చిత్రావతి - మణిమేఖలయును

తపసిని గాంచి నం - తన లేచి యెదురు
చని కేలు మొగిచి త - చ్చరణ పద్మములఁ
బడ నతండును మతి - వర్ధిల్లుత మన
రాజమదేవి య - ఱవణ మునీంద్రుఁ
బసిఁడి గద్దియ నుంచి - వలగొని మ్రొక్కి

స్వామి! యేఁడులు పెక్కు - చన్న యాపిదప
నాపుణ్య ఫల తతి - మీపాదములను
నొప్పించి యిచటికిఁ - దెప్పించె నాలుక
సన్నగిలకయున్న - సడలిన మేను
పెక్కేండ్లు నిలిచి యీ - పృథివి జీవులను
పావన మొనరించుఁ - గావ్రత మనుడు
నమ్మునీంద్రుం డిట్లు - లను రాణితోడ
నురు తపఃకాయమ్ము - నొందితి నైనఁ
గ్రుంకుచునున్న సూ - ర్యుని పోలియుంటిఁ
బుట్టిన వారలు - ముదిసిన వారు
తెగులొందు వారలు - తెగిన వారగుట
స్వాభావికమ్మ యా - శ్చర్యమ్ము కాదు
* ఎన్న నవిద్య సం - స్కృతియు విజ్ఞాన
ము నామరూపముల్ - గనఁగ షడాయ
తనము స్పర్శమును వే - దనమును తృష్ణ
మమత భవమ్ము జ - న్మము కర్మఫలము
ననెడి పండ్రెండుఁ భా - వనలు విజ్ఞాన
మున నెఱుంగుదు రట్లు - కనుఁగొనలేని
లోఁతు రౌరవము వి - లోకించు వారు
ఇఁకనవిద్య యనఁగ - నేర్పడ వినుము

* వీని వివరణము ముప్పదవ ప్రకరణమునఁ గలదు.

చదివి చదువువాని - మదిఁ గొనలేక
మెఱిఁగిన యదియును - మఱచి కుందేటి
కొమ్మున్న దనఁగ ని - క్కమ్ము నుకొనుట
జగములు మూఁట నీ - జగమె గొప్పదగు
జీవు లాఱు తెగలఁ - జెలఁగు నీ జగతి

ప్రజలు వేలుపులును - బ్రహ్మలు నార
కులు మృగములు భూత - ములు నననొప్పు
వీని గర్భముల ద్వి - విధ కర్మవలనఁ
బుట్టుచు సుఖ దుఃఖ - ములఁ బొందుచుండుఁ
జెడుగులఁ గలిగించు - చోడలునఁ దోఁచు

కొల దొంగతనమును - వలపను మూఁడు
కాయ దోషములన - గణనకు నెక్కుఁ
గల్ల కొండెమ్మును - కటువాక్య వ్యర్థ
వాక్యను నాల్గును - వాగ్దోషములకు
కోరుట కినియుట - కూడని చూపు

నను చిత్త దోషంబు - లగు మూఁడు చేరి
పది విధములఁ గల్గు - ఫలము లెఱుంగు
నన్మతు లీ త్రోవఁ - జనకుండువారు
పోయిన మృగములు - భూతముల్ నార
కులుగ మనశ్చింత - గలిగి పుట్టుదురు

పైని పందిటిని - వదలి శీలమ్ము
దాలిచి దానమ్ము - తల ధరియించి
ప్రజగ వేలుపులుగ - బ్రహ్మలు గాఁగఁ
బ్రభవించి సత్కర్మ - ఫలముల మోద
మునఁ గుడుతురు పుణ్య - మొనరించు వారు

మీర లీధర్మముల్ - మేకొని వినుఁడు
మణిమేఖలా! నీవు - మఱుజన్మ మెఱిఁగి
యున్నఁ దక్కినవియు - విన్న యామీఁద
వచ్చిన నీకు నీ - పద్ధతుల్ వీని
యంతర్విభాగము - లాదట వినుతు

నని మునీంద్రుఁడు లేవ - మణిమేఖలయును
లేచి యాతని పజ్జ - లేజ యుగమున
కెరఁగి మెల్లరు మీర - లిమ్మహామహుని
పలుకుల మఱవక - పాటించి నడవుఁ
డేనిట వసియింప - నీఁక నిచ్చగింపఁ

గాంచినవారు భూ - కాంతుని పుత్రు
పాలి మృత్యువనుచుఁ - బలుకుచుందురు
గోపుత్రకుని పురిఁ - గోరికఁ జేరి
యవ్వలఁ బరిపూత - మగు మణిపల్ల
వమ్మును సేవించి - వంజికిఁ బోయి

పత్ని దేవతకు సే-వలుచేసి మెల్ల
కడలఁ జరించి స-త్కర్మ లొనర్తు
నాపద నాకగు-నను చింత యుడుగుఁ
డని వారలకు మ్రొక్కి-యత్తఱి గ్రాఁగి
కరఁగిన బంగారు-కరణి సూర్యుండు
కనఁబడి యస్తమిం-చిన సంజవేళ
మండపమ్మునకుఁ జం-పావతి గుడికిఁ
జని సేవ లొనరించి-స్తంభ ప్రతిమకు
దండంబువెట్టి యం-తర్వీథి నెగిరి
చని పుణ్యరాజు ప-ట్టన సమీపమున
సుమ వనమ్మున దిగి-శ్రమము దీర్చుకొని
యటఁగల యొక ముని-యడుగుల కెరఁగి
యీ యూరి పేరేది?-యేలు రాజెవఁడు?
అని యడుగఁగ నతఁ-డనియె నీరీతి
నిది నాగపురమగు-నేలెడి ఱేఁడు
భూ[illegible]చంద్రుండను-భూపాల సుతుఁడు
సార్థక నాముఁడై-చను పుణ్యరాజు
అతఁడు పుట్టిన యది-సుత మింట మొగులు
కురియకుండుట జన-మెఱుఁగదు గిరులు
తరులు క్షేత్రమ్ములా-తత ధాన్యవితతి
నొసఁగు నాధి వ్యాధు-లొనరవు ప్రజకు
నని రాజు శీలమ్ము-ముని రాజు పలికె.

౨౫. గోపుత్రకుతో మణిపల్లవము చేరుట

రాజు దేవేరితోఁ - బ్రసవ వనంబుఁ
జొచ్చి యచ్చట ధర్మ - సూనృత వ్రతుఁడు
గురుఁడు ధర్మశ్రావ - కుని పదమ్ములకు
మ్రొక్కి యంజలి పట్టి - ముని మాన్యు వలన
సుకృత దుష్కృతములు - సుఖ దుఃఖములును
జన్మగతులు ద్వాద - శ నిదానములును
మొనయు నిత్యానిత్య - ములు స్వభావమ్ము
బంధముల్ తెగఁద్రెంచు - పద్ధతుల్ నరవి
నెఱిఁగి బుద్ధుని యవ - తరణ మోపికను
విని యాఁడు తోడింత - కనని లతాంగి
కామ వికారమ్ము - కనుల చాపలము
కాంచక చేత భి - క్షాపాత్ర మూని
సాటి యెవ్వరు లేక - సద్ధర్మ సమితి
విను నీమె యెవరని - వేఁడు రాజునకుఁ
గంచుకి వినమిత - గాత్రుఁడై పలికె
నేఱేటి దీవి నీ - నెలఁతను పోలు
వారలు వెదకిన - లే రీమె వృత్త
మెలమిఁ జోళాధిపు - చెలిమి నాసించి

కలమును కావేరి - గట్టున నిలిపి
పురము చేరితి నట - గురుతపశ్శాలి
యఱవణమాని యీ - యతివ వృత్తంబు
తెలిపినాఁడని మున్నె - తెలిపితిఁ దమకు
నటనుండి యీయమ - యిట కేగుదెంచె
నన మణిమేఖల - యవనీశ తిలక !
నీ చేతి పాత్రమే - నాచేతి కిపుడు
వచ్చిన యది వర - భాగ్యంబు కలిమి
నంతరంగ కలంక - మందిన కతన
మఱచితి తొలుజన్మ - మెఱుఁగవ యైన
నిపుడు నాఁబట్టి యం - చెఱుఁగమి వింత
మణిపల్లవముఁ బ్రద - క్షిణ మాచరింప
కున్న బంధమ్ముల - నొనరించి క్రుంచు
జన్మస్థితు లెఱుంగఁ - జాలవు సుమ్ము
అట కీవు రమ్మని - యతనితోఁ బలికి
యటనుండి యెగిరి య - హార్పతి వచ్చి
మమున వ్రాలక మున్నె - మహిమీఁద వ్రాలి
యలలు పరవి తావి - కలిమిని దెలుపు
తీరమం దెల్లెడఁ - దిరుగుచు వచ్చి
మణిపల్లవము ప్రద - క్షిణము ముగించి

బుద్ధ పీఠికఁగాంచి - మ్రొక్కి నిల్చుటయుఁ
దన్మణి పీఠి స్వ - జన్మ వృత్తంబు

వినిపింపఁ గాయ గ - ట్టను నేటి దరిని
బ్రహ్మ ధర్ముని పద - పంకజములను
దరిసించి సేవించి - ధర్మ సంగతులు
విని వినుతించి [1] పృ - థ్వీపుతో నవంతి
కరుగు వారలకుఁ బ్రి - యమ్మున మృగము

లుగ మఱి నారకు - లుగ భూతములుగఁ
బొనరించు దుష్కర్మ - ములు [2] పది విడుఁడు
వీడిన మీరలు - వేల్పులు గాఁగ
మనుజులుగాఁగ బ్ర - హ్మలుగ నయ్యెదరు
కాన సత్కృతి [3] దశ - కమ్మును విడక

యెడ వీడక శ్రమలఁ - బడియుఁ జేయుండు
పండిత వరుఁడు స - ర్వజ్ఞుండు జగము
నుద్ధరించుకొఱకు - నొక్కఁడై తోఁచు
విభుని ధర్మమ్ములు - విను వారు గాక
వలవని జన్మముల్ - తొలఁగించు కొనెడి

---

1. పృథ్వీపుఁడు హస్తిపతి.
2. కొల మొదలగునవి.
3. అహింస మొదలగునవి.

వారలు గా రని - వార్యమా మిత్తి
యరుదెంచు మును ధర్మ - మాచరింపుండు
అని వివరించి జి - హ్వాయనెడి కోడుపు
గోని వాయి యను పల - కను గొట్టి తెలుపు
నుపదేశముల విని - సుపవిత్ర చరణ
ములఁ జాఁగి వినుతింప - బలు కటు వార్త
వినిపించితిరి దీని - కని కతమున్నె?
యనివేఁడ బుద్ధుండు - జనియించు మున్నె
బలభేది యాపీఠి - నిలిపి యున్నాఁడు
బుద్ధదేవునిగాక - మోవదు పీఠి
పీఠిక మోసిన - పిమ్మటఁగాక
వాసవుండు నుతించు - వాఁడు కాఁడుచుని
అచటి కేగినఁ బూర్వ - మందలి జన్మ
వృత్తమ్ము లాధర్మ - పీఠిక తెలుపు
నని ప్రసాదించెఁ గా - వున నిష్ఠ నాకుఁ
దమము తొలఁగఁ బురా - తన వృత్త మెల్లఁ
దెలిపితి సత్తప - స్విల నాకు-లెపుడు
సఫలమ్ములే యని - సన్నుతిసేసెఁ
బుణ్య రాజచ్చటఁ - బుష్పవనమ్ము
విడిచి యంతి పురిఁ బ్ర - వేశించి యచటఁ

దల్లి పశువుగాఁగఁ - దండ్రి తపసిగ
వచ్చు జన్మము ముని - వలనఁ బ్రేగు గమి
చుట్టక యట నొక - సొన్నంపు గ్రుడ్డు
నందడంగినదియు - నాతని కరుణఁ
బుత్రులు లేకుండు - భూమిచంద్రుండు

కొని పోయినదియును - తన తల్లియైన
యమరసుందరి యను - నయ్యమ వలన
విని చాల చింతించి - వెనుక జన్మమునఁ
దల్లి చేసినదియుఁ - దత్పూర్వగతులు
గమనించి మది గుంది - ఘనుల సేవించి

నాటకంబులఁ గాంచి - పాట లాలించి
దేవేరి యలుకను - దెలిసి క్రచ్చఱఁగఁ
బదముల సన్నిధి - వ్రాలి యామీఁద
కుచముల పైని కుం - కుమ రేఖ వ్రాసి
తుఱుమున విరిసరుల్ - తుఱిమి మొగ్గలను

పోలిన చిఱునవ్వు - పోల వీక్షించి
మోముచందురునందు - మొలచిన నల్ల
కలువల నెట్టని - కొలుకులు కలఁక
చెందఁగఁ బువుటమ్ము - చెఱకు సింగాణి
మరుఁడు తడవఁ గాను - మద్యంబు నాని

యాడుట తనలోనఁ - గ్రేడించి దొసఁగు
తొలఁగ వీడుట మంచి - తోయమంచెంచి
మహిమాన్వితుండు ధ - ర్మ శ్రావకుండు
నా వీనుల మొదట - నాటిన విత్తు
మణిమేఖలయును కా - రణ మాటవలన

భంగమేమియులేక - ఫలియించె నేఁడు
నిక్కమనుచుఁ బుణ్య - నృపతి పల్కంగ
మనసు మాఱెను మన - జనపతి కనుచు
జనమిత్రుఁడను మంత్రి - వినుతించి మఱియు
విజయీభవ నృపేంద్ర! - విభవ దేవేంద్ర!

ఈవు పుట్టక పూర్వ - మీదేశమందు
వానలు లేమిని - పంటలు లేక
తల్లి బిడ్డల గోడఁ - దడవక తాను
మఱుఁగుగ భుజియించు - తెలుఁగు దేశమున
జనియింప మందు వే - సఁగిని మేఘమ్ము

తోఁచె ననఁగ నీవు - తోఁచి జలమ్ము
నించి తంతటఁ బ్రాణి - నికురుంబమునకు
వాన తప్పకపడెఁ - బంటలు బలిసె
నాఁకలి పెను దగ - లంతరించినవి
నీవేగు తరువాత - నీదేశ జనము

తల్లిని నీఁగిన - పిల్లల కరణి
గోడు గోడను ధ్వని - గుడికొనఁ గుంద
రక్షణ స్థితిలేక - రాయిడి పడఁగ
వీడి నీవు ముగితి - వేఁడితివేని
స్వార్థపరుఁడ వను - జన నింద యబ్బుఁ

దన మేలు కోఱకుఁ జిం - తనము సేయకయ
పరులఁ గావఁగఁ బాటు - పడిన యా బుద్ధు
పద్ధతి యిదికాదు - పరికింపు దేవ!
యని పల్క విని తేఁడు - మణిపల్లవమును
వలగొన నెంచిన - బలితంపుఁ గోర్కి

నడఁపంగలేక రా - జ్య విచారణమ్మ
పౌర రక్షణమును - బంధు రక్షణము
నీ యది క్రమ్మఱి - నే వడి వత్తు
నని నావికుల నౌక - లాయత్త పఱుప
రప్పించి కడలి తీ - రము చేరి కలము

నెక్కి హుటాహుటి - నేగ నాయోడ
మణిపల్లవ ద్వీప - మున నిల్వ కవల
నా సమీపమ్మున - నరుగుట గాంచి
మణిమేఖలయు లోన - ఘన మోద మంది
దాని ప్రభునితోడఁ - దత్తీర భూమిఁ

జూచుచు దీవిని - చుట్టి రాజేంద్ర!
యరయుము జన్మ వృ - త్తాంతముల్ దెలుపు
ధర్మపీఠమిది వం - దనము చేయుమన
నాతండు వలగొని - యంజలి పట్టి
మ్రొక్కి - నిలువ రాజు - పూర్వ వృత్తంబు ౧౮౦

కరతల మందుండి - కాంచెడి వారి
మోము చూచెడి యద్ద - ముం బోలె రత్న
పీఠము చూప న - వ్విభుండు నాజన్మ
మెఱిఁగితి నిడుమలు - పఱుగులు వాఱె
మధుర యందున్న చం - పావతీ దేవి! ౧౮౫

నడురేయి బోరునఁ - బడు వానయందు
కడుపులఁ గాల్చు నాఁ - కటి బాధవలనఁ
జీఁకటి కంజక - చేరి మండపము
తిరిసి తినెడి నన్ను - దఱిసి వేఁడంగ
వారి కన్నంబిడ - వాంఛించి యేడ్చు ౧౯౦

నను గని నాడు వా - నలు లేక వరటి
నను తఱుఁగని పాత్ర - నాచేతి కొసఁగి
బిచ్చ మెత్తెడి పని - వీడి బీదలకు
నన్న దానము సేయు - మని యానతిచ్చి
భవ దుఃఖములఁ బాపు - భారతీదేవి! ౧౯౫

తెలివి తేటలఁ బ్రసా-దించెడి తల్లి !
అమరులకైన బ్ర-హ్మలకైన నాల్క-
కలుచ గదుగు నీ వి-మల చరణములు
మాఱి మఱి పుట్టిన-మఱవను తల్లి
యని వినుతించి య-య్యావనీశ్వరుండు

మీఱు వేడ్కను మణి-మేఖలతోడ
నిరృతి దిశం జని-నీరజాకరము
గోముఖి కడఁ బొన్న-గున్న పెన్నిడ
నుండ నద్దివి యం-దుండెడి ద్వీప
తిలక యటకు వచ్చి-దీవించి మున్ను

చేత నన్నము గొని-జీవులఁ గాచు
పావన చారిత్ర !-వచ్చితి విటకు
నాఁడు మాఱచి నిన్ను-వీడిన వారు
క్రమ్మఱు రేఱె వచ్చి-కాంచి నీ స్థితిని
నీవలె జీవముల్-నీఁగి రిచ్చటనె

యవ్వణిజుల మేని-యస్థి రాసులివి
వారితో వచ్చిన-వారలు-చావ
మిగిలిన యెమ్ముల-మిట్ట లియ్యవియు
విరిసిన యా పొన్న-తరువు పెన్నిడఁ
గొరటాలు చేర్పంగఁ-దెరలిన యిసుక

కుప్పలో నీయెంప - గూఁడదు పూఁడినది
నీప్రాణములఁ బట్టి - నీవ తీసితివి
నీప్రాణమ్ములకుఁ గ - నికరించు వారి
ప్రాణములం గూడఁ - బాపితి వీవు
ఘన హింస్రకుండవు - గద ! యట్టి నీవు

పార్థివేంద్రుఁడ వైన - వైచిత్రి కంటె !
పలువురు ద్రొక్కాడి - పాత్రంబు గొన్న
యో మణిమేఖలా ! - నీ మహానగర
మంబుధిలోఁ జొచ్చి - యడఁగి పోయినది
నాగదేశము నేలు - నాథుండు రత్న

కంకణు సుత వీలి - కంకణ యనెడి
సుందరి సూర్య వం - శ్యుండగు రాజు
వలనఁ గాంచిన తన - పట్టితో వచ్చి
యీదీవి వలగొని - యింద్రుండు నిలుపు
మణి పీఠమును ప్రద - క్షిణము గావించి

ప్రణుతించు తఱిని కం - బళ సెట్టి కలము
రాఁగ నతని పాలి - కేగి యా రమణి
రాకుమారుఁ డితండు - కైకొని పోయి
యతని కొసంగుము - యని యీయ నతఁడు
మోదాతిశయమున - ద్రొక్కె యాయమకు

బాలకుఁ గొని రేవు - వదలి కలంబు
నడపుచుఁ బోవు నా - నాఁడె చీఁకటిని
కరడుల తాఁకునఁ - గలము ప్రీలినది
అందలి వారలు - కొందఱు రాచ
బిడ్డఁ డబ్ధిఁ బడుట - విభునకుఁ దెలుప
నాతండు కొడుకున - కైన యాపదకు
మది నోర్వఁ జాలక - మణి నీఁగుకొన్న
నాగంబు కరణిఁ గా - నలు నబ్ధి దఱులు
వెదకుచు నుండంగ - వేల్పుల జేని
పబ్బంబు నప్పుర - వరము వా నినది

మణిమేఖలాదేవి - మది నోర్వలేక
పురముఁ దరంగలు - ముంచుఁ గాక నియె
నా శాప వశమున - నంభోధి రేఁగ
నలలు పెల్లుగ వచ్చి - యువ్వీటి మ్రింగ
నొంటరియై యొందొ - యొడయండు వోయె

మాధవియును సుత - మఱియు నఱవణ
మునియుఁ దొలఁగి వంజి - పురిఁ జేరినారు
పలువురు సేవింప - వనధిని గాచు
నా దేవి వచియించి - నది విన్న నీవు
పరితపింతువు సుమ్ము - త్వద్వంశ పూర్వ

మణిమేఖలా దేవి - గొని కాచి విడుచు
తఱి నతఁ డొనరించు - దాన వృత్తంబు
నఱవణముని తెల్ప - నట విందు వనుచు
ద్వీప తిలక యేగు - పిమ్మట రాజు
పలలమ్ము లేని యె - మ్ముల గూఁడు కట్టు

వీడి సున్నంబున - విరిసిన కరణి
నుండు దానిం గాంచి - యుమ్మలికింప
నేమి కాంచితి ? వింత - యేమున్న దిందు
నీ దేశముం జేరి - నిన్నిట కేను
పిలుచుట నీ పూర్వ - వృత్తంబుఁ దెలిపి

నీ కీర్తి యీ దీవి - నేలేటి దీవి
నిలుపంగఁ గాని యి - ల్లెలయింపఁ గాదు
రాజులు తామె ధ - ర్మము లాచరించు
చున్నచో దోసంబు - లూడ్చంగ వలయు
నవసరమే యుండ - దవనీశ చంద్ర!

అట్టి ధర్మంబు లే - వందు వేని విను
విని విశ్వసింపుము - విని మఱవకుము
జనుల కెల్లరకును - తినఁ దిండి కట్ట
బట్టయు వసియింపఁ - బట్టును గాక
వేఱేమి వలయును ? - పృథివీశ ! యనుడు

నరపతి యిట్లను - నా దేశమందు
పరుల దేశము లందు - పాటించి నాకు
నీ వుపదేశించు - నెఱి యొనరింపఁ
జనువాఁడ నా పూర్వ - జన్మంబుఁ దెలిపి
నన్నుద్ధరించితి - నిన్ను నే వీడఁ
జాల ననఁగ నామె - జాలి నొందకుము
నీ విచ్చటికి రాఁగ - నీ కొఱ కడలి
వా యెత్తి పిలిచె నీ - పాలిత భూమి
కలమెక్కి చను నేను - *కరువూరి కేగు
దాన నంచేగె నం - తర్మార్గ మందు.

---

౨౬. వంజి చేరుట

మనువీథిఁ జని మణి - మేఖల యంతఁ
దనియని ప్రేమతోఁ - దల్లి కన్నగిని
తండ్రియై దాతయై - తనరు కోవలుని
విగ్రహములఁ గాంచు - వేడ్క తొల్కాడ
గుడి వల గొని చొచ్చి - కడు భక్తితోడ

---

* వంజి, కరువూరు, కరూరు చేర రాజధాని పేర్లు.

మ్రొక్కి నిలిచి కేలు - మోడ్పు ఘటించి
పలు విధముల నా మెం - బ్రస్తుతి చేసి
సహా మరణమ్మును - సత్తపోవృత్తి
గొనక పాతివ్రత్య - మునన నీ పాడి
నెఱవేర్చు హేతువు - నెఱి తెల్పు మనుచుఁ

బలవించుచు నిలువఁ - బత్ని దైవంబు
పలికె నిట్లనుచు నా - పతి కబ్బినట్టి
యిడుమ కోర్వఁగలేక - యీరస మూని
పురమును దహియించు - తఱి మధురాధి
దేవత కనఁబడి - తేఱ నిట్లనియె

నియ్యది మీ పురా - కృత కర్మఫలము
జగతిఁ గళింగ దే - శమ్మున దాయ
లగు నృపతులు వసు - వను వాఁడు కొమరుఁ
డను వాఁడు వేఱ సిం - హాపురంబు కపిల
పురము నేలెడి వారు - పూని వైరమ్ము

పోరున కేగక - తీఱకుండ తఱి
ధనము సంపాదింపఁ - దలపోసి పెక్కు
వగల నా శౌమ్ము లైన - నగలఁ గైకొనుచుఁ
జెలువయా నీలతో - సింహాపురమ్ము
చేరి గుట్టుగ నుండె - శేరి సంగముఁడు

వానిని గని ధాన్య - వణిజు లీరసను
గుజ గుజ వోయి యా - కువలయేశ్వరుని
యుద్యోగి నీపతి : యుఁగ నొప్పు భరతు
ననుఁ దెల్పు నాతఁ డా - నగల వర్తకుని
గొని పోయి యరుల వే - గని నరపతికిఁ

దెలిపి నిర్దోషిని - పాలియించె నతని
సతి దిక్కు లేనిదై - వెతగొని కుంది
పలవించి పలవించి - పర్వత మెక్కి
పడుచుఁ దా నిడిన శా - పము ఫలియించె
ననియెఁ బురాకృత - మది వీడునేమి ?

అవలను కినుక చ - ల్లాఱమి వలనఁ
బురము దహించితిఁ - బుణ్య కర్మముల
వలన వేల్పుల మైతి - మిలఁ జేయు సుకృత
దుష్కృత ఫలము లే - తోయాన నైనఁ
గుడుపక వీడి యె - క్కడకును పోవు

పై లోకమునఁ గొన్ని - ఫలియింపకున్న
భువిని జన్మంబులఁ - బూనిచి కుడుపుఁ
గావునఁ బుట్టుచుఁ - గడచుచుఁ బూర్వ
సంగతుల్ మఱచుచు - జన్మపయోధి
మునుఁగుచుందుము ముక్తి - గనలేమ తుదకు

వర్షమ్ము సతతమ్ము - పడుచుండు మగధ
దేశలక్ష్మికి నేటి - తిలకమ్మై యొప్పు
కపిలవాస్తువు నందు - కడు సార్థకముగఁ
* పారమిత లలవి - మీఱ నిండించి
పావనుండగు బుద్ధ - భానుండు పొడమి
బోధి మూలము చేరి - బోధించినట్టి
నాల్గు సత్యంబులు - నలువుగఁ బదియు
రెండయిన నిదాన - రీతులు దాని
నాశ విధానముల్ - నయముగఁ దెలిసి
దుఃఖవిముక్తిని - తోడ్తోడ నొంది
చక్రవాళము లోని - జగ మెల్ల యెడల
ధర్మ కిరణములఁ - దనరించు వేళ
నింద్ర విహారమ్ము - లేడింటి కట్టు
వేళ దుఃఖ గతులు - వీడి కారుణ్య
హృదయమ్ముతోఁ దెల్పు - సదమల ధర్మ
వచనముల్ విని నేను - ప్రశమమ్ము నొంది
ప్రభవమ్ము వదలి ని - ర్వాణ మందుదును

---

*పారమిత = ఒడ్డు అవతలవైపునకు అగ్రము గలిగి రూపొంద దానాదులను పూరించుట. ఇవి పది. ౧ దానపారమిత. ౨ శీలపారమిత. ౩. క్షమాపారమిత ౪. వీర్యపారమిత. ౫. ధ్యానపారమిత ౬. ప్రజ్ఞాపారమిత. ౭. ఉపాయపారమిత. ౮. దయాపారమిత. ౯. బలపారమిత. ౧౦. జ్ఞానపారమిత.

అట్టివారల మయ్యు - నధిక కాలమ్ము
ఎట్టివారల కేని - బుద్ధి చేయుదుము
కన్యకా! యీయూరఁ - గ్రమమున నేగి
పలువుర మత ధర్మ - ముల విని తేఱు
నర్థంబు లేదని - యరసిన పిదప
బుద్ధ దేవు పిటక - పద్ధతి ననుస
రింతు వనుచుఁ దల్లి - రీతిగఁ దెలిపి
యీమె యాఁడుది యని - యెవరును ధర్మ
ముల వివరింపంగఁ - దలఁపరు గాన
వేఱు రూపము దాల్చి - వెడలుము యనఁగ
మంత్రంబు పఠియించి - మణిమేఖల యొక
తపసి రూపం బంది - దైవాలయములు
వేదికల్ శాలలు - విరుల తోఁటలును
కొలఁకులు నెలవుగాఁ - గొని యున్న మునులు
విజ్ఞానులును సత్య - విదులు పండితులు
నిండి చల్లన యైన - నీడల నుండ
బ్రసవింపని కరువు - ప్రసవించె ననఁగఁ
గుదురు కరూరఁ జెం - గుట్టువన్నప్పుఁడు
సేనా శిరోగ్రంబు - చేరంగ నేల
నాఁడెల్ల నమ్మల - నాడనఁ గేలు

గల కొండ లనఁ దగు - కరుల యూథములు
తమలోన మిగుల వి - భ్రమ మందఁ దేరు
లశ్వముల్ వీరులు - నంబుధ చయము

దిగు నంబుధి మునుంగఁ - దెంపునఁ గదలి
గంగ దరి నిలిచి - కలముల లోన
నుత్తర తీరంబు - నొంగిఁ జేరి కనక
విజయులు మున్నగు - వీరుల గెలిచి
వారి బొమ్మికముల - పై శిల నెత్తి
తెచ్చి స్థాపించిన - ధీరుండు పైఁడి
బాగి ప్రాసరములు - బాగుగఁ దాల్చు
చేర భూపుఁడు తన - కీరితి దెసల
వెలుఁగ బంగరు పడ - గలు పొలుపారు
పురమున హేతువుల్ - ముదిరిన వగుట

సత్య చతుష్కంబు - స్పష్టంబు గాఁగ
నలరారు కొలకు నొ - ప్పారె సొరుగను.

౨౭. మత సిద్ధాంతములు వినుట.

సంశయ రహిత త - త్త్వాంశముల్ దెలుపుఁ
డనుచుఁ దత్తత్సమ - యాచార్య వరుల
మానిత వైదిక - మార్గప్రమాణ

వాదిని డాసి మీ - ప్రణుత సిద్ధాంత
మెయ్యది యనఁ - నతఁడిట్లని పలికె
*పది ప్రమాణములని - వ్యాసుఁడు పలికె
నెనిమిది యని తెల్పెఁ - గృతకోటి యాఱు
కలవని జైమిని - పలికెను పూర్వ
మవ్వి ప్రత్యక్షంబు - ననుమాన ముపమ
శబ్ద మర్థాపత్తి - సహజ మైతిహ్య
మరయ నభావంబు - పరిశేష సంభ
వముల నెఱుఁగనగు - స్వచ్ఛత గలుగు
ప్రత్యక్ష మదియైన - పగుదులై యొప్పు
కంటిచే రంగును - కర్ణమ్ముచేత
ధ్వనిని నాసికచేత - వాసన నాలు-
చే రుచి దేహమ్ము - చే స్పర్శనమును
కని విని శ్వాసించి - తిని తాఁకి సుఖము
దుఃఖమ్మనను వాని - దోసఁగు లేకెఱిఁగి
యాత్మేంద్రియ మనంబు - లను వానివలన
సత్తను భ్రమయును సం - శయమును లేక
దేశ నామములు జా - తి గుణక్రియలను
తెలియంగ నగునంద్రు - లవి ననుమేయు

* ఈ ప్రకరణమందే వెనుక దీని వివరణము కలదు.

ము నెఱుఁగఁజేయున - దనుమాన మండ్రు
సామాన్యమనఁగ శే - ష మనఁగఁ గార
ణమ్మన మూఁడు వి - ధమ్ములౌ నదియు
సామాన్యమనునది - సాధన సాధ్య
ముల యన్వయం బండ్రు - కలభంబు గేఁక
విని యటఁగరియున్న - దని యరయుటగు
శేష మనఁగఁ బాఱు - సెలయేటి వెల్లిఁ
బట్టి యచ్చట వాన - పడె ననుట యగుఁ
గారణమన మబ్బు - క్రమ్ముట గాంచి
వాన వచ్చుననుచుఁ - బలుకుటయండ్రు
హేతువనఁగ నెల్ల - యెడ నితరంబు
నాశ్రయించియ యుండు - నదియగు నాత్మ
ఇంద్రియంబు మనంబు - నేకంబ యగుచుఁ
గాంచిన దానిచేఁ - గానని దాని
నూహించు సాధన - ముపమాన మండ్రు
గవయమ్ము గోవు వై - ఖరి నుండు నన్న
నావుచే దాని తీ - రరయుట యగును
*ఆగమ మనునది - యాప్త వాక్యమగు
విజ్ఞానదగ్రంథ - విషయాలి వలన

* శబ్దమున కాగమ మనియు పేరు.

భోగభూమి యొకండు - భువిఁ గల దనుచు
నరయుట యందు న - ర్థాపత్తి యనఁగ
గంగలో ఘోషంబు - గలదన గంగ
గట్టున నని మది - గమనించు టగును
ఏనుఁగు నెక్కిన - మానిసి దోఁటి
నిమ్మన వేఱొక్క - టీక యంకుశము
నందిచ్చుట [1]వివక్ష - యండ్రు సద్విదులు
ఐతిహ్యమన లోక - మందు వాడుకగఁ
గర్ణపరంపర - గా వచ్చు వార్త
పరికింపఁ బుట్టలోఁ - బాముండు ననుట
ఒకచోట నొకవస్తు - వొకట లేదనుట
ఇటను ఘటము లేద - నుట యభావమగు
[2]సంబంధమన రామ - చంద్రుండు గెలిచె
నన రావణుని యోట - మరయుట యండ్రు
పది పదులందు తొం - బది యున్న దనుట
సంభవ మండ్రు వి - జ్ఞాన శేఖరులు
సంజ్ఞయు భ్రాంతియు - సందేహ మవల
నస్పష్టతయు మఱి - యజ్ఞత జ్ఞాత
జ్ఞానము నప్రశ - స్తము స్మృతి యనఁగ

---

1. స్వభావమునకు సహజము ; పక్ష మనియు పేరులు.
2. పరిశేషమునకు సంబంధమనియు పేరు.

నిలఁ బ్రమాణాభాస - ములగు నెన్మిదియు
నొక వస్తువుంగాంచి - యొగి వస్తు విద్ది
యని యెఱుఁగుట సంజ్ఞ - యగునందుఁ బుధులు
శుక్తిని రజతమం - చుఁదలఁపు భ్రాంతి
నిశ్చయ జ్ఞానంబు - నెఱిలేక యిదియొ
యదియొ యనుట సంశ - యంబంద్రు దాని
ముంగిటి కంబముం - బుత్రుండ యనుచుఁ
దలఁచుట యస్పష్ట - త యటంద్రు ఘనులు
అరసి యలక్ష్యంబు - నజ్ఞతఁ బలికె
వచ్చెనవ నుపేక్ష - వహించు టంద్రు
పలుకు మాత్రన నందు - వెలయు నర్థంబు
సరగఁ దెల్పుట జ్ఞాత - జ్ఞానభూతమగు
అగ్ని యనఁగ నిది - యని యెఱుఁగుటయు
అభ్రసుమంబు వం - ధ్యా పుత్రుఁడనుట
యపరిశస్త వ్యవ - హారంబ యండ్రు
చలి కగ్గి మందని - తలపోయుటయును
నీకు వీరలు జన - నీ జనకులని
పరులనఁ దెలియుట - స్మరణం బటండ్రు
రిలఁ బ్రమాణాభాస - ముల స్పష్టపఱుచు

*నమరుల గురుని లో - కాయత మతము ౮౦

బుద్ధుఁడు నియమించు - బౌద్ధమతమ్ము
కపిలుఁడు తెలుపు సాం - ఖ్యమతము మఱియు
నక్ష చరణుని నై - యాయిక మతము
శీలు కణాదు వై - శేషికమతము
జైమిని వివరించు - మీమాంసకంబు ౮౫

విని వారలను వీడి - విభుఁ డీశ్వరుండు
పశుపతియను శైవ - వాదులఁ జేరి
తమ దైవమెట్టి శీ - లము గలది యన
శైవతత్త్వాంచ త్స్వ - భావు లిట్లనిరి
భానుచంద్రులు భూత - పంచకము యజ ౯౦

మానుఁడనఁగ నెన్మి - దూని జీవుఁడు
దేహంబునై యొప్పి - తెలియనౌ వాఁడు
సత్కలా రూపుండు - సర్వజగముల
భావించి పుట్టించి - పరికించువాఁడు
సంహారణమునఁ గ - ష్టము తీర్చువాఁడు ౯౫

---

* ప్రత్యక్షాదు లాఱు (అభావము వఱకు) కపిలాదులచేఁ గైకొనఁబడినవి లోకాయతమునకు ప్రత్యక్ష మొకటి, టియు బౌద్ధమునకు ప్రత్యక్షానుమానములు రెండును సాంఖ్యమునకు పై రెంటితో నాగమమును నైయాయికమునకు పైమూటితో నుపమానమును వైశేషికమునకు పై నాల్గింటితో నర్థాపత్తియు మీమాంసకు పై యైదింటితో అభావమును ప్రమాణములు.

తనకంటె వేఱేది - యును లేనివాఁడు
శంభుండు వేల్పని - శైవుండు పలికె
ఈ లోకములు దేవు - డిడిన గ్రుడ్డనుచు
బ్రహ్మవాది యనియె - వర కరుణాళు
వబ్ద వర్ణుండు శా - స్త్రావలి తెలుపు ౧౧౦

నారాయణుఁడె లోక - నాయకుఁ డనుచు
వైష్ణవుం డొకరుండు - స్వమతమ్ము వినిచె
*ముఖము వ్యాకరణంబు - ముక్కు శిక్షయుగ
కనులు జోస్యము నిరు - క్తంబు కర్ణములు
కల్పంబు చేతులు - కాళ్లు ఛందముగఁ ౧౧౧

బాలుపారు మా స్వయం - భువు వేదమునకు
నాద్యంతములు లేవ - యను వైదికులను
విని సత్యము స్థిరత్వ - మును వీనియందు
కనరాని వగుట యా - కఱుములు నప్పు
వని జైనవృద్ధుని - గని కేలు మోడ్చి ౧౧౨

మీ దేవుఁడెవ్వఁడు - మీ తత్వమేది
వివరింపుఁడనుడు న - వ్వృద్ధుఁ డిట్లనియె

---

* ముఖం వ్యాకరణం తస్య జ్యోతిషం నేత్రముచ్యతే ।
నిరుక్తం శ్రోత్రముద్దిష్టం ఛందసాం విచితిః పదే ।
శిక్షా ఘ్రాణంతు వేదస్య హస్తౌ కల్పాన్ ప్రచక్షతే ॥

అగణితమై యున్న - యర్థంబులందు
ఎల్లవేళల నెల్ల - యెడ నెల్లవిధుల
నంటి తెలియవచ్చు - నధిక విజ్ఞాని

మర్కలి దేవుఁడే - మా ప్రభుఁడగును
నవసూర్యుఁ డనెడి గ్రం - థమ్మునఁ జెప్పఁ
బడు విషయము లైదు - పరికించి వినుము
భువి నాల్గుతెగ లణు - వులు గలవందు
జీవుఁ డా యణువులఁ - జేరుట విడుట

గలదు మన్నీరగ్గి - గాలి యనియెడి
నాల్గింటిచేతనే - నగములు తరులు
దేహముల్ గల్గును - తీఱెడి తఱిని
తమ తమ మూలత - త్త్వమ్ములఁ గలియు
వాని కూడిక విడి - వడుట యెఱుంగు

వాఁడె జీవుండనఁ - బడువాఁడు చుమ్ము
శీతోష్ణములు గల్గి - చెలువొందు జలము
ధరణి యాదరువుగాఁ - దనరారుచుండు
వేఁడియుఁ గాంతియు - వెలసిన దగ్ని
చలువ వేఁడియుఁ గల్గి - చలియించు గాలి

పై గుణమ్ముల నెల్లఁ - బ్రకటించు భూమి
వీని కూడికచేత - వేర్వేఱు ప్రకృతు

లోఁది యవ్వలఁ గార్శ్య-మందుచుఁ జిదియు
క్రొత్తవి పుట్టి యొ-క్కొంట మఱొండు
చొరక జలాణువు-లు రసాణువులుగ ౧౩౫

మాఱక యొక్కటి-మఱిరెండు గాఁగఁ
బగులక దావాగ్ని-వలెఁ బరవకయుఁ
దిరుగు నడఁగు మూర్ఛ-స్థితి మూర్ఛలేక
ధర జనింపఁగఁగూడుఁ-దరువాత వీడి
తమ తమ గుణములఁ-దనరారుచుండు ౧౪౦

చేరి యున్నతమయి-చెదరి యల్పమగు
వెదురయి తోలవడు-వృక్షమై మొలచు
పూర్ణచంద్రుంబోలి-పొలిచి మేదినికిఁ
గట్టగా నిండిన-గణనకు రాని
గణములు కూడి యొ-క్కట భూతములయి ౧౪౫

తగ్గియుఁ గలిసియు-మ్రొగ్గని కరణి
నొండు ముప్పాతిక-రెండు పాతికలు
పాతికయె తగ్గుఁ-బదపడి హెచ్చు
దానికి నొక పేరు-తనరున యేమి ?
ఈ గుణముల జను-లెనసినఁ గాక ౧౫౦

నేల నిండుటయును-నీట నానుటయు
నగ్గిఁ గాలుట గాలి-నల్లలాడుటయు

నను కార్యముల నొంద - నగున యొందేని ?
జ్ఞాననేత్రమున న - ల్పాణుగుణంబు
లెఱిఁగిన వారలే - యిలఁ బెద్దవారు

తక్కువారలు భూత - తతినుండి ముక్తి
నందఁజాలరు సంజ - యం దొక్క వెందు?
నను కానలేరట్టి - ఘనులు వెందు? కల
నుఁడి చూపుటేల యీ - భూతలమందు
కర్మజన్మల నర - కంపు జన్మంబు

పశు జన్మమును తామ్ర - భావ జన్మంబు
స్వర్ణ జన్మంబు ర - జత జన్మములను
క్రమమున నెత్తి వ - ర్ధనమంది పుట్టు
వారు స్వచ్ఛంపు ధ - వళ జన్మమెత్తి
ముక్తి నొందుదురు ము - ప్పాల నొందబోరు

కాని జనంబు లీ - క్రమము నశింపఁ
జెడుదు రెన్నటికిని - కడతేఱలేరు
మహి జన్మచక్రంబు - మండల మనఁగఁ
జెలఁగుఁ బొందుటయును - క్షీణించుటయును
తొలిచోటి కేగుట - దుఃఖముల్ సుఖము

లందుట సాధించి - నది నీఁగుకొనుట
పుట్టుట గిట్టుట - పురుషుండు గర్భ

మునఁజొచ్చినప్పుడే - మునుకొని కలియు
సుఖదుఃఖములు కూడఁ - జూడ నణువ్రతె
నీ గుణంబులు నణు - నిచయంబు లగుచు

సుఖదుఃఖములఁదేలు - చును సుమ్ము నిన్ను
మర్కలి శాస్త్ర మ - ర్మంబిద్దియనఁగఁ
బూర్వోత్తర విరుద్ధ - ములగు తత్త్వముల
వదలి [1]దిగంబర - వాదిని గాంచి
మీదేవుఁ డెవ్వఁడు ? - మీ మత తత్త్వ

మెయ్యది ? యది వెల - యించు నాబంధ
మోక్ష నిరూపణ - ముంజేయుఁ డనఁగ
నతఁడిట్టులను [2]నింద్ర - శతకంబుచేత
నగ్గింపఁబడుచుండు - నర్హంతు దేవుఁ
డతని గ్రంథములు - మూఁడనురు నంగాగ

మంబును పూర్వాగ - మంబు బహుశ్రు
తాగమ మనఁగఁ - గాయంబులు మూఁడు
తన్మాత్రకాయ - మతన్మాత్రకాయ
మనఁగఁ గాలాకాయ - మట్టు స్థిరుఁడైన
జీవుఁడణువులు దు - ష్కృతియును సుకృతి

1. దిగంబరవాదులకు నిర్గ్రంథవాదులని యు పేరు.

2. భవనేంద్రులు నలువదియిద్దఱు, వ్యంతరేంద్రులు ముప్పదియిద్దఱు, కల్పేంద్రు లిరువదియిద్దఱు చంద్రుఁడు, సూర్యుఁడు, నరేంద్రుడు, మృగేంద్రుఁడు అనువారు.

వానిచే నొదవెడి - బంధమోక్షములు
వాని పద్ధతులును - వరుస వర్గంబు
తత్తత్స్వభావ ప - ద్ధతులు వేఱయ్యుఁ
దోఁచు తీరుల నొక్క - ధోరణి నున్న
నిత్యమె మఱియు న - నిత్యమె నిలిచి
సూక్ష్మబుద్ధుల లెక్క - చొప్పునఁ బుట్టు
స్థితి లయమను మూఁడు - స్థితు లొప్పుచుండు
నింబంబు మొలతెచ్చి - నింబమే యగుట
నిత్యంబు కామియు - నిత్యంబటండ్రు
పెసలు గుణము చెడ - వీడక లద్దు

చేసినచోఁ బెసల్ - చెడుటయు గుణము
చెడకుండుటయుఁ గల్గు - వడిని తన్మాత్ర
కాయ మంతటనుండి - గరిమను వస్తు
వుల నడపును నిత్య - పూతమైనట్టి
దయి యతన్మాత్రకా - యమ్మన్ని వస్తు

వుల నిల్పుచుండును - పొలుపుగా నిట్లు
కాలము గణితమౌ - ఘటనమల్పంబు
కల్పమౌ దీర్ఘసం - ఘటనముం జేయు
నన్నిటికిని స్థల - మాకాశ మొసఁగు
విస్తారముగ నభి - వృద్ధి గావించు

జీవుండు దేహముం - జేరి యింద్రియ సు
ఖమ్ము లనుభవించుఁ - గడకొక్క యణువు
దేహమగును వేఱు - దేహముల్ దాల్చి
సత్కర్మ దుష్కర్మ - చయ మాచరించి
ఫలము లనుభవించు - పట్టున రెంటి ౨౧౫

మార్చి పూర్వ ఫలము - మా యింపనగును
అట్లు సేయుట ముక్తి - యండ్రు తత్త్వజ్ఞు
లని యాతఁడు వచించు - నవ్వల సాంఖ్య
వాది స్వసిద్ధాంత - పద్ధతిఁ దెలుపఁ
దొడఁగె విజ్ఞానంబు - తోరంబుగాఁగ ౨౨౦

నది త్రిగుణాత్మక - మై మనోవికస
నము లేక మహిమమ్ము - సమశక్తినుండి
యెల్ల యర్థము జని - యింప నిల్లగుచు
మూల ప్రకృతియగు - మొఁ జిత్తమందు
తనరు మహత్తత్త్వ - మను బుద్ధి వెడలె ౨౨౫

నందుండి యాకాశ - మందుండి గాలి
యందుండి యనలము - య్యనలంబునుండి
జలము జలమునుండి - స్థలము వెల్వడియె
నవ్వాని కూటంబు - నందుండి మనసు
నందుండి వెడలె - నహంకృతి వ్యోమ ౨౩౦

వీథి శ్రవణశబ్ద - వికృతులు గాలి
వలనఁ ద్వక్స్పర్శనుల్ - వహ్నియందుండి
చక్షుః ప్రకాశముల్ - జలమునుండి
నాలుక చవియును - నేలయందుండి
నాసిక వాసన - నలువుగఁ గలిగె

వాని ననుసరించి - త్వక్కునుండి
వాక్పాణి పాదముల్ - పాయు వుపస్థ
లను నైదు కర్మేంద్రి - యంబుల నైన
భూత వికృతులయి - పొలుచు కొండలును
చెట్లు మున్నగునవి - చేరి జనించి

జగముగా పర్ధిల్లి - చను దెంచినట్టి
పూర్వపుఁ దోవనే - పోయి యణంగఁ
బ్రకృతి యంతంబునఁ - బ్రళయంబు దాఁక
నొక్కటై యెల్లెడ - మిక్కిలి పరవి
నిత్యమై యెఱుకకు - నిలయమై మూఁడు

గుణములఁ దవులక - కొఱలెడి యింద్రి
యమ్ముల నెఱుకకు - నందక యెల్ల
యర్థముల్ తోఁప ని - ల్లగుటయె కాక
యయ్యర్థతతి యర - యఁగ నెఱుకగుచు
నేకమై యది యెల్ల - యెడల వ్యాపించి

నిత్యమై యెఱుకకు - జ్ఞేయమై యలరు
పురుషుఁ డై యింద్రియములై - పొలుచు తన్మాత్ర
లగు నిరువదియైదు - పగుదులఁ దనరు
నేల నీరు నగిని - గాలి యాకసమె
మైనోరు కను ముక్కు - వీనులై రూపు

చవి కాంతి చలనము - శబ్దమై పరఁగి
వా క్పాణి పాదముల్ - పాయు వుపస్థ
లై మనోబుద్ధి - చిత్తాహంకృతులును
జీవునితోఁ జేరి - చెలఁగుచునుండు
నని స్పష్టపఱచిన - యాతని పలుకు

విని యాల వై - శేషికుని గని నీదు
తత్త్వ మేదనఁగ నా - తం డిట్టులనియె
కన నిత్యవస్తువు - గుణము కర్మంబు
సామాన్యమును విశే - షము కూటమనఁగ
నాఱు విధములగు - నందు సత్యంబు

గుణము కర్మంబును - గూడి యే నెని
కై నఁ గారణమగు - నావస్తు వరయఁ
దొమ్మిది విధములై - తోఁచుచుండు
వసుమతి జల మగ్ని - వాయు వాకసము
దెసలు కాలము నాత్మ - దెందమ్ము ననఁగ

వసుధకుఁ గలుగు - శబ్ద స్పర్శరూప
రస గంధములు పయి - రసము మొదలుగ
నొక్కొక్క గుణములే - కుండును తక్కు-
వానికి శబ్దాది - ప్రకృతులు గురుత
లఘుతయుఁ గృశత - స్థూలతయు సౌందర్య
మును మృదుత్వము - రూపమునుగా ననేక
గణనీయమగు వస్తు - గుణచయ మగును
వస్తువు గుణమును - ద్రవ్యము కర్మగుణులఁ
జలుపుట కధికార - ములు గల వగును
పర సమానతమె స్వ - త్వము నిచ్చుకతన
జరుగుట నిలుచుట - సామాన్య మగుటఁ
జచ్చుట పుట్టుట - చనుట వర్ధిలుట
వస్తు తత్త్వంబయి - వసుధ నొప్పారు
నది యణుకూటమై - యలరారు నవ్వి
గుణమన గుణియనఁ - గొమరారు ననుచుఁ
బలికె వైశేషిక - వాది యా పిదప
భూతవాది సముగ - నాతఁ డిట్లనియె
కండ చక్కెర మధూ - క ప్రసవములు
మఱికొన్ని వస్తువుల్ - మర్దించి కాచ
నాసవంబు గలిగి - నట్టులు భూత

ములుచేర నొక్క - సంచలనమ్ము గలుగు
నశియించు తఱిఁ - దద్గుణమ్ము లవ్వాని
యందె యడఁగు మృతి - నందు జీవమ్ము
తోడఁ గూడిన చల - దుద్భూత సంచయము
జీవంబు తొలఁగ వి - శీర్ణంబు లగుచుఁ
దద్వికృతులు మూల - తత్త్వంబు లందు
కలియును తత్త్వమి - క్కరణి నొప్పారుఁ
దక్క వికల్ప త - త్త్వమ్ముల సమితి
లోకాయతు లెఱుఁగు - వీఁకయె చుమ్ము
మాకుఁ బ్రత్యక్ష - ప్రమాణంబు తక్కఁ
దక్కను మానాది - తతులు నశించు
నీ జన్మమున ఫలం - బీ జన్మమందె
యనుభవం బగు మఱు - జననంబు కల్ల
ఇప్పటి ఫలముల - నే జన్మమందొ
యనుభవించు ననుట - యవిచార వాక్య
అని యాతఁడు వచింప - నన్ని మార్గములు
మణిమేఖల వినియు మంచివి కాక
యున్నను వాదాడ - నొల్లక పూర్వ
జన్మమే నెఱిఁగిన - సరణి మఱెవ్వ
రెఱిగినారని నవ్వ - నాతండు భ్రాంతి

నేత స్వప్నావస్థ - చేతను సంశ
యంబు దగునరీతి - నిదియుండుఁగాని
నుహించి ప్రత్యక్ష ప్ర - మాణ మేదేని
కలదే? యనఁగ నీకుఁ - గలరుగా మాతృ
పితరులు వారల - పితరులు తెలుప

అనుమానమున నమ్మి - యలరితిగాని
ప్రత్యక్షముగఁ గాంచ - నలతి వాదేమి?
విశ్వాస జ్ఞానంబు - నెగడక యున్నఁ
బరమార్థ తత్త్వంబు - నరయుట కిద్ది
యనుమానమా? యిట్టు - లనకుమ యనుచు

నై క్యార్థముం దెల్పి - యయ్యామ యిట్లు
మాటు వేసమ్మున - మత తత్త్వములను
తెలిసె నైదింటిని - తేట తెల్లముగ.

---

౨౮. కాంచీపుర ప్రవేశము.

మాధవితో సుత - మతితో నజవణ
ఋషిచంద్రుఁ గరువ్వార - నీక్షింపఁ గోరి
శత్రురాజుల గొప్ప - సైన్యంబు వోలెఁ
జుట్టిన పల్లెలు - సారిదిని దాఁటి
కలుజాలలో నుండి - వెలివడు నీట

గృహిణులు నిడుదలౌ - కేశముల్ గడుగఁ
గలసి చిక్కనయైన - కలశంపు నీరు
యువతులు యువకులు - నొడళులఁ గడుగు
యంత్రంపు బావుల - యందలి చంద
నపు నీరు నృపతి జ - నన దినమందు

చిన్నిన గ్రోవులఁ - గొమ్మలు చల్లు
వాసిత జలము త - పస్వుల పాద
యుగ్మంబు గడుగ శీ - లోపాసకాలి
కరముల జాఱు పుం - గళ గంధజలము
దాత లంకురుపాఁగ - తనర నిండించు

చలిపందిరులలోని - చల్లని నీరు
క్రమ భాగములు గాఁగ - గంధవస్తువులు
చేర్చి నూటిన వారి - చేతుల నీరు
ఎల్ల మెడలఁ బాఱి - మొగఁదొట్టుకతన
జలచరములకు మైఁ - గల నీచుకంపు

తొలఁగి గుమాయించు - తొలుకలు గలుగఁ
గలువలు నల్లి చెం - గలువలు నల్ల
కలువలు వన్నెల - కంజాతములును
పరవఁ దుమ్మెద లార్వ - వాసవధనువు
వెలసినట్టు లగ డ్తె - విలసిల్లుచుండె

బహువిధ యంత్రముల్ - పరఁగిన కోట
గోడ లెత్తై నిల్వ - గోట కావలను
కావలి వనము చ - క్కన గాఁగ నడరి
జిగి వెదఁజల్లు రా - జిత రజతాద్రి
పగిలిన దననొప్పి - వసుధ యెల్లెడల

వెన్నెల యను సుధ - విలసిల్ల విరుల
తీవలు కలిసి వ - ర్ధిలిన వాకిలిని
తలవంచి చొచ్చి కా - వలి కాయువారు
మూఁగి సద్రామోఁత - మ్రోఁగు వాకిలియు
చేఁప లమ్మెడివారు చెఱకమ్మువారు

అప్ప మమ్మెడివారు - నువ్వమ్మువారు
పిట్టమ్మువారలు - నట్టమ్మువారు
కలిను మమ్మెడివారు - కల్లమ్మువారు
పొడి కలపము గంద - వొడి యమ్మువారు
దారమ్ము లమ్మెడి - వారి వీదులును

కుమ్మరుల్ కంచరుల్ - కమ్మరవాండ్రు
రాగరుల్ పైఁడి క - రంచెడివాండ్రు
రజతకారులు మహా - రజతకారకులు
జల గడ్డువారు త - క్షకులు శిల్పులును
చిత్రకారులు పట్టు - చే నేయువారు

సాలెలు దర్జీలు - మాల కరులును
సంగీత విదులు జో - స్యము చెప్పువారు
చర్మకారులు పెక్కు - కర్మకారకులు
కాఁపు వారలును నా - కా వర్తకులును
శంఖమ్ములను కోయు - జనులు ముత్తెములఁ

బగడమ్ములను బెజ్జ - పఱచెడివారు
సవరిల్లు వాడలు - జైత్ర జాతీయ
ములను శేటిన - యాట వెలఁదుల వీది
వెవ్వేలు నూనెలు - వెల కిచ్చువారు
వెలచేయు ధాన్య రా - సులఁ బోయువారు

సూతులు మాగధుల్ - వైతాళికులును
గలుగు వాడలు కంటి - యలవికి మీఱు
సున్నితమగు పని - సొంపు పెంపారు
వర్ణకారకులున్న - వాడలు పసిఁడి
వన్నె మెఱుఁగు కొను - వారల వీది

రత్నమ్ము లమ్మువా - రలు గలవీది
ధరణీశువీథి ప్ర - ధానుల వీథి
సేనాపతుల వీథి - సేనల వీథి
సందులు రచ్చలు - చదుకముల్ మండ
పమ్ములు క్రొత్తగాఁ - బట్టిన కరుల

బంగరు కింకిణుల్ - పరగు గుఱ్ఱముల
గతులను మఱపు మా - వతు లాశ్వికులును
పెరుగు పేదలును కృ - త్రిమా పర్వతములు
ఆప గొలుపు చంద - నాదులతోడఁ
గ్రతు భుక్ప్రతతులు స్వ - ర్గంబునే మఱచి

తమ తమ చెలులతోఁ - దానంబు సేయు
జలజాకరములు శా - లలు కూటములును
చిత్రమంటపములు - చిత్రశాలలును
కాంచి యానందించి - కలరూపుతోడ
విను ద్రిమ్మరులు వేడ్క - విడియుచునుండు

నింద్ర విహారాన - రుంద్ర మోదమున
పూత ధర్మంబులు - మొగి నభ్యసించు
వారున్న యమ్మని - పల్లియఁ జొచ్చి
కోవలు జనకుండు - గురుతపో వృత్తి
జరిగు నాతని మహా - సార్థవాహుఁగని

తత్పదములకు వం - దన మొనరించి
తన పాత్రదానము - దాన ఫలమునఁ
బడు పుత్రకుండు శ్రా - వక విభుఁడగుట
నిందర్ భోగమ్ముల - నెసలారుటయును
కొనివచ్చి యతనికి - మణిపల్లవమున

బుద్ధ పీఠమును చూ - పుటయు నతండు
తన పూర్వజన్మ వృ - త్తము నెఱుఁగుటయు
నెఱిఁగిన యాతని - యెదుర దైవము
కనఁబడి హృత్క - లంకమ్ము దీర్చుటయు
సంగమ పురమును - సందర్శనమ్ము మిగ్రింగ

యజవణ మునివెంట - నరిగి తల్లులును
వంజి చేరుటయు నొ - ప్పఁగ విన్న పిదప
శ్రావక విభుఁడు స్వ - రాజ్యంబు చేర
తానా స్థలమువీడి - యీ నగరంబు
చేరి కన్నగిని - దర్శించిన యవల

మత బోధకులు తమ - మత తత్త్వములను
వినిపింప వినుటయు - విన్న యర్థములు
మదికి నచ్చమి బౌద్ధ - మత ధర్మములను
విన నిచ్చగించి త - ద్వేత్తల వెదక
నటకు వచ్చుటయుఁ దె - ల్పుటతోడ నతఁడు

పూత చరిత్ర! - నా పుణ్య ఫలంబె
నిన్ను గాన్పించెను - నీ తలిదండ్రు
లొనరఁ బూర్వము సేయు - నరు దుష్కృతంబు
వలన మధుర కాలి - ప్రక్షీణముగుట
విని సుఖుదుని దమూ - వీర మతమున

కర్మాఁడే యగుట - గృహస్థ జీవితము
మాయ యని యెఱింగి - మహిత సంపదలు
కాయంబు బుద్బుద - గతిఁ బోలుననుచు
భావించి నిశ్చల - ప్రమితి నందితివి
తత్త్వ చింతనముకోఁ - దపము పూనితివి

పడమటిరాజు చే - రఁడు మున్ను స్త్రీల
తోడ నీ సరసి నీ - రాడి యుందుండ
రమణ లంకంగల - శ్రమణాకాంతి యను
గిరిఁజేరి వలగొని - మరలు చారణులు
గగన చారులు గుణ - గణ్యులు ధరణి

పతి కిట ధర్మ సం - గతులు బోధింపఁ
దలపోసి దిగి శిలా - తలమున నిలువఁ
గని రాజు వారలఁ - గడు గౌరవించి
తన పూర్వ పుణ్యంబు - దైవాఱు కతన
వారల వినుతించి - పదసేవ చేసి

పరిశుద్ధమగు నాల్గు - వగల యన్నంబు
పాత్ర లందుంచి సా - పడు తరువాత
నంజలి ఘటియించి - యతి భక్తి నిలువఁ
బుట్టుచే దుఃఖమ్ముఁ - బుట్టమి సుఖము
నను బుద్ధుఁడు వచిం - చిన సత్యసుధను

చెవులారఁ జవులూరఁ - జింతలు నీఁగఁ
జలికించు నానాఁడు - చెలువ! నీ తండ్రి
కిని తొమ్మిదవతర - మునవాఁడు కోవ
లుండను నతని కీ - దండితారాతి
తేఁడు పీడనిచెలి - కాఁడగు కతన

గురుధర్మ వితతి త - త్పరమతిఁ దాను
విని తన పూర్వులు - వినుత మార్గమున
గడియించినది కాక - కడుఁ గూర్చు ధనము
పలు కోటు లేడు - నాళులలోన బీద
జనుల కొసఁగి తప - శ్చర్యను బూనె

నతఁడు సుగతున కి - య్యద్రిపైఁ గట్టి
యుంచిన చైత్య మీ - యుర్వి-జనముల
పాప చయమ్ములఁ - బాఱంగఁ దోలు
నది కాంచు నాస నే - నరుదేర నిచటి
మునులు విజ్ఞానమ్ము - బోధించి మీ పు

రము జేపు జలధి గ - ర్భంబునఁ జొచ్చు
ననిన వాక్యము లిట - విని నిలిచితిని
దుర్విధి ప్రేరేప - దోరు నీ తండ్రి
పూర్వ పుణ్యాస వే - ళ్ళులఁ జేరియున్న
నచట దుష్కర్మ ఫ - లానుభవమ్ము

పరిపూర్తి యగుడుఁ - దపం బాచరించి
భార్యతోడఁ గపిల - వాస్తు పురమునఁ
బుట్టిన బుద్ధుని - పూత ధర్మములు
విని ముక్తినొందు వాఁ - డని యద్భుతంపు
వృత్తాంతమును జ్ఞాన - వృద్ధులు తెలుపఁ
దెలిసితి నేను నా - దినముల నచట
నతని ధర్మమ్ములు - హితముగ విందు
నియ్యది ద్వైదికుఁ - జెఱిగింప నీవు
నెఱిఁగితి మానిచే - నింక ధర్మముల
విని కడకేఱుము - వినఁదగు స్థలము
కంచి యంచతఁడు - తత్కాంచీపురమ్ము
చేరె నీ తల్లులు - చేరి రచ్చటికి
నానాట నిప్పుడు - వానలు లేక
మలమల మాఁడి - జీవులు చచ్చుచున్న
వారు కావున ముని - వరులకు నన్న
మిడువారు లేకుంట - నీ పురమ్మునకు
వచ్చిరి చూడు మా - పట్టనమ్మునకుఁ
గారు మొగులు వోలెఁ - గడు శీఘ్రగతిని
తరలి యందలి వారి - నరయుట సీకుఁ
దగవని వచియింపఁ - దన్వి యాతనికిఁ

గేలోన్మెట్టి పాత్రమ్ము - కేల ధరించి
వంజి మహాపురి - ఎడమటి దెసను
దివికి నెగసె వడ - దెస నేగి మగలి
యింద్రు నమరపురి - యిల కేగుదెంచె
ననదగి సకల క - ల్యాణ సంపదలం

బొదలిన బంగారు - పురముగు గాంచి
ఫల హీనముగుటం బ్ర - భా హీనముగుచు
నుండుట గని నొచ్చి - యుష్పురంబు నన
ప్రహరిని వలగొని - పట్టణమధ్య
మునం జేరె; నటం జోళ - జనపతి యనుజుం

డరుదెంచి పసిండి శా - ఖావలి పచ్చ
లాకులు పసుపు పూ - జేకులు బోధి
భగవానున కమర్చు - భవ్యాలయమ్ము
వలగొని చొచ్చి మ్రొ - క్కులు సమర్పించి
యటకు నైరృతి దశ - నమరు పూందోంట

కేగ నా యువరాజు - నెదుటికి వచ్చి
వినమిత గాత్రుండై - వినుతించి కేలు
మోడ్చి కంచుకి పల్కె - భూపాను జన్మ।
కొమిరెల మిన్న యా - కోవలు తనయ
తపము పూనిన దమ్మ - తసురభి చేతం

బూని ధర్మద వన - మునకు నానవలె
వచ్చియున్నది యనఁ - బ్రభు ననుజుండు
బంధులతో మంత్రి - వర్గంబుతోడఁ
చనఁగోరి పూర్వము - కంటె నింపుఁ బ్రతిమ
యున్నది యెల్ల స - త్యం బయ్యె ననుచు

ధైర్యము విడిచిన - యావ్పోటి కేగి
పాలసమూనఁ బొర - పాటొందె నేమొ ?
చేసిన తపములు - చెడియెనో ? సతుల
క్రొత్తసి తనమునఁ - గుంటయ్యె నేమొ ?
సద్గుణ రత్నమా ! - జనపద మెల్లఁ

గఱవుచేఁ గష్టింపఁ - గారణ మేమొ ?
తెలియును కలఁత నొం - దితిఁ దేఱుకొంటి
మున్నొక వేలుపు - మొగిఁ బ్రసన్నమయి
ముచ్చిరకుము జీవ - ముల పీడఁబోకు
సత్తపస్విని యొక - చామ యేతెంచి

తన చేతి పాత్రచేఁ - దఱుఁగక యుండు
బోనమ్ము వలవ - జీవులను పోషించు
నాయమ కరుణచే - వమరాధి నేత
వంపున నధికమా - వర్షంబు కురియు
నామె యీ నగరాన - కరుదెంచు విదప

నతిశయ ధర్మ ప - ద్ధతులు పెక్కుగను
కురియుచున్నను నీరు - తఱుఁగక యుండు
గోముఖియను పేరు - కొలఁకుతోడ మణి
పల్లవమే యిటు - వచ్చిన దనఁగ
గొప్ప కొలంకును - కుసుమ వనంబు

వెస నిల్పుమని వేల్పు - వెడలిన పిదప
నీ విరి వన మీ స - రోవర మిచట
నిర్మించితి మనుచు - నెలఁతకుఁ జూప
మోదంబు నంది నా - పూర్వ వృత్తంబు
వివరించు నమ్మణి - పీఠిక యిద్ది

యన బుద్ధ పీఠిక - నచటఁ గల్పించి
మణిమేఖలాదేవి - మఱి ద్వీప తిలక
వినుతింపఁ దగిన కో - వెలలు గట్టించి
పూజ లుత్సవములు - భూపాలకుండు
చేయంగ నియమించి - స్త్రీ రత్నములను

వినుతించి పంకజ - పీఠికఁ గాంచి
వలగొని మ్రొక్కి యాఁ - కలికి మందైన
యమృత సురభిఁ జూప - యఖిల జనములు
వత్తురు గాకని - వచ్చి క్రందుకొను
మూడు భాషల - జనములలోన గ్రుడ్డి

కుంటి చెవిటి గూని - ఘోర రోగులును
మూంగలు బ్రతుకులు నా - పోవని తృష్ణ
గొన్న వారలు గొంద - గొన్న వారలును
చింపు లుడుచువారు - జీర్ణ దేహులును
వేలకు వేలుగాం - బృథివి యీనె నన

నెగడి క్రమ్మాట తోడ - మృగపక్షి వితతి
పుడమియే పల్లమై - యడంగ నొక్కటను
చేర నొచ్చిన యెల్ల - వారల కన్న
మిడుచుండ ఘనాలచే - నిడు భిక్షఫలము
నీరును కాలంబు - నేల సాధనము

ననువుగ నమర వి - త్తిన విత్తునుండి
నిగుడారు పంటకం - బెను గొప్పదనుచు
నెన్నంగదగి యూమె - యన్నంబు కురియు
వానయుం బంటయు - వర్ధిల్లి ఫలము
నొసంగిన దననొప్పి - యోదుచుదుకులను

మానువుచుండ న - మ్మానినీ మణిని
జనములు పొగడుట - విని తల్లియు సుత
మతి యఱవణముని - పతియును మోద
మున మణిమేఖల - భువన జీవులకు
నన్నంబు వెట్టుచు - హర్షించుచున్న

ధర్మశాలను డాయు - తఱి యామె కాంచి
యెదురేగి వారల - పదముల కెఱఁగి
భవనాశముం బల్కి - పాదముల్ గడిగి
యాసనమ్ముల నొసంగి - యతి రుచ్యమైన
భోజనమ్ములు వెట్టి - ప్రొద్దుపో మున్నె
యారగించు పిదప - నాకు వక్కలును
పచ్చకప్పుర మిచ్చి - వారి దీవనలఁ
బొంది కృత్రిమవేష - మును వీడి తనయ
తల్లుల కడనిల్చెఁ - దత భక్తితోడ.

---

౨౯. తపస్వినియై ధర్మములు వినుట.

గద్యము.

అట్లు తెలచి నిలిచిన మణిమేఖలను దీవించి విమల వాగ్విశారదుఁడగు యఱవణ మునీంద్రుఁ డిట్లనియె. నాగదేశ రాజపుత్రి పీలివలయ చోళవిభునకుఁ గన్న కుమారుని మణిపల్లవము చేరిన కంబళసెట్టి వశముసేయ నతఁ డానందచిత్తుఁడై యందికొని కలమెక్కి వచ్చుచుండ నొకరేయి నడుజామునఁ దీరము చేరువ నా కలము చెడుటయు శిశువును కానక యా సెట్టి చింతించి చింతించి చేయునది లేక యా వృత్తాంతమ్ము రాజునకుఁ దెలిపె.

ప్రభుఁ డా వార్త విని మిక్కిలి పరితపించి తనయుని తీర భూముల వెదకుచు నింద్రోత్సవము మఱచె. పూర్వము నౌక చెడి సంద్రమున మునుఁగఁ బచ్చని కంబళమును బంగరు సూదితోఁ గుట్టిన తీరగపడఁ గోవలుని పూర్వుఁడగు కోవలుఁ డేడు దినములు కడగండ్లు పడుచు నీదుచుండ నతఁడు నిశ్చల శీలుఁడు మహాదాతయు నగుటచే నింద్రుని పాండు కంబళాసనము వడవడ వడంకె. అది యెఱిఁగి యాది భగవానుఁడు బోధి మూలమునఁ బ్రవచించిన ధర్మములను వ్యాపింపఁజేసిన వణిజుఁడు వనధిని వసట నొందుచున్న వాఁడతని గట్టు చేర్పుమని పారమిత ముట్ట ధర్మము పాలింప ధర్మచక్రము దొరలింప జన్మ పరంపరయ దుత్పాద్పడునని చారణులు కారణములతోఁ దెలుప వచ్చి సాయపడినందుల కా దేవతపేరు తండ్రి నీ కిడియె. ఆ దైవము నీకును స్వప్నమందలి జ్ఞప్తివలె సన్యాసమును బోధించినది. ఆ దైవశాపము వలన సంగమ నగరమును జలధి మ్రింగె. నీ తల్లులు నేనును నీ కొఱకే కాంచీపురంబు చేరితిమి. అనుటయు నమ్మణిమేఖల అఱవణుని బుద్ధ పీఠకను వినుతించి మ్రొక్కి ద్వీపతిలకయు నాకీ నగర వృత్తాంతము చెప్పినది. కావుననే వంజిపురికిఁ బ్రచ్ఛన్న రూపమున నేగి యట వెవ్వేఱు మత సిద్ధాంతములు విని పిదప వినినవానితోడన నా గుప్తవేషమును విసర్జించితి. స్వాములవారు సత్య సిద్ధాంతము

నెఱిఁగింప నేఁడుచుంటి నని యర్థింప వచింతు సావధానమతివై వినుమని యతం డిట్లనియె.

ఆదిభగవానుని ప్రమాణములు రెండే అవి ప్రత్యక్షానుమానములు. చూచి తెలియునది ప్రత్యక్షము. నామ జాతిగుణ క్రియలు తక్కఁ దక్కినవి యనుమాన మందు చేరును. కారణకార్య సామాన్యజ్ఞానము కలదియు నొకటిని వదలి వేఱొండు లేనిదియు ననుమాన మనఁబడు. అది పొగవలన నగ్నివలెఁ గారణమువలనఁ గార్యము నెఱుఁగుట. ఇతర ప్రమాణములెల్ల నీ యనుమాన మందు చేరును.

అనుమానమందు పక్షము, హేతువు, దృష్టాంతము, ఉపనయము, నిగమనము అను నైదంశములు కలవు. ఈ పర్వత మగ్ని కలది యనుట పక్షము. పొగ కలది కావున అనుట హేతువు. వంటయింటివలె అనుట దృష్టాంతము. కొండయును పొగ కలది అనుట ఉపనయము. పొగ యున్న చోట నిప్పు కలదనుట నిగమనము (వ్యాప్తి). నిప్పులేక పొగలేదనుట వ్యతిరేక నిగమనము. నిప్పును పొగయు లేనిది మడువువలె ననుట (విపక్షమున హేతువాక్యము) వైధర్మ్య దృష్టాంతము. వినుట యను కార్యమగుటచే శబ్ద మనిత్య మనుట పక్షము. చేయఁబడుటచే ననుట పక్షధర్మవచనము. ఏవేవి చేయఁబడునో యవి యన్నియు ఘటమువలె ననిత్యము లనుట అన్వయ వ్యాప్తి (సపక్షానుసరణము). ఏదేది అనిత్యము

కానిదో (నిత్యమో) అది కార్యము కానిది ఆకాశమువలె ననుట వ్యతిరేకవ్యాప్తి (విపక్షానుసరణము).

హేతువాక్యమన అనన్వయమందు ప్రమాణమనునది. మృత్తిక లేక ఘటము లేదనుట. ఎచ్చట సాధ్యము సంశయాస్పదమో అది పక్షధర్మత. లేమిని కుండేటికొమ్మున చూడ లేదనుట సపక్షము. ఏది కలదో అది చూచుటకు అఱచేతి వెల్లిని పోలు ననుట విపక్షము. ఇట్టి పద్ధతిగల హేతువాక్యము సాధించునది యేది యన, పొగయున్నచోట నిప్పు కలదను అన్వయముచేతను, నిప్పు లేనిచోట పొగలేదను వ్యతిరేకాన్వయము చేతను పొగ నిప్పును సాధించినది. ఘటించిన పొగచే నేర్పడిన యూర్ధ్వగమనము కుటిలగమనము ప్రజ్వలించిన నిప్పు నుండి యగు కార్యమగుటచే పైఁజూచి నల్లనై క్రమ్మియుండు దానిచే నిప్పును సాధింపవలయును.

అన్వయము సాధించుటకు మున్నె గాడిదను గణికను ఒక చోట నొక కాలమున అన్వయించి చూచినవాఁడు తరువాతి కాలమున గాడిదను కాంచినచోట గణిక నూహింపవలయుఁ గదా! అది పొసఁగదు. ఏల? ఇట కారణమునుండి కార్యము లేదు. నిప్పులేనిచోట పొగలేదను వ్యతిరేకాన్వయము సాధించుచో గాడిద మూఁపుపై కుక్కతోఁక లేదనినచో నక్కతోఁకయు లేదను వ్యతిరేకవ్యాప్తి వలన మఱొకచోట నక్కతోఁకచే కుక్కతోఁక నూహించుట యరిదియగుఁ గాన నదియుఁ గాదు.

ఉపనయము నిగమనము రెండును దృష్టాంతమందే చేరి యుండవలయు. పక్షహేతు దృష్టాంతములు చేరఁగా మంచివియు చెడ్డవియుఁ గలవు. అందు బయలుపడిన ధర్మిని వెలువడిన సాధ్యధర్మమును విభజించిన వేఱగును. అట్లు వేఱయ్యును అవి సాధ్యమును సాధించు స్వభావము కలవే. అట్టి ధర్మినే పక్షమందురు. శబ్దమునందు నిత్యత్వ అనిత్యత్వములు సాధింపఁ బడుట వలన ఆశబ్దము ధర్మి యనఁబడును. శబ్దము సాధ్యధర్మ మగుట యెట్లన, నిత్యత్వానిత్యత్వములు ఘటెల్లు హేతువు మూఁడుగాఁ జెప్పఁబడు పక్ష సపక్ష విపక్షములలో పక్షమున నుండుటయు సపక్షమునఁ గలుగుటయు విపక్షమున లేకయే యుండుటయు నగును. సపక్షమనఁగా సాధించు పదార్థము పక్షమునఁ జెప్పఁబడిన సామాన్యనియమము గలిగియుండుట. శబ్దమున అనిత్యత్వము సాధ్యమైనచో అనిత్యమైన ఘటాదుల వలె ననుట. విపక్ష మనఁగా ఏదేది యనిత్యము కానిదో 'నిత్యమో' అది ఆకాశమువలె చేయఁబడనిది. కార్యత్వమను హేతువు పక్ష సపక్షముల 'శబ్దఘటముల' లో నున్నదై విపక్షమునలేక అనిత్యత్వమునకును సాధించు హేతువైనది.

దృష్టాంతము సాధర్మ్యము వైధర్మ్య మని యిరు తెఱఁగు. సాధర్మ్యమన అనిత్యము ఘటాదియను నన్వయము. వైధర్మ్యమన సాధ్యము నొందనిచోట హేతువు లేకుండుట. ఈ హేతువు సత్పక్షము సద్ధేతువు సద్దృష్టాంత మన నొప్పు.

వీనిలో పక్షాభాసము తొమ్మిది విధములు. అవి ప్రత్యక్ష విరుద్ధము, అనుమాన విరుద్ధము, స్వవచన విరుద్ధము, లోక విరుద్ధము, ఆగమ విరుద్ధము, అప్రసిద్ధ విశేషణము, అప్రసిద్ధ విశేష్యము, అప్రసిద్ధోభయము, అప్రసిద్ధ సంబంధము అనునవి.

ప్రత్యక్ష విరుద్ధమన, శబ్ద మనిత్యము కంటికి కనఁబడుట వలన అని చెప్పఁగా, అది (శబ్దము) చెవికిఁ దెలియును గాన ప్రత్యక్ష విరుద్ధము. అనుమాన విరుద్ధమన, అనుమానమును వ్యతిరేకముగ వచించుట. అనిత్యఘటమును నిత్య మనుట. స్వవచన విరుద్ధమనఁగా, తన పలుకునే మార్చి వచించుట. మాతల్లి గొడ్రాలే యనుట. లోకవిరుద్ధ మనఁగా, నెల చంద్రుఁడు కాఁ డనుట (నెల = చంద్రుఁడు). ఆగమ విరుద్ధ మన, శాస్త్రముల కర్థము విరుద్ధముగాఁ జెప్పుట. అనిత్య వాదియైయున్న వైశేషికుఁడు అనిత్యమును నిత్యమని వచించుట. అప్రసిద్ధ విశేషణమన, ప్రతివాదికి సాధ్యము తెలియకుండుట. బౌద్ధుఁడు ప్రతివాదియైన సాంఖ్యునిగూర్చి శబ్ద మనిత్యమన్నచో, వాఁ డవినాశవాది యగుటచే సాధ్యవినాశ మప్రసిద్ధమగును. అప్రసిద్ధ విశేష్యమన, ప్రతివాదికి ధర్మి సిద్ధము లేకయుండుట. సాంఖ్యుఁడు ప్రతివాదియైన బౌద్ధుని గూర్చి ఆత్మచైతన్యము కలది యన, నతఁ డనాత్మవాది యగుటచే ధర్మి అప్రసిద్ధమగును. అప్రసిద్ధోభయమన, ప్రతి

వాదికి ధర్మియు ధర్మమును తెలియక అప్రసిద్ధమై యుండునది. వైశేషికుఁడు బౌద్ధునిగూర్చి సుఖము మున్నగు విషయములకు కారణ మాత్మ యన్నచో సుఖమును ఆత్మయు తా మంగీకరింపని వగుటచే అప్రసిద్ధోభయ మగును. అప్రసిద్ధ సంబంధమన, ప్రతివాది కనుకూల పదార్థము సాధించుట. ప్రతివాది యగు బౌద్ధునకు శబ్ద మనిత్యమన్నచో, నతఁడు తన సిద్ధాంతమది యగుటచే వానికి వేఱు సాధింపవలసినది లేకపోవును.

హేత్వాభాసము మూఁడుఁగు. అసిద్ధము, అనైకాంతికము, విరుద్ధము అని. అందు అసిద్ధము ఉభయాసిద్ధము, అన్యథాసిద్ధము, సిద్ధాసిద్ధము, ఆశ్రయాసిద్ధము అని నాలుగు తెగలగును.

ఉభయాసిద్ధమన, సాధనమైన హేతువు వాది ప్రతివాదులకు పనికిరాకపోవుట. శబ్ద మనిత్యము కంటితోఁ జూచుట వలన అనుట. అన్యథాసిద్ధమన, చెప్పినహేతువు వ్యర్థమై ప్రతివాది కనుకూల మగునది శబ్ద మనిత్య మన్నచో ప్రతివాదియగు సాంఖ్యున కది సాధింపవలసిన శ్రమలేక అసిద్ధమగును సిద్ధాసిద్ధమన, సంశయహేతువుచే సాధించుట. ఆవిరి మంచు అను సందియముతోనుండ పొగతోడి నిప్పు కలదని నిశ్చయించుట. ఆశ్రయాసిద్ధమన, ప్రతివాదికిఁ దగిన ధర్మి లేమిని చూపుట. ఆకాశము శబ్దగుణముచే వస్తువని యెంచినచో ఆకాశము వస్తువు కాదనువారికి ధర్మి యసిద్ధము.

అనైకాంతికము కూడ సాధారణము, అసాధారణము, సపక్షైకదేశవృత్తి విపక్షవ్యాపి, విపక్షైకదేశవృత్తి సపక్షైకవ్యాపి, ఉభయైకదేశవృత్తి, విరుద్ధ వ్యభిచారి అని యాఱు విధములు.

సాధారణమన, సపక్ష విపక్షములలో హేతు వొక్కటై యుండునది. శబ్ద మనిత్య మరయఁబడుటచే నన్నచో అరయఁబడుట నిత్యానిత్యములు రెంటికిని జెందును. ఘటమువలె అనిత్య మరయుదుము. ఆకాశమువలె నిత్య మరయుదు మనుట.

అసాధారణ మన, తాను తలంచిన పక్షము నందలి హేతువు సపక్ష విపక్షములలో లేకుండుట. శబ్దము నిత్యము వినఁబడుటచే నన్నచో, వినఁబడుటయను హేతువు పక్షమున నున్నదైనను సపక్ష విపక్షముల లేనందున సంశయము కలుగును.

సపక్షైకదేశవృత్తి విపక్షవ్యాపి యన, హేతువు సపక్షమున నేకదేశముందుండి విపక్షమున నెల్ల యెడల నున్నదగును. శబ్దము, కలిగినచోటు తెలియరానిది (ఏలయన) అనిత్యమగుటచే నన్నచో, అనిత్యమను హేతువు కలిగినచోటు తెలియమికి సపక్షము (ఆకాశము) నందంతట లేకపోయినను ఒకచో నేర్పడి మెఱుపువలె నశించి కార్యమున దోఁచును; ఘటాదులవలె నశించియుఁ గార్యమునందు తోఁచుననుట.

విపక్షైక దేశవృత్తి సపక్షవ్యాపి యన, హేతువు విపక్ష మందొకచోఁ దోఁచి సపక్షమున నంతటఁ గలిసియుండుట.

శబ్దము, చేయుచోటం దోంచునది (ఏలయన) అనిత్యమగుటచే నన్నచో, అనిత్యహేతువు చేయుచోటం దోంచుటకు విపక్షాకాశము లేకున్నను మెఱుపు పుట్టిన యాకాశమందు గానంబడక సపక్ష ఘటాదులు తమలో నెల్లయెడ నేకాంతముగాక మెఱుపువలె ననిత్యమై చేసినచోటం దోంచవు; ఘటమువలె ననిత్యమై చేసినచోటం దోంచుననుట.

ఉభయైకదేశవృత్తి యన, హేతువు సపక్షమునను విపక్షమునను ఒకచో వర్తించుట. శబ్దము నిత్యము అమూర్తమగుటచే నన్నచో, అమూర్తహేతువు నిత్యత్వమునకు సపక్షాకాశపరమాణువులలోం దోంచి మూర్తమగును. పరమాణువులచేం దోంచకయైనను విపక్షమైన ఘటసుఖాదులలో సుఖమునం దోంచి ఘటమున లేకుండుటచేతను ఏకదేశమునం గలుగునది. ఏకాంతము కాదు. అమూర్తమాకాశము వలె నిత్యము. అమూర్తసుఖము వలె ననిత్యము అనుట.

విరుద్ధవ్యభిచారి యన, అనివార్యమైన హేతువై విరుద్ధ హేతువునకును ఎడమిచ్చునది. శబ్దమనిత్యము కార్యత్వమగుటవలన నన్నచో కార్యత్వగోచరమగు సపక్షమై యున్న ఘటాదు లుండఁగా శబ్దము నిత్యము వినంబడుటచే శబ్దత్వముపోలెనని వివరించుట. రెంటియందును శంక్యమే కాని ఏకాంతము కాదు. ఈ విరుద్ధము నారసిచూచినచో ౧. ధర్మస్వరూప విపరీతసాధనము ౨. ధర్మవిశేష విపరీత

సాధనము ౩. ధర్మిస్వరూప విపరీతసాధనము ౪. ధర్మి విశేష విపరీతసాధనము అని నాలుగు విధములు గలది యగును.

ధర్మస్వరూప విపరీతసాధన మనఁగా చెప్పిన హేతువు నందు సాధ్య ధర్మస్వరూపము చెడుట. శబ్దము నిత్యము చేయఁబడుటచే నన్నచో చేయబడునది అనిత్యమగుటచే చేయఁ బడిన హేతువు సాధ్యధర్మనిత్యత్వమును వీడి యనిత్యమును సాధించుటచే విపరీతము.

ధర్మవిశేషవిపరీతసాధనమన, చెప్పిన హేతువు సాధ్య ధర్మమునందు విశేషముచెడ సాధించునది. కన్నుమున్నగు వానిని — ఇంద్రియములు పరార్థముల నుద్దేశించి నిలుచుటచే — శయనాసనములఁ బోలె నన్నచో ఉద్దేశించి నిలుచుటచే నన్న హేతువు శయనాసనములందు పరార్థము వోలె కన్ను మొదలైన యింద్రియములను పరార్థమునందు సాధించి శయనాసనముల వలెనై కన్ను మున్నగు నింద్రియములకును పరమై జాతిక్రియానిరవయవమై యున్నయాత్మ సావయవమని సాధించి సాధ్యధర్మమునందు విశేషము చెఱిచినందుచే విపరీతము.

ధర్మిస్వరూపవిపరీతసాధనమన, ధర్మిస్వరూపమును హేతువే విపరీతపఱుచునది. భావము ద్రవ్యము కాదు; గుణ కర్మముల యస్తిత్వముకంటె వేఱగుటచే సామాన్య విశేషముపోల నన్నచో ద్రవ్యము గుణము కర్మము నొక్కటై నిలిచిన వాని యస్తిత్వము వేఱగుటచే హేతువులు మూఁటితోడి యునికి, హేతు వొనరించు

సామాన్యాస్తిత్వము సాధ్యమందు లేమిచేతను, దృష్టాంతమందు సామాన్య విశేషముగాక వేఱొండు లేమిచేతను భావమనఁబరఁగు ధర్మిని అభావపఱచుటచే విపరీతము.

ధర్మివిశేషవిపరీతసాధనమన, ధర్మివిశేషాభావము సాధించుట. మున్ను చూపఁబడిన హేతువే భావ మగుచున్నది. ఉద్దేశముగల క్రియయు గుణము నగుచున్నది. దానిని విపరీతము చేసెనందువలన ధర్మి విశేషమును చెఱిచినది.

దృష్టాంతాభాసము సాధర్మ్యము వైధర్మ్య మన నిరుతెగ లగునని మున్నే చెప్పఁబడియె. అందు సాధర్మ్యము ౧. సాధన ధర్మవికలము, ౨. సాధ్యధర్మవికలము, 3. ఉభయ ధర్మవికలము, ౪. అనన్వయము, ౫. విపరీతాన్వయము అని యైదువిధము లగుచున్నది. వైధర్మ్యమును ౧. సాధ్యావ్యావృత్తి, ౨. సాధనావ్యావృత్తి, 3. ఉభయావ్యావృత్తి, ౪. అవ్యతిరేకము, ౫. విపరీతవ్యతిరేకము అని యైదు విధములు.

సాధనధర్మవికలమన, దృష్టాంతమున సాధనము కొఱవడునది. శబ్దము నిత్య మమూర్తమగుటచే నన్నచో ఏదేది అమూర్తమయ్యెయ్యది నిత్యమగుటచేఁ గానఁబడినది పరమాణువునం దన్నచో, దృష్టాంతపరమాణువు నిత్యత్వముతో మూర్తమగుటచే సాధ్యధర్మనిత్యత్వము నిండి సాధనధర్మామూర్తత్వము కొఱవడును.

సాధ్యధర్మవికలమన, చూపఁబడిన దృష్టాంతమున సాధ్యధర్మము కొఱవడుట. శబ్దము నిత్య మమూర్తమగుటచే, ఏదేని అమూర్త మయ్యెయ్యది నిత్యము బుద్ధివలె నన్నచో, దృష్టాంతముఁగా చూపఁబడిన బుద్ధి యమూర్తమె నిలిచియే యనిత్యమగుటచే సాధనామూర్తత్వము నిండి సాధ్యనిత్యత్వము కొఱవడును.

ఉభయ ధర్మవికలమన, చూపఁబడిన దృష్టాంతమందు సాధ్యసాధనములు రెండును కొఱవడుటయేకాక సత్తు అసత్తు అని యిరు తెఱఁగగుచున్నది.

అందు సదుభయధర్మవికలమన, ఉన్నద్రవ్యమున సాధ్య సాధనములు రెండును కొఱవడఁజూపుట. శబ్దము నిత్య మమూర్త మగుటచే—ఏదేది అమూర్త మయ్యెయ్యది నిత్యము ఘటము వలె నన్నచో దృష్టాంతమైన ఘటము కలిగి సాధ్యమైయున్న నిత్యత్వమును సాధనమైయున్న అమూర్తత్వమును కొఱవడును.

అసదుభయధర్మవికలమన, లేని వస్తువులందు సాధ్యసాధనములు రెండును కొఱవడఁజూపుట. శబ్దమనిత్యము మూర్తమగుటచే—ఏదేది మూర్త మయ్యెయ్యది యనిత్య మాకాశము పోలె నను దృష్టాంతమున సాధ్యధర్మమైయున్న యనిత్యత్వమును సాధనధర్మమైయున్న మూర్తత్వము రెండును ఆకాశము అసత్తనువాని కందేదియు లేమిచే కొఱయగును. సత్తనువానికి ఆకాశము నిత్య మమూర్తమగుటచే నతనికిని కొఱయగును.

అనన్వయమన, సాధనసాధ్యములందు కూడికమాత్రము చెప్పక రెంటి యునికిని చూపుట. శబ్ద మనిత్యము కృతక మగుటచే—ఏదేది కృతకమో అయ్యయ్యది అనిత్యమను అన్వయము చెప్పక ఘటమందు కృతక మనిత్యము చూడఁబడ్డ యన్నచో అన్వయము తెలియని దగును.

విపరీతాన్వయమన, వ్యాపకాన్వయముచే వ్యాప్యము విధించుట. శబ్ద మనిత్యము కృతకత్వముచే నన్న—ఏదేది కృతకమో యయ్యయ్యది యనిత్యమను వ్యాపకముచే వ్యాపకము ననుమానింపక ఏదేది యనిత్యమో అయ్యయ్యది కృతకమను వ్యాపకముచే వ్యాప్యము ననుమానించుట. అట్లను మానించుటచే వ్యాపకము వ్యాప్యములేకయు నేర్పడుటచే విపరీతము.

వైధర్మ్యదృష్టాంతమందు,

సాధ్యావ్యావృత్తియన, సాధనధర్మము సాధ్యమును తప్పక వీడుట. శబము నిత్యమమూర్తమందన్నచో.—ఏదేది నిత్యము కాదయ్యయ్యది యమూర్తమును కాదు పరమాణువునుపోలె నన్నచో—అట్లు దృష్టాంతముగా చూపఁబడిన పరమాణువు నిత్యమై మూర్తమగుటచే సాధనామూర్త మిట సాధ్యనిత్యత్వమును తప్పక వీడుట యగును.

సాధనావ్యావృత్తియన, సాధ్యధర్మ మిట సాధనధర్మమును తప్పక వీడుట. శబ్దము నిత్య మమూర్తమఁదన్నచో

—ఏదేది నిత్యముకాదో అయ్యయ్యది అమూర్తమును కాదు కర్మముపోలె నన్నచో—వైధర్మ్యదృష్టాంతముగా చూపఁబడిన కర్మము అమూర్తమై యనిత్యమగుటచే సాధ్యమైన నిత్యమిట సాధనమైన యమూర్తమునుండి తొలఁగదు.

ఉభయావ్యావృత్తియన, చూపఁబడిన వైధర్మ్యదృష్టాంతమునుండి సాధనసాధ్యములు తొలఁగనివై సదుభయావ్యావృత్తి అసదుభయావ్యావృత్తి యని యిరు తెఱఁగగు.

సదుభయావ్యావృత్తియన, ఉన్నవస్తువునందు సాధ్యసాధనములు తొలఁగకుండునట్లు వైధర్మ్యదృష్టాంతము చూపుట. శబ్దము నిత్య మమూర్తమగుటచే నన్నవారికి ఏదేది నిత్యము కాదో అయ్యయ్యది అమూర్తమును కాదు ఆకాశమువలె నన్నచో వైధర్మ్యదృష్టాంతముగా చూపఁబడిన ఆకాశము వస్తువను వారికి, ఆకాశము నిత్యము నమూర్తము నగుటచే సాధ్యనిత్యము సాధనామూర్తము రెండును ఇట లేదు.

అసదుభయావ్యావృత్తియన, శబ్ద మనిత్యము మూర్త మగుటచే నన్నయెడ, ఏదేది యనిత్య మయ్యయ్యది మూర్తమును కా దాకాశముపోలె నని వైధర్మ్యదృష్టాంతము చూపినచో ఆకాశము వస్తువుకాదన్నవానికి అది సత్తు కాకుండుటచే సాధ్యానిత్యమును సాధనమూర్తమును తొలఁగుటయు తొలఁగమియు లేనిదగును.

అవ్యతిరేకమున, సాధ్యములేనిచోట సాధనము లేమిని చెప్పక విడుట. శబ్దము నిత్యము చేయఁబడమిచే నన్నచో ఏదేది నిత్యము కాదో అయ్యయ్యది చేయఁబడకుండునదియుఁ గాదు అను నీ వ్యతిరేకము తెలియఁజెప్పక ఘటమునందు చేయఁబడుటయు ననిత్యమును చూచితిమి కావున నన్నచో వ్యతిరేకము తెలియదు.

విపరీతవ్యతిరేకమున, విభేదము తాఱుమాఱుపడక చెప్పుట. శబ్దము నిత్యము మూర్తమగుటచే నన్నచో నని, నిలుచునెడ నేయేచోట నిత్యములేదో ఆయాచోట మూర్తము లేదనక, ఏచోట మూర్తములేదో ఆచోట నిత్యము లేదన్నచో వ్యతిరేకము విపరీతమగునని గ్రహించునది.

ఇట్టి అసత్సాధనముచే చూపు ననుమానాభాసము నందలి సత్యాసత్యముల నిట్టి విధులచే శంకలేక యెఱుఁగుము.

౩౦. భవహరణము.

దానంబు సేయుచు - దశశీలములను
భరియించి తన పూర్వ - భవము నెఱిఁగిన
మణిమేఖల పవిత్ర - మణులు మూడైన
బుద్ధునకును ధర్మము - నకు సంఘమున
కొనర ముమ్మాఱు వం - దన మొనరించి
శరణాగతయగుచు - శరణంబు నొందు
తరువాత నిర్మల - ధర్మతత్త్వమును

చెప్పఁదలఁచి ముని-సింహుఁ డిట్లనియె
విజ్ఞతచెడి జీవు-లజ్ఞానతమము
నందుమునిఁగి కార్శ్యము-నొందు తఱిని

వేల్పులు పలుమరు-వేడంగఁ దుషిత
లోకంబు వదలి భూ-లోకంబు నుద్ధ
రింపనెంచి యవత-రించి తాఁబోధి
తరుమూలమున నిల్చి-మరుని జయించి
దుర్దాంతవీరుఁడై-దోషత్రయమ్ము

మూల ముట్టుగఁ ద్రెంచి-భువి నాల్గుసత్య
ముల నియమము చెసి-పౌనఃపడువేళఁ
బుట్టిన *యగణిత-బుద్ధులు తెలిపి

---

* గౌతమ బుద్ధునకు పూర్వము ధర్మము తగ్గినకాలమునఁ బునరుద్ధరింపఁ బుట్టిన బుద్ధులు పలువురని బౌద్ధసిద్ధాంతము. బుద్ధచరిత్రమందును బౌద్ధ జాతక కథలందును ఈ విషయ మెఱుఁగనగు. పూర్వబుద్ధు లిరువది యేడుగురి పేరులు మాత్రము తెలియవచ్చుచున్నవి. అవి ౧. శితంకరుఁడు, ౨. వేదంకరుఁడు, ౩. శరణంకరుఁడు, ౪. దీపంకరుఁడు, ౫. కౌండిన్యుఁడు, ౬. మంగళుఁడు, ౭. సుమంగళుఁడు, ౮. రేవతుఁడు, ౯. శోభితుఁడు, ౧౦ అనోమదర్శి, ౧౧. పద్ముఁడు, ౧౨. నారదుఁడు, ౧౩. పద్మోత్తరుఁడు, ౧౪. సుమేధుఁడు, ౧౫ సుజాతుఁడు, ౧౬. ప్రియదర్శి, ౧౭. అర్థదర్శి, ౧౮. ధర్మదర్శి, ౧౯. సిద్ధార్థుఁడు, ౨౦. తిష్యుఁడు, ౨౧ పుష్యుఁడు, ౨౨ విపశ్చిత్తు, ౨౩. శిఖి, ౨౪. వృషభుఁడు, ౨౫. కకుందుఁడు, ౨౬ గోవకాముఁడు, ౨౭. కశ్యపుఁడు. ఇత్యాది లంకలోని విద్యోదయ పాఠశాలా ప్రధానోపాధ్యాయులగు శ్రీ సుమంగళాఖ్యులచేఁ దెలియవచ్చెనని మహామహోపాధ్యాయ దాక్షిణాత్యకలానిధి. వే. స్వామినాథయ్యగారు వ్యాఖ్యయందు తెలిపిరి.

యున్న సంప్రదాయము - లోకోత్తరవిధుల
ధర్మము విలసిల్ల - ధారుణిఁ బుట్టి
వానిని వివరించు - పద్ధతులందు
మండల పద్ధతి - మహిజను లరయ
జన్మ క్రమమ్ము నా - శమ్మందునట్లు
కారణమేలేక - కార్యంబు లేదు
కానఁగార్యమునకుఁ - గలుగు హేతువును
పరికింపఁదోఁచునన్ - గురువాక్య సరణి
తెలిసియు లక్షణ - వలన నూహింపఁ
బడియు నెఱిఁగిన - పరమ తత్త్వమున
మొగి నాల్గు ఖండముల్ - మూడు సంధులును
జన్మమ్ములును మూడు - చందమ్ములగుచుఁ
బుట్టువులకుఁ దగు - మూడు కాలములు
గలిగి దోషంబును - కర్మంబు ఫలము
కలిగి నిల్కడలేని - కడు దుఃఖనిలయ
మై చతుస్సత్యగే - హమ్మయి పంచ
స్కంధములకు నివా - సమ్మయి మఱియు
నాలు వాదుకలకు - న్యాసంబు చూపి
నయములు నాలుగు - నలి నాలు ఫలము
లొంది నాల్గు తెగల - యుక్తభాషణము

లందు నిర్మితిలేక - యంతంబులేక
*సంతానమును గాక - క్షయమును లేక
చేయువారును లేక - చేయంగఁబడని
దియుఁగాక తుదకు నే - దియుఁగాక వచ్చి
నదియుఁ గాక వెడలు - నదియును గాక
ముగియించుటయులేక - ముగియింపు లేక
కర్మము ఫలము భో - గము జన్మముక్తు
లన్నియుఁ గాకుఁ దా - నగుచు నొప్పారు
నెన్న నవిద్య సం - స్కృతియు విజ్ఞాన
మును నామ రూప - ముల్ గనఁగ షడాయ
తనము స్పర్శమును వే - దనమును తృష్ణ
మమత భవమ్ము జ - న్మము కర్మఫలము
ననెడి పండ్రెండు పా - వనులు విజ్ఞాన
మున నెఱుఁగుదు రట్లు - కనుఁగొనరేని
లోఁతు కారవము వి - లోకించువారు
ఇఁక నవిద్య యనఁగ - నేర్పడ వినుము
పదివి చదువు వాని - మదిఁ గొనలేక
మెఱిఁగిన యదియును - మఱచి కుండేటి
కొమ్మన్న దనఁగ ని - క్కమ్మనుకొనుట

* సంతానమన ననుసరణము. ఇది వాయుసంతానము దీపసంతానము ధారాసంతానము పిపీలికాసంతానము అని నాలుగు విధములు.

[1] జగములు మూఁట నీ - జగమె గొప్పదగు
[2] జీవు లాఱు తెగలఁ - జెలఁగు నీ జగతి
ప్రజలు వేలుపులును - బ్రహ్మలు నార
కులు మృగములు - భూతములు నన నొప్పు
వీని గర్భముల ద్వి - విధకర్మ వలనఁ
బుట్టుచు సుఖదుఃఖ - ములఁ బొందుచుండుఁ
జెడుగులఁ గలిగించు - చోడలను దోఁచు
కొల దొంగతనమును - వలపను మూఁడు

కాయదోషము లన - గణనకు నెక్క
కల్ల కొండెమ్మును - కటువాక్య వ్యర్థ
వాక్యను నాలుగు - వాగ్దోషములగు
కోరుట కినియుట - కూడని చూపు
నను చిత్తదోషంబు - లగు మూఁడు చేరి

పది విధములఁ గల్గు - ఫలము లెఱుంగు
సన్మతు లీత్రోవఁ - జనకుండువారు

---

1. మహారాజికలోకము మొదలగు నిరువదియాఱును ఊర్ధ్వలోకములనియు, నరకలోకమాదిగా నాలుగును అధోలోకములనియు నడుమ నున్న మనుజలోకముతోడ ముప్పదియొక్క లోకములని ప్రమాణము ఇట పైలోకములు, క్రిందిలోకములు, మధ్యమలోకము నను మూఁడు లోకముల విభజనము కైకొనఁదగు

2. ఈ యాఱు తెగలు షడ్గతి యనఁబడు.

పోయిన, మృగములు - భూతముల్ నార
కులుగ మనశ్చింత - గలిగి పుట్టుదురు
పైని పదింటిని - వదలి శీలంబు

దాలిచి దానమ్ము - తల ధరియించి
ప్రజగ వేలుపులుగ - బ్రహ్మలు గాఁగఁ
బ్రభవించి సత్కర్మ - ఫలములు మోద
మునఁ గుడుతురు - పుణ్య మొనరించువారు
*ఎఱుక యనఁగఁ గూర్చు - తటినున్న తెలివి

కర్తృత్వ భోక్తృత్వ - కార్యముల్లేక
సాక్షిమాత్ర మగుచు - జరగుచుండునది
నామరూపములన - జ్ఞానమ్ము వలనఁ
దెలియనౌ జీవుండు - దేహమునగును
అమరు షడాయత - న మను నింద్రియము

లాఱు మాయు తటిని - పేరెఱుకందు
విషయంబు లడఁపఁ ద - విన స్థానమగును
స్పృశత యనఁగఁ జిత్త - మింద్రియ మార్గ
మున విషయంబుల - ముట్టుట యగును
వేదన యనఁగఁ ద - ద్విషయమ్ము లనుభ

---

* ఈ యెఱుక (విజ్ఞానము) పంచస్కంధములలో నొకటిగఁ జెప్పం బడు.

వించుట యగుఁ దని - వి సనమి తృష్ణ
యగు నోల మమకార - మన సుఖమిచ్చు
వానితోఁ దానొంటి - వదలకయుంట
భవమనఁ గర్మ ని - వహామిచ్చు ఫలము
పద్ధతి యిదియని - పరికించుటగును

జన్మమనం గర్మ - సంశీలములను
చక్రా నెఱుంగు వి - జ్ఞానంబుతోడ
గతులందు కారణ - కార్యరూపముఁ
బ్రభవించుటగుఁ; గర్మ - ఫల మన నొప్పుఁ
గూటంబునందు తాఁ - గూడక యుండి

పొరిదిని మేనికి - సుఖదుఃఖములను
వదలక చేకూర్చు - నది యగు; ముదిమి
యన మరణము దాఁక - నన్ని తత్త్వములు
నిలుకడ నుండక - నెఱిఁగృశియి చి
సడలుట యగు; మఱి - చచ్చుట యనఁగ

నామరూపంబుల - నలువొందు దేహ
మస్తమించిన సూర్యు - నట్లగపడక
యుంట యవిద్య యం - దుండి సంస్కృతియు
సంస్కృతినుండి - విజ్ఞానమ్ము దాని
యందుండి నామరూ - పాదులు గల్గు

నామరూపమ్ములు - నయమునఁ దొడరి
యగు షడాయతనమ్ము - నగు దానివలన
స్పర్శమ్ము దానిచే - వఱలు వేదనము
కుడుపుచేఁ దృష్ణ య - గును తృష్ణవలన
బంధంబు బంధ సం - బంధంబు వలనఁ

గర్మ సంచయమగుఁ - గర్మ సంచయము
కారణమ్ముగ మఱి - గలుగు జన్మంబు
జన్మమ్ము తొడరి - జరయును రుజయు
మరణము చింత భ్ర - మము మూర్ఛ యేడ్పు
నను వే డధిక దుఃఖ - జనకంబు లగును

తొలి తుది కనరాని - వలయంబు పోల్కి
నీ యనుభవము తా - నెడవీడకుండు
మండలమని దీని - నందురు బుధులు
వీడు నంత నవిద్య - వీడు సంస్కృతియు
వీడ సంస్కారంబు - వీడు విజ్ఞాన

మది వీడ నామ రూ - పములు వీడు
నవి వీడ సోఁకు త - నంతన వీడు
స్పర్శంబుపో నను - భవమును పోవుఁ
గుడుపు పోవఁగఁ దృష్ణ - కుదురుతో వదలు
వదలిన తృష్ణతో - బంధమ్ము వీడు

బంధమ్ముతోఁ గర్మ - వారమ్ము తొలఁగుఁ
గర్మంబుతోఁ జాతి - కదలు జన్మంబు
జన్మంబుపోఁ బున - ర్జన్మంబు లేదు
మఱుబాము లేకున్న - మరణచింతాది
దుఃఖమ్ములెల్లను - తొలఁగు నీరీతి

బంధమోక్షంబులు - పరఁగుచు నుండు
స్థిర నవిద్యయు సంస్కృ - తియు రెండు కార
ణములయి ప్రథమ ఖం - డమునఁగఁ బరఁగు
భావన నామ రూ - పములు షడాయ
తనము స్పర్శము కుడు - వనఁగ ద్వితీయ

ఖండ మియ్యావి తొలి - ఖండ స్వభావ
జములగుఁ దృష్ణ - బంధము కర్మచయము
ననునవి రెండవ - యంగంబు వలనఁ
గలుగు దోషంబులు - గానఁ దృతీయ
ఖండమగుచు జన్మ - గదవార్ధ కాంత

ములు జన్మమునఁ గల్గు - ఫలములు కాన
నాలవ ఖండ మ - వంబడుచుండు
కర్మంబు చింతన - గలవాది సంధి
తృష్ణయుఁ గుమృను - రెండవ సంధి
కర్మసంచయముచేఁ - గలుగు జన్మంబు

తోడఁజేరిన వగు - మూడవ సంధి
మూడు విధముల బా - ము నశించు తెఱిని
గలుగు నితర మార్గ - ముల తలంపరయఁ
బుట్టఁ గారణమగు - ముక్తి యనంగ
సిద్ధాంతముగను తోఁ - చియును తలంపు

నందసంగుట కురు - వొందఁగఁ దోఁచి
యును చింతనము రూప - మొసఁగఁ దోఁచియును
కలిసి కల్గించు వే - ల్పులు నరులుగను
కాలముల్ మూడింటి - గణియించు తెఱిని
స్థిర నవిద్యయు సం - స్కృతియుఁ జూడ భూత

మనఁ దగు విజ్ఞాన - మును నామరూప
ములు షడాయతనమ్ము - లలసోఁకుఁ గుడుపు
బంధంబు తృష్ణయు - భవము జన్మంబు
వర్తమాన మనఁగ - వలయు జన్మమున
వ్యాధులు ముదిమియు - నంతంబు చింత

భ్రమము నిర్వేదంబు - వగపును భావి
యనఁదగుఁ దృష్ణయు - నజ్ఞత పట్టు
నను మూడు దోషంబు - లనఁబడుచుండు
కర్మము భవమును - కార్య మనఁబడు
నామ రూపములు - విజ్ఞతయు షడాయ

తనము స్పర్శమును వే-దనము జన్మంబు
ముదిమి రోగము-లును - తుది కర్మఫలము
లనఁబడు దుఃఖంబు - లనఁబడుచుండు
నవి సంభవించుచో - నైన దోషంబు
కర్మంబు ఫలము దుః-ఖము గలిగించు
శీలంబు గలవస్తు-జాలంబు నిలుక
నంద దన్నింటికి - నాత్మసాక్షియని
తెలియ వచ్చునిది ము-క్తి స్వభావంబు
నామ రూపములు చిం-తనము [1] ద్వారములు
స్పర్శంబు కుడుపును - జన్మంబు ముదిమి
వ్యాధులు చావును - భ్రమను చింతయును
విసుగు రోదనమును - వెసఁ గుహువంగఁ
బహువిధమై దుఃఖ - భవనమ్ము లంద్రు
ఆ దుఃఖ విరతికి - నజ్ఞాన కర్మ
తృష్ణలు భవ కర్మ-బృందము ననెడి
యివి కారణములగు - నిల దుఃఖమునకు
పుట్టుకకును చూడఁ - [2] బట్టు కారణము
సుఖ ముక్తులకు నది - సుంతయు లేమి
కారణమగు నన - గనఁదగు నాల్గు
సత్యంబులగు రూపు - సంజ్ఞ వేదనము

---

1. ద్వారములు = షడాయతనము. 2. పట్టు = మమకారము

సంస్కృతి యొక్కమై - జరగు నీ మొదు
స్కంధపంచకమన - జగతి వర్తిల్లు
సునిశితగతి నార - సిన నాలు పద్ధ
తులుగ నొప్పును పయిఁ - దోఁచిన వర్గ
మనుసరణమును గు - ణాతిశయాంబు

కూర్చి పల్కుట యనఁ - గొఱలు నాలుగును
సత్య పద్ధతియు న - సత్య పద్ధతియు
సత్యంబు గలిగిన - సత్యపద్ధతి యు
సత్యంబు గలిగిన - సత్యపద్ధతి యు
సత్యంబు గలుగు న - సత్యపద్ధతియు

సత్యంబు గలుగు న - సత్యపద్ధతియు
వర్గ స్వభావమై - వఱలి దేహంబు
నీరు దేశంబన - నెగడారుచుండు
ననుసరణంబన - నగుఁ జెట్టునుండి
విత్తు విత్తుననుండి - పృథివీజ మనుట

పుట్టిన దిదియని - ముదిసినదంచుఁ
జచ్చెననుచుఁ జెప్పఁ - జను మాట నొకటి
నతిశయించి పలుకు - టగును గుణాతి
శయమనఁ, గూర్చి వి - స్పష్టపఱచుట
అక్షర ఘటన - వాక్యంబగు ననుట

కొన్ని దినంబుల - కూడిక మాస
మనుటయె సత్య - పద్ధతియగు; శశవి
షాణం బనుట చూయ - సత్య మార్గంబు
చిత్తంబుతోడఁ - జేర్చిన యనుభవము
సత్యంబు గలుగు న - సత్య మార్గంబు;

చిత్తంబు విద్యుత్తు - చెన్నునఁ బుట్టె
ననుట యసత్యంబు - నెనసిన సత్య
మార్గంబు; హేతువు - మఱిలేక కార్య
మగుట యసత్య మం - దగు నసత్యంబు
శశవిషాణమ్ము భూ - స్థలిలేదు కాన

పుట్టుక లేదంట; - పుడమిని నయము
లాఱంగ నాల్గగుఁ - జేరికనయము
చేరని నయమును - చేఁత లేనట్టి
నయము మఱి స్వభావ - నయమన నొప్పు
కారణ కార్యవ - ర్గమ్ము నొక్కటిగ

నారంగఁ దెలియుట - చేరిక నయము
వేర్వేఱుఁ దెలియుట - వేరిమి నయము
కాంక్షింపఁ దగి పూర్తి - గాఁ జెడకుండఁ
గార్యంబునకుఁ దగు - కారణమావ
విజ్ఞాన మవరము - విబుధులు చాని

చేయని నయమని - చెప్పెడివారు
వరిగింజలో నుండు - వరిమొల్క యనుట
యర్థస్వభావ న - యంబండ్రు దాని
నివిగాక ఫలముల - నిచ్చు వేఱొండు
వస్తు వీ పృథివిలో - పలుకఁ గానరాదు

వానిపైఁ దవులెప్పు - వలదు ప్రాజ్ఞులకు
నాత్మకార్య మొకింత - యందు లేదనియుఁ
గలుగు కారణముచేఁ - గార్యము ముగియు
దానిచే నగునది - ధరణి లేదనియు
నాల్గు మార్గంబుల - నయమండ్రు మఱియు

పొదలిన వివరణ - ములు నాల్గు కలవు
నిశ్చయించి ఫలము - నిగదించు టొండు
విభజించి పలుకుట - వెలయంగ రెండు
ప్రశ్న కుత్తరమిచ్చు - పద్ధతి మూడు
మౌనంబు దాల్చుట - మహి నాలుగండ్రు

కలిగిన యది తుది - నిలుగునా? యనఁగ
నిలుగున యని నిశ్చ - యించి పల్కుటయు
గిట్టిన యాతఁడు - పుట్టునా? యనఁగ
వీడెనా మమతను - వీఁడడా? యనుచు
విభజించి చెప్పుట - వెలయ రెండవది

విత్తు ముందా? మఱి - వృక్షంబు ముంద?
యనఁగ నే విత్తున - కరయ నే వృక్ష
మనుటయే ప్రశ్నకు - నగు నుత్తర బు
ప్రాఁతదా? క్రొత్తదా? - బయలు పూవనఁగ
మాటాడకుండుట - మౌన ధారణము

బంధమోక్షములకుఁ - బరఁగు కారణము
లగువాని వివరించి - యరయ గఁ జెప్పఁ
దగువారు లేరేని - తనరు ననర్థ
ములకుఁ గామక్రోధ - మోహముల్ మూడె
కారణమ్ములనుచుఁ - గడురోసి నిత్య

ము ననిత్యమును దుఃఖ - మున నాత్మయశుచి
యనుచుఁ బ్రత్యేకించి - యరసి బంధములఁ
గోయంగఁదగు ముము - క్షుండగువాఁడు
[1] మైత్రియుఁ [2] గరుణయు - మఱి [3] ముదితంబు

1. మైత్రి నభ్యసించి తగు వోటుఁదగిన యాసనమునుండి ‘ఈ త్రిమ ప్రాణులెల్ల సంతసమున జీవింతురుఁగాక; దుఃఖము వ్యాధి దురాశ లేనివగుఁ గాక. మనుజులు దేవతలు నరకవాసు లెల్లరు ముదితమానసులగుదురు గాక’ యని ధ్యానించుట. ఇది క్రోధమునకు శత్రువు.

2. కరుణ. జీవులు కష్టములనుండి గట్టెక్కి ధనవంతులగుదురుగాక యని భావించుట.

3. ముదితము. భాగ్యవంతులు భాగ్యమెల్లప్పుడును తగ్గకుండుఁ గాక. ఎల్లవారును తమతమ సత్కర్మఫలము పొందుదురుగాక యని భావించుట ఇవి యభ్యసించువారు తొలుత దయాదిగుణ వివశ ప్రాయు

'నశుభగతి ' నుపేక్ష - నారసి లేటి
సద్భావనలచే దో - సంగులం ద్రెంపుండు
వహిం శ్రుతి చింతన - భావన దర్శ
నములం జింతించి మ - నంబున నరసి
నలి భ్రమ తొలంగ నీ - నాల్గింటిచేత
నెడంద తమము వీడి - యెలరారు మనుచు

పూర్వోత్తరములకు - పొందిక చెడని
శుభవాక్యములతోడ - సుజ్ఞాన దీప
మెగనెత్తిచూవ న - య్యాగురుంబోణియును
చిత్తమ్మునందవ - స్థిరబుద్ధినూని
ధర్మముల్ విని యెడం - దందేటి యంత

భవపాశము సడలి - ప్రయ్యంగాకనుచు
మణిమేఖల వ్రతమ్ము - మహి నాచరించె.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

మాన హాని దేశమున వ్యాపై లోకమున నెల్లవారలు సుఖింతురు గాక యని భావింపవలయు. పై మాటచే కోపము వదలదగు.

4. అశుభభావన. మేను ముప్పదిరెండు కష్టములకు లోనగుననియు, పేడకుప్పలోని పురువువు పోలుననియు, మలమును వదలు ద్వారమువలె నశుభముల వెలిబుచ్చునదియు, జలదారివలె దుర్గంధమునే వెలిపుచ్చునది యనియు భావించి మమతవదలుట. దీనికి ప్రతిలక్షణభావన యనియు పేరు కలదు.

5. ఉపేక్షాభావన. సమస్తప్రాణులను సమబుద్ధితో భావించుటయు వారి సుఖ శోకయోగంబుల నెఱుగుట. ఇది పూర్వపు నాలుగింటికంటె గొప్పది. దీనికి సముచితత్వమనియు పేరు. దీనిచే విభ్రాంతి తొలంగింపవలెను. చూ. పీఠిక.